

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı

COVID-19 PANDEMİSİNDE EVLİ EBEVEYNLERİN AİLE UYUMU

Sibel MARAL

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2022

Liderlik, araştırma, inovasyon, kaliteli eğitim ve değişim ile

Daha ileriye... En İyiyeye...

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı

COVID-19 PANDEMİSİNDE EVLİ EBEVEYNLERİN AİLE UYUMU

FAMILY COHESION OF MARRIED PARENTS DURING THE COVID-19 PANDEMIC

Sibel MARAL

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2022

Kabul ve Onay

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne,

Sibel MARAL'ın hazırladığı "COVID-19 Pandemisinde Evli Ebeveynlerin Aile Uyumu" başlıklı bu çalışma jürimiz tarafında **Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

İmza

Jüri Üyesi (Danışman)

İmza

Jüri Üyesi

İmza

Jüri Üyesi

İmza

Jüri Üyesi

İmza

Bu tez Hacettepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki jüri üyeleri tarafından / / tarihinde uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulunca / / tarihi itibarıyla kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Selahattin GELBAL
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Öz

Bu araştırmanın temel amacı COVID-19 pandemisinde evli ebeveynlerin psikolojik sağlamlıkları ile aile uyumu arasındaki ilişkide anne-baba stresinin, ilişkisel yılmazlığın ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumun sıralı aracılık rolünün incelenmesidir. Veri toplamak amacıyla Aile Uyumu Ölçeği Kısa Formu, Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği, İlişkisel Yılmazlık Ölçeği, Anne-Baba Stres Ölçeği, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ölçeği ile araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Bu araştırmanın evreni, Türkiye'nin herhangi bir ilinde yaşayan evli ebeveynler iken örnekleme %72.2'si ($n = 355$) kadın, %27.8'i ($n = 137$) erkek olmak üzere 492 katılımcıdır. Katılımcıların aile uyumunu etkileyen olası faktörleri belirlemek amacıyla ilgili değişkenlerle regresyon modelleri elde edilmiştir. Hesaplanan regresyon katsayılarının ve dolaylı etkilerin anlamlılığı Bootstrap tekniği ile (5000 örneklem) %95 güven aralığında incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre ilk modelde bireylerin psikolojik sağlamlığı anne-baba stresi üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır. İkinci modelde psikolojik sağlamlığının ve anne-baba stresinin ilişkisel yılmazlık üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlıdır. Üçüncü modelde psikolojik sağlamlığın, anne-baba stresinin ve ilişkisel yılmazlığın toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumlar üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur. Son modelde ise katılımcıların psikolojik sağlamlıklarının, anne-baba stresinin, ilişkisel yılmazlıklarının ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumların aile uyumu üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır. Aracılık (dolaylı etki) analizine yönelik Bootstrap tekniği ile hesaplanan regresyon katsayıları ve güven aralığı (%95) değerleri doğrultusunda ise psikolojik sağlamlığın aile uyumu üzerindeki etkisinde anne-baba stresinin, ilişkisel yılmazlığın ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumların birbirinden ayrı olarak ve üçünün birlikte anlamlı sıralı dolaylı etkilerinin olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bulgular ilgili alanyazın ışığında tartışılarak yorumlanmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: aile uyumu, evli ebeveynler, psikolojik sağlamlık, ilişkisel yılmazlık, ebeveynlik stresi, toplumsal cinsiyet eşitliği, COVID-19

Abstract

The primary purpose of this study was to examine the sequential mediating role of parental stress, relational resilience, and attitude towards gender equality in the relationship between married parents' resilience and family cohesion during the COVID-19 pandemic. The sample of this study consisted of 492 married parents, 72.2% ($n = 355$) female, and 27.8% ($n = 137$) male, living in any province of Turkey. Regression models were obtained with the relevant variables to determine the possible factors affecting family harmony. The significance of the calculated regression coefficients and indirect effects were evaluated with the Bootstrap technique (5000 samples). According to the findings, the effect of individuals' psychological resilience on parent stress was statistically significant in the first model. Similarly, in the second model, the effect of individuals' psychological resilience and parent stress on relational resilience is statistically significant. In the third model, it was found that the effects of individuals' psychological resilience, parental stress, and relational resilience on gender equality were found to be statistically significant. In the last model, it was determined that the effects of the married parents' psychological resilience, parental stress, relational resilience, and gender equality on family harmony were statistically significant. Furthermore, in line with the regression coefficients and confidence interval values calculated with the Bootstrap technique, it was determined that parental stress, relational resilience, and gender equality had significant sequential indirect effects separately and together. The findings were discussed and interpreted in light of the relevant literature, and recommendations for researchers and practitioners were made.

Keywords: family cohesion, married parents, resilience, relational resilience, parenting stress, gender equality, COVID-19

Teşekkür

Duygularımı sözel olarak ifade etmektense yazmayı her zaman tercih etmişimdir. Ancak bu zorlu tez yazma sürecinde hangi duygumu hangi sözlerle ifade etsem daha anlaşılır olur bilemiyorum. Öncelikle bu sürecin her anında yanımda olan ve yapıcı dönütleriyle kendime ve tezime güvenmemi sağlayan kıymetli tez danışmanım Doç. Dr. Nilüfer KOÇTÜRK'e teşekkürü borç bilirim. Sadece bana rehber olmakla kalmadığını, hayatımın her anında iyi ki sizinle karşılaşmışım diyeceğim bir süreçle sonlandırdığımız için kendimi çok şanslı hissediyorum. Umarım birlikte yapacağımız daha nice çalışmalara imza atabiliriz.

Tez jürimde yer alan ve kıymetli bilgilerini benimle paylaşıp tezimin son halini almasına katkı sağlayan değerli hocalarım Prof. Dr. İbrahim YILDIRIM'a, Prof. Dr. Türkan DOĞAN'a, Doç. Dr. İbrahim KEKLİK'e ve Dr. Öğr. Üyesi Fatma Zehra ÜNLÜ KAYNAKÇI'ya çok teşekkür ederim. Lisans yıllarımda tanıştığım, beni cesaretlendirip motive eden Doç. Dr. Kemal BAYTEMİR'e, kapısını her çaldığımda beni güler yüzüyle karşılayan Doç. Dr. Meliha TUZGÖL DOST'a, lisans diplomamı verirken bana söylediği sözleri her daim gururla hatırlayacağım Dr. Öğr. Üyesi Özlem HASKAN AVCI'ya ve Ar. Gör. Muharrem KOÇ'a, Ar. Gör. Öznur BAYAR'e ve Ar. Gör. Tolga ZENCİR'e çok teşekkür ederim. Sizlerle paylaşacağım nice başarı hikâyeleri dileğiyle. Birlikte ders aldığımız sevgili arkadaşlarım Hanife DEMİR'e, Ayşegül TURGAY'a, Ferda SEZEN'e, Ferhat YILDIZ'a ve Sultan BELEŞ'e bu zorlu süreçte yanımda oldukları için çok teşekkür ederim.

Ankara'yı bana yuva yapan ve sıcacık eden Düşün&Düşle ekibim ne desem az kalacak biliyorum ama ne zaman ihtiyacım olsa yanımda olduğunuz için size minnettarım. Hatice PAK DERE ve Uzman Psikolog Ayşe BEKTAŞOĞLU ÜZER deneyimleriniz ve paylaşımlarınız girdiğim her yolda bana rehber oluyor, iyi ki yollarımız kesişti... Baran KAMALAK ve Ümmühan BAFRALI sizinle yaptığım her yolculuk, vardığımız her durak benim için çok özel. Aile olmanın dört duvarı aşmanın ötesinde bir yerde olduğuna en güzel örnek olduğunuz ve paylaştığımız her an için çok teşekkür ederim. Sizi çok seviyorum...

İlkokul yıllarımdan itibaren kolay geçmeyen pek çok akademik yılım oldu ve bunun en başında da lise yıllarım gelmekte. Aziz Atik AÖL yurdundan başlayıp bu zamana kadar her daim yanımda olan ve beni desteklemekten asla vazgeçmeyen canım arkadaşlarım Birnur PASTACI, Ayça İREZ, Muhammet KEMENT, Kader AKKÖSE, Büşranur DURSUN, Türkan CENİKLİ ve Abdullah KALEOĞLU. İyi ki varsınız...

Saklı Cennet... Meslek hayatımda pek çok şeyi birlikte ilk kez deneyimlediğimiz öğrencilerim. Derslerde düşen notlar, arkadaşlar arası problemler ve diğer pek çok sıkıntının nedenini bulmaya çalışırken bir şekilde yolun eve uğradığını ve evde çoğu şey yolundaysa okulda da işlerin yolunda gittiğini görmem ne kadar kıymetli bir iş yaptığımı bana her seferinde gösterdi. Çocukların hem mutlu hem de başarılı olmasını hedefleyen ve bunun için ellerinden gelenin fazlasını yapan kıymetli mesai arkadaşlarım iyi ki sizlerle çalışma fırsatım oldu. Okul müdürümüz Sunay AKHİSARLI'ya ve müdür yardımcımız Didem ÖZDEMİR'e, Çiğdem KAPKARA'ya ve Musa KOCAKAYA'ya çok teşekkür ederim... Ne zaman sıkılsam, bunalsam yanımda oldunuz. Yol göstericiliğiniz için size minnettarım...

Ailem... Verdiğim her kararda ve attığım her adımda yanımda olduğunuz için çok teşekkür ederim. İyiliğe, güzelliğe ve asla pes etmemeye dair küçüklüğümünden itibaren bana anlattığınız her şey bugün beni daha güçlü kılıyor. Kimi zaman gölgenizde dinlenmekten keyif alsam da sizler gibi olabilmek ve bayrağı daha tepeye taşımak için elimden gelenin en iyisini yapmaya devam edeceğim... Sizi çok seviyorum.

Her ne kadar doğduğumuz aileyi seçme imkânımız olmasa da Karamazov Kardeşler romanında Dostoyevski "*İnsanın en değerli anıları aile ocağında geçen çocukluğuna dair oluyor. Ailede bir parçacık sevgi varsa bu böyledir. Hatta insanın ruhunda iyi, değerli şeyleri bulup çıkarabilecek gücü varsa düzensiz bir aileden bile değerli anılar edinebilir.*" der. Dilerim hem bu çalışma hem de ileride yapılacak diğer pek çok çalışma aile uyumunun sağlandığı, tüm çocukların birliğin, beraberliğin ve sıcaklığın hâkim olduğu bir aile ortamına kavuşmasına katkı sunar.

Sibel MARAL
Samsun, 2022

İçindekiler

Kabul ve Onay.....	ii
Öz.....	iii
Abstract.....	iv
Teşekkür.....	v
Tablolar Dizini.....	ix
Şekiller Dizini.....	x
Simgeler ve Kısaltmalar Dizini.....	xi
Bölüm 1 Giriş.....	1
Problem Durumu	1
Araştırmanın Amacı ve Önemi	13
Araştırma Hipotezi.....	16
Alt Hipotezler.....	16
Sayıtlılar	17
Sınırlılıklar	18
Tanımlar.....	18
Bölüm 2 Araştırmanın Kuramsal Temeli ve İlgili Araştırmalar.....	19
Aile Uyumu.....	19
Psikolojik Sağlık	23
Psikolojik Sağlık ve Aile Uyumu ile İlgili Araştırmalar	28
Ebeveynlik Stresi.....	30
Ebeveynlik Stresi ve Aile Uyumu ile İlgili Araştırmalar	36
İlişkisel Yılmazlık	39
İlişkisel Yılmazlık ve Aile Uyumu ile ilgili Araştırmalar	42
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	45
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Aile Uyumu ile İlgili Araştırmalar	50
Bölüm 3 Yöntem.....	53

Araştırmanın Türü	53
Örnekleme	54
Bölüm 4 Bulgular, Yorumlar ve Tartışma	60
Bölüm 5 Sonuç ve Öneriler	82
Sonuç	82
Kaynaklar	88
Ekler	cxlv
EK- A: Ölçek Kullanım İzinleri	cxlv
EK-A1. Aile Uyum Ölçeği Kısa Formunun Kullanım İzni	cxlv
EK-A2. Kısa Psikolojik Sağlık Ölçeği (KPSÖ) Kullanım İzni	cxlvi
EK-A3. Anne Baba Stres Ölçeği (ABSÖ) Kullanım İzni	cxlvii
EK-A4. İlişkisel Yılmazlık Ölçeği (İYÖ) Kullanım İzni	cxlviii
EK-A5. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ölçeği (TCEÖ) Kullanım İzni	cxlix
EK-B: Gönüllü Katılım Formu	cl
EK-C: Ölçekler	cli
EK-C2. Aile Uyum Ölçeği	clii
EK-C4. Anne Baba Stres Ölçeği	cliv
EK-C5. İlişkisel Yılmazlık Ölçeği	clv
EK-Ç: Etik Komisyonu Onay Bildirimi	clvii
EK-D: Etik Beyanı	clviii
EK-E: Yüksek Lisans/Doktora Tez Çalışması Orijinallik Raporu	clix
EK-F: Thesis/Dissertation Originality Report	clx
EK-G: Yayımlama ve Fikrî Mülkiyet Hakları Beyanı	clxi

Tablolar Dizini

Tablo 1 <i>Katılımcıların Demografik Bulguları</i>	54
Tablo 2 <i>Güvenilirlik Analizi Sonuçları</i>	60
Tablo 3 <i>Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları</i>	61
Tablo 4 <i>Aracılık (Dolaylı Etki) Analizi Sonuçları</i>	63

Şekiller Dizini

Şekil 1 <i>Hipotez Modeli</i>	64
--	----

Simgeler ve Kısaltmalar Dizini

APA: Amerikan Psikoloji Birliği (American Psychological Association)

BM: Birleşmiş Milletler (United Nations)

DSÖ: Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization)

ILO: Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization)

NSPCC: Çocuklara Kötü Muameleyi Önleme Ulusal Derneği (National Society for Prevention of Cruelty to Children)

UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme)

UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)

UNICEF: Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Acil Yardım Fonu (United Nations International Children's Emergency Fund)

UN Women: Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women)

YÖK: Yükseköğretim Kurulu

Bölüm 1

Giriş

COVID-19 pandemisi döneminde evli ebeveynlerin aile uyumunu ele alan bu araştırmanın giriş bölümünde sırasıyla problem durumuna, araştırmanın amacı ve önemine, araştırmanın hipotezine, alt hipotezlere, sayıtlara, sınırlıklara ve son olarak ise tanımlara yer verilmiştir.

Problem Durumu

Dünya, 21. yüzyılın başlangıcından günümüze kadar geçen yirmi yıllık süre boyunca beş önemli pandemiye, diğer bir deyişle salgın hastalığa maruz kalmıştır (Duran ve Acar, 2020). Günümüzde ise yaşanan COVID-19 salgını Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ, 2020a) tarafından 30 Ocak 2020 tarihinde “küresel boyutta halk sağlığı acil durumu” olarak sınıflandırılmış; yayılımı ve şiddeti göz önüne alınarak 11 Mart 2020 tarihi itibarıyla itibaren pandemi ilan edilmiştir. Bu ilanla beraber son zamanlarda yaşanan en büyük biyopsikososyal kriz olduğu ifade edilen COVID-19 pandemisi dünya çapında var olan hareketliliği sekte vurarak durgunluğa ve beraberinde geleceğe dair belirsizliğe sebebiyet vermiştir (Varışlı ve Gültekin, 2020). DSÖ (2022b) tarafından yayınlanan 23 Ağustos 2022 tarihli Koronavirüs Hastalığı Gösterge Panelinde dünya üzerinde 594.367.247 onaylanmış vaka ve 6.451.016 ölüm kayıt altına alınmıştır. Aynı zamanda Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme [UNDP], 2020) COVID-19 pandemisinin bir sağlık krizinden çok daha fazlası olup ulaştığı her ülkede potansiyel sosyal, ekonomik ve politik krizlere neden olacağını ve kalıcı hasarlar bırakacağını öngördüğünü bildirmiştir. Nitekim Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization [ILO], 2020) COVID-19 salgınının İkinci Dünya Savaşı'ndan bu zamana en etkili küresel kriz olduğunu belirtmiş ve dünya üzerinde şimdiden geçici veya kalıcı olarak işten çıkarılmaların 2.7 milyar işçiyi etkilediğini belirtmiştir. Belirtilen bu rakamın dünya iş gücünün %81'ini temsil ettiği göz önüne alındığında dünya nüfusunun önemli bir kesiminde işsizliğe bağlı psikososyal sorunların görülme olasılığının artması muhtemeldir.

Pandemi sadece sağlık ve iş gücü alanlarını değil, eğitim ve aile alanını da etkilemiştir. Örneğin eğitim alanında Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO, 2020) dünya üzerinde 1.5 milyardan fazla öğrencinin COVID-19 salgını nedeniyle okullarının kapanmasından etkilendiğini açıklamıştır. Bilindiği üzere, Türkiye'de de vakaların görülmeye başlanmasıyla -bilim kurulunun önerisi doğrultusunda- okul öncesinden yükseköğretime kadar tüm eğitim kademelerinde örgün eğitime ara verilip çevrim içi platformlar aracılığıyla uzaktan eğitime geçilmiştir (Millî Eğitim Bakanlığı, 2020;

Yükseköğretim Kurulu, 2020). Böylelikle; COVID-19 salgını kısa zaman içerisinde küresel bağlamda etkisini göstermiş ve halen etkisini devam ettirmesi ile gündelik yaşam içerisinde sosyal mesafe kuralı, sosyal izolasyon, karantina, sokağa çıkma yasağı, seyahat kısıtlamaları, kurumların ve iş yerlerinin kapatılması, evden çalışma ve çevrim içi eğitim gibi yeni uygulamalar ile dünya genelinde bireylerin, ailelerin ve toplumların alışkanlıklarını ve yaşam tarzlarını değiştirmelerini mecburi kılan evrensel bir sosyal probleme dönüşmüştür (Akbaş-Zeybekoğlu ve Dursun, 2020; Campbell, 2020; DSÖ, 2020c). Nitekim alınan önlemlere rağmen COVID-19 virüsüne yakalanma riski ve bu riskin oluşturduğu kaygı hali sağlığı fiziksel, ruhsal, sosyal ve psikolojik açıdan tehlikeye sokan bir süreci başlatmış ve bu durumdan bireyler ve beraberinde aileler farklı boyutlarda etkilenmiştir (Abukan vd., 2020; Işık, 2020; Usher vd., 2020). COVID-19 ile ilgili endişe ve kaygı halinin yanı sıra ekonomik değişimler ve artan işsizlik nedeniyle durum daha da kötüleşmekte; bu olumsuz koşullar çocukların, ergenlerin ve ailelerin ruh sağlığı problemleri yaşamalarına neden olabilmektedir (Fegert vd., 2020). Örneğin, pandemiye eşlik eden psikolojik ve ekonomik stres faktörleriyle olumsuz başa çıkma yöntemlerinin (ör., aşırı alkol kullanımı) kullanımındaki potansiyel artışlar aile içi şiddette ani bir artışa yol açabilmektedir (van Gelder vd., 2020). Nitekim sosyal izolasyon ve karantina önlemlerinin uygulanmaya başlanmasından itibaren dünya çapında aile içi şiddet oranları artmış olup; son zamanlarda Çin, Brezilya, İtalya, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa ve Avustralya gibi farklı kültürel özellikler sergileyen ülkelerden gelen anekdot niteliğindeki kanıtlar bu bulguyu desteklemektedir (Kourti vd., 2021; Piquero vd., 2021). Görüldüğü üzere COVID-19 salgını fiziksel sağlığı tehdit etmenin yanında beraberinde getirdiği psikolojik ve ekonomik stres faktörleri nedeniyle kimi aileleri olumsuz etkilemekte hatta aile içi şiddetin artmasına neden olmaktadır. Öte yandan her ailenin kendi içerisinde farklı kültürel, yapısal ve sistemsel boyutlar içermesi ve kendilerine has yapıları neticesinde kriz durumlarından farklı şekillerde etkilendiği bilinmektedir (Hallaç ve Öz, 2014). Nitekim COVID-19 salgını gibi bir kriz yaşantısı da aile içerisinde ve/veya dışarısında meydana getirdiği değişimlerle stres yaratmakta, ailenin işleyişini olumlu ya da olumsuz etkileyerek aile uyum sürecini etkilemektedir (Lindström ve Eriksson, 2011). Bu bağlamda Türkiye'deki ailelerin pandemi dönemindeki uyum süreçlerinin araştırılması toplum ruh sağlığı planlamalarına yol gösterebilecek; önleme ve müdahale çalışmalarına yön verebilecek önemli bir konu olduğu anlaşılmaktadır. Bu noktada da aile uyumu kavramı akla gelmektedir.

Ailenin sağlıklı olma hali toplum ruh sağlığının önemli öncüllerinden biridir (Görgülü, 2019). Özellikle pandemi süreci toplumu oluşturan temel kurumlardan biri olan aileyi derinden etkileyerek ailenin yapısında, işlevlerinde ve aile içerisindeki rollerin dönüşümünde bariz bir şekilde etkisi fark edilmektedir (Akbaş-Zeybekoğlu ve Dursun,

2020). Alınan önlemler kapsamında aile üyelerinin belirli bir süre evde kalmak zorunda olmaları, bireysel ya da aile üyelerince evdeki var olan düzenden yeni bir düzene geçilmesini zorunlu hale getirmiş; çocukları, anne-babaları etkilemiş ve beraberinde ebeveynlik rollerinde de değişimler meydana gelmiştir (Başaran ve Aksoy, 2020). Bu süreçte ebeveynlerin iş sorumluluklarını yerine getirmeye çalışırken aynı zamanda çocuklarının 7/24 bakımlarını sağlama, uzaktan eğitimlerine ve ev ödevlerine yardımcı olmaya çalışma gibi yeni rolleri gerçekleştirmeleri beklenmiştir. Bu rollere ve sorumluluklara bağlı olarak da kimi ebeveynlerin stres düzeylerinde artış gözlenmiştir (Fraenkel ve Cho, 2020). Amerikan Psikoloji Birliği (American Psychological Association [APA], 2020) "COVID-19 Zamanında Stres" adlı yayınında 24 Nisan - 4 Mayıs 2020 tarihleri arasında Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan 18 yaş üstü 3.013 yetişkin ile gerçekleştirdiği bir anketin sonuçlarını açıklamıştır. Anket sonuçlarına göre; ebeveynlerin %46'si 10 puanlık bir ölçekte stres düzeylerini 8 ile 10 arasında derecelendirmiş olup 18 yaş altında çocuğu olan ebeveynlerin diğer yetişkinlere göre ortalama stres seviyeleri daha yüksek olarak belirlenmiştir. On sekiz yaş altında çocukları olan bu ebeveynlerin çoğunluğu çocuklarının çevrim içi öğrenimini yönetme ve çocuklarının yemek, bakım vb. temel ihtiyaçlarını karşılama gibi durumların kendileri için ciddi bir stres kaynağı olduğunu belirtmişlerdir.

Amerika Birleşik Devletleri Çocuklara Kötü Muameleyi Önleme Ulusal Derneği'nin (National Society for Prevention of Cruelty to Children [NSPCC], 2020) yayınlamış olduğu çalışmada belirtildiği üzere kreşlerin ve okulların kapanmasıyla, özellikle anneler olmak üzere çalışan ebeveynlerin evdeki bakım sorumluluklarında önemli bir artış yaşanmıştır. Birleşmiş Milletler Kadın Birimi [UN Women], tarafından COVID-19 salgınının kadınlar ve erkekler üzerindeki sosyal ve ekonomik etkilerine dikkat çekmek amacıyla "Türkiye'de COVID-19 Etkilerinin Toplumsal Cinsiyet Açısından Değerlendirilmesi" adlı rapor yayınlanmıştır. 18-25 Nisan 2020 tarihleri arasında telefon üzerinden yapılan araştırmaya 759 kadın ve 749 erkek katılmıştır. Kadınların %51'i evli, %37'si bekâr, erkeklerinse %63.6'sı evli, %32'si bekâr ve katılımcıların %30'unun ise 18 yaş altında çocukları bulunmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre, COVID-19 salgınının başlamasıyla ev içi iş yükünün ciddi oranda arttığı ifade edilmekle birlikte kadınların ücretsiz ev içi bakım ile ilişkili tüm kategorilerdeki iş yükünün, erkeklere ve salgın öncesi döneme karşılaştırıldığında, belirgin bir şekilde arttığı saptanmıştır. Kadınların %77.6'sı vakitlerini en çok ev temizliği ve bakıma ayırdığını ifade ederken, ikinci sırada %60 ile yemek pişirme ve servis etme yer almıştır. Bu kategorilerde erkeklerin oranına bakıldığında ise sırasıyla %47 ve %24'tür. Bununla birlikte raporda yemek yapmadığını ifade eden erkeklerin oranı %40.7 iken, temizlik yapmadığını belirten erkeklerin oranı ise %25.5 olduğu tespit edilmiştir. Nitekim salgından korunmak için sosyal izolasyon ve karantina gibi alınan önlemlerle ev içi iş

yükünün paylaşımında ve yerine getirilmesinde cinsiyet temelli eşitsizliğin derinleştiği alanyazında da belirtilmektedir (ör., Alon vd., 2020). Çalışan annelerin toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında sorumlu tutuldukları ev işleri ve çocuk bakımından dolayı iş ve ev yaşamlarındaki dengeyi sağlamaları pandemi öncesinde dahi zorken (Demirdirek ve Şener, 2014; Özçatal, 2011) COVID-19 pandemisi sürecinde okulların yüz yüze eğitime ara vermesi, 65 yaş ve üstündeki aile büyüklerinin risk grubunda yer alması ve 20 yaş altındaki bireylerin sokağa çıkma yasağına tabi olmasıyla evdeki birey sayısı artmış ve çalışan kadınlardan hem bakım sorumluluklarını yerine getirmeleri hem de evden çalışmalarını beklenmiştir. Böylelikle çalışan kadınlar için ev; mesleğin, çocuk bakımının ve ev işlerinin bir arada yapıldığı bir mekâna dönüşmüştür. Çalışan annelerin sınırlı oranda eş desteği almaları ya da hiç alamamaları ile ev içi iş yükleri ciddi oranda artmıştır (Akbaş-Zeybekoğlu ve Dursun, 2020). Pandemiye bağlı sosyal izolasyon uygulaması ile evden çalışan kadınların çocuk bakımı, temizlik ve yemek konusunda dışarıdan destek ve/veya hizmet alma imkanlarının da kısıtlandığı (Bozkurt, 2020) göz önüne alındığında, bu durum evden çalışan anneler için daha da güç bir hale dönüşmüştür. Artan ev içi iş yüküyle özellikle kadınların iş hayatındaki verimliliklerinin ve üretkenliklerinin etkilenmesi kaçınılmazdır (Ünal ve Gülseren, 2020). Nitekim Türkiye'deki pandemi sürecinde bireylerin yeni çalışma düzenleri ile verimlilik algılarının araştırıldığı bir çalışmada kadın katılımcıların (%60.5) erkeklere göre (%50.2) daha yüksek oranda verimliliklerinin azaldığı belirlenmiştir (Bozkurt, 2020). Bu durum evden çalışan annelerin psikososyal gereksinimlerine bir işaret olarak değerlendirilebilir. Ancak, bilindiği üzere, pandemi süreci boyunca medya üzerinden uluslararası ve ulusal sağlık kuruluşları dakika dakika COVID-19'un yayılımı ve ölümcüllüğü hakkında bilgi güncellemesi yaparak virüsten nasıl korunabileceği hakkında önerilerde bulunulmasına rağmen yalnızca kadınların değil toplumda yer alan tüm bireylerin ruh sağlığının salgının olumsuz etkilerinden korunmasına yönelik yapılan çalışmaların yetersiz kaldığı fark edilmiştir (Torales vd., 2020).

COVID-19 pandemisi bir sağlık krizi olmasının yanında insanların psikolojik sağlığını ve refahını etkileyen bir kriz durumu (Zeybek vd., 2020) olup, insanların özellikle güven duygusunun sarsılmasına neden olmaktadır (Karakaş, 2020). Salgın karşısında verilen tepkiler çeşitli olmakla birlikte, farklı ülkelerde yapılan çalışmalarda yaşanan iş ve/veya gelir kayıpları, sosyal izolasyon, ölüm oranlarındaki artış, günlük rutindeki değişimler, dini uygulamaların yerine getirilememesi gibi nedenlerden dolayı bireylerin ruh sağlığı problemlerinde artış olduğu belirtilmiştir (Koh vd., 2020; Lai vd., 2020; Xiang vd., 2020). COVID-19 salgınının neden olduğu ruh sağlığı belirtileri ise sıklıkla stres, kaygı, depresyon, korku, inkâr, sinirlilik ve uyku problemleri olarak görülebilmektedir (Torales vd., 2020). Örneğin; Çin'de (2020) hem COVID-19 ile enfekte olmuş hastalarla hem de o hastaları

tedavi eden sağlık çalışanlarıyla yapılan kesitsel bir çalışmada depresyon, uykusuzluk, kaygı ve travma sonrası stres belirtileri yüksek seviyelerde bildirilmiştir (Lai vd., 2020). Bu sonuçlarla paralel olarak daha önceki salgınlarda deneyimlenen ve gerçekleştirilen çalışmalarda da ifade edildiği üzere anksiyete, travma sonrası stres bozukluğu belirtileri, intihar ve sağlık kaygısı gibi psikolojik etkilerin COVID-19 pandemisi için de geçerli olduğu anlaşılmaktadır (Lee, 2020; Wheaton vd., 2012; Wu vd., 2009; Yip vd., 2010). Dahası, Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleştirilen bir çalışmada alkol veya uyuşturucu ile başa çıkma, olumsuz dini başa çıkma, aşırı umutsuzluk ve pasif intihar dşunesi ile güçlü ve olumlu yönde bir ilişki bulunmuştur (Lee, 2020). Özdin ve Bayrak-zdin (2020) ise Türkiye'de pandemiden ruhsal olarak en çok kimlerin etkilendiğini ortaya koymak amacıyla yaptıkları çalışmalarında kadınların, geçmişte veya şu anda psikiyatrik rahatsızlığı olanların, kentlerde yaşayanların ve kronik rahatsızlıkları olanların ruhsal olarak daha çok etkilendiklerini bildirmişlerdir. Görüldüğü zere, COVID-19 pandemisinin farklı kültürlerde ve farklı düzeylerde bireylerin ruh sağlığına etkisi mevcuttur.

Alanyazında salgın boyunca yaşanan fiziksel sağlık sorunlarıyla beraber psikososyal sağlığı göz ardı etmenin neticesinin daha acı ve ağır olacağı vurgulanarak önlemler alınması gerektiği belirtilmektedir (r., lgeen ve lgeen, 2020). Nitekim pandemi nedeniyle aile üyelerinin beraber evde geçirdikleri vaktin artması, sosyal ve ekonomik stresler, hareket ve teması kısıtlayıcı önlemler gerginliğin artmasına neden olmakta bu da küresel çapta aile içi şiddeti artırmaktadır (Birleşmiş Milletler [BM], 2020; Birleşmiş Milletler Uluslararası ocuklara Acil Yardım Fonu, [UNICEF], 2020; Campbell, 2020; Fegert vd., 2020). Koh vd. (2020) tarafından hazırlanan raporda, Mart 2020'de evde izolasyon sürecinde bir hafta içerisinde İngiltere'deki ulusal aile içi istismar yardım hattı aramalarının %65'lik yükseliş bildirilirken, Singapur'da geçen yıla göre Mart 2020'de ülke çapında şiddette yaklaşık %35 artış olduğu rapor edilmiştir. Bunlara ek olarak ilgili araştırmada sadece aile içi şiddetin değil, ocuk istismarının da Amerika Birleşik Devletleri'nde artış sergilediği bildirilmiştir (Koh vd., 2020). Bu soruna yönelik olarak Kluwer (2020) artan aile içi şiddet, ocuk istismarı ve yüksek düzeyde çatışma içeren boşanma vakalarının toplum için bir gerçek tehdit oluşturduğunu ifade etmektedir. Dahası pandeminin ilerleyen dönemlerinde yapılan meta analiz çalışmaların sonuçlarına göre aile içi şiddetin artmaya devam ettiği tespit edilmiştir (Kourti vd., 2021; Piquero vd., 2021). Pandemi sürecinin ve ekonomik etkilerinin halen devam ettiği göz önüne alındığında, başta aile üyelerinin fiziksel ve psikolojik sağlığını korunması olmakla birlikte ailenin işlevselliğini ve sağlıklı olma halinin göstergelerinden biri olan aile uyumu kavramına yönelik çalışmalara ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

Aile uyumu aile üyelerinin kişisel farklılıkları ya da içerisinde buldukları koşullar nedeniyle oluşan sorunların, aile sisteminin bütüncül çıkarları gözetilerek çözülebilmesidir (Soner, 2000). Bu bağlamda aile uyumu ile yakın, iş birliğine dayalı ve karşılıklı ilişkiler vurgulanmaktadır. Aile içindeki ilişkinin niteliği aile uyumunu etkilemekte, ilişki yönetimi başarılı olan ailelerin uyumlu davranışlar göstermesi daha olası görülmektedir (Duman-Kula vd., 2018). Nitekim Kavikondala vd. (2016) yaşam stresi ve depresif belirtiler ile aile uyumu arasında yüksek düzeyde bir ilişki bulmuşlar ve aile uyumunun yaşam stresi ile karşılaşmada ve bunun sonucunda oluşabilecek ruh sağlığı sorunları karşısında koruyucu faktör olduğunu ifade etmişlerdir. Aluh ve Onu (2020) ise COVID-19 salgını sırasında ve sonrasında psikososyal iyilik hali için sosyal destek kaynaklarını, başa çıkma stratejilerini ve aile uyumunu geliştirmeye yönelik müdahalelere ihtiyaç olduğunu ifade etmişlerdir.

COVID-19 salgını sürecinde sosyal mesafenin korunumu için pek çok kişinin aile üyeleriyle birlikte evlerinde olduğu göz önüne alındığında aile ortamında psikolojik sağlamlığa giden yolları değerlendirmek önemlidir (Chen ve Bonanno, 2020). Bu bağlamda da alanyazın incelendiğinde, aile ortamında psikolojik sağlamlığı etkileyen birçok faktörün olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin; bireyin uyum yeteneği, aile uyumu, etkili iletişim becerileri ve gelir yönetimi bu faktörlerden bazılarıdır (Black ve Lobo, 2008; Caligiuri vd., 1998; Walsh, 1996). Türkiye’de COVID-19 salgını döneminde yapılan psikolojik sağlamlıkla ilgili çalışmalara bakıldığında ise araştırmacıların daha çok kaygı (Artan vd., 2020; Kasapoğlu, 2020), iyimserlik (Kımtır, 2020) ve stresle baş etme becerileri (Bilge ve Bilge, 2020) gibi bireysel psikolojik özellikleri çalışmalarında ele aldıkları ancak ailesel faktörlere olan etkisine odaklanmadıkları görülmektedir. Buna bağlı olarak da ilgili alanyazında psikolojik sağlamlığın aile uyumuyla ilişkisine veya aile uyumuna olan etkisine yönelik bir çalışmaya ulaşılamamaktadır. Bu durumun bireyin ve ailenin bütüncül değerlendirilmesinde noksanlığa yol açabileceği düşünülmektedir. Nitekim ekolojik sistem yaklaşımına (Bronfenbrenner, 1986) göre birey, yaşadığı bağlamın çok katmanlı seviyesinden etkilenerek karmaşık bir ilişkiler sistemi içerisinde yaşamını sürdürmektedir. Bu görüşe göre bağlam, mikrosistemden (bireyin yaşadığı çevre), mezosistemden (mikrosistemde yer alan etmenler arası etkileşimler), ekosistemden (daha geniş toplumdaki etmenler) ve makrosistemden (yasalar, politik sistemler, değerler vb.) oluşan iç içe geçmiş yapılar olarak tanımlanmaktadır. Bu görüşe göre, bireyin gelişimi ve davranışları aile gibi mikrosistemleri tarafından etkilendiği gibi birey davranışları ile mikrosistemleri de etkilemektedir.

Ruh sağlığının korunmasında önemli bir etmen olarak görülen psikolojik sağlamlık ise bireyin olumsuz ve zorlu yaşam olaylarını başarıyla atlatabilme ve uyum sağlayabilme becerisi olarak ifade edilmektedir (Öz ve Bahadır, 2009). Diğer bir deyişle kimi bireyler yaşadığı güçlükler, sıkıntılar veya zorluklar karşısında diğerlerine kıyasla daha istendik bir

şekilde başa çıkarak bu olumsuz yaşantıların üstesinden gelebilmektedirler (Walsh, 1996). Alanyazında *psikolojik sağlamlık (resilience)* olarak ifade edilen bu kavram, yaşanan kriz, olumsuz yaşantı veya stresli yaşam olayları karşısında bireyin güçlü kalması ve ardından iyileşme/toparlanma yeteneği sergilemesini ifade etmektedir (Masten, 1994). Yılmazlık kavramı; risk ve koruyucu faktörler arasındaki etkileşimin sonucu ve olumlu uyumu içerisinde barındıran dinamik bir süreç (Luthar vd., 2000; Rutter, 1999; Werner, 1989) olup çiftlerin ve ailelerin güçlenmesini hedefleyen önleme yaklaşımlarını içerisinde barındırmaktadır (Walsh, 2003). Bu görüşe göre psikolojik sağlamlık, yalnızca birey zorlu bir yaşam olayı ile karşılaştığı zaman tanımlanabilmektedir (Gizir, 2007). Ancak son yıllarda psikolojik sağlamlık için her bireyin sahip olduğu geliştirici ve koruyucu faktörlerin sayının ve niteliğinin artırılması sayesinde kendiliğinden gelişebilecek bir özellik olduğuna dair alanyazında görüş bulunmaktadır (Masten, 2014). Bu doğrultuda psikolojik sağlamlık kişilik özellikleri, aile ortamı ve topluluk özellikleri gibi pek çok risk ve koruyucu faktörden etkilenmektedir (Bonanno, 2004). Alanyazında psikolojik sağlamlık kavramı için genetik bozukluk, yoksulluk, ebeveynlerin ruh sağlığı bozuklukları veya hastalıklar, cinsel taciz, boşanma, doğal afetler ve terör risk faktörü olarak görülürken; bireyin kendisine ilişkin olumlu atıfları, aile içinde sahip olunan duygusal bağ, aile iş birliği/uyumu ve sosyal destek ağının varlığı koruyucu faktörler arasında gösterilmektedir (Masten ve Coatsworth, 1998; Phipps ve Mulhern, 1995; Werner, 1989). COVID-19 salgını pek çok risk faktörünü içerisinde barınmakla birlikte (ör., yoksulluk, hastalık, ruh sağlığı sorunları gibi) bireyin kişilik özellikleri, ailesiyle kurduğu duygusal bağ ve sosyal destek sisteminin varlığı gibi koruyucu faktörler sayesinde bu kriz durumun üstesinden başarıyla gelebileceği ve uyum sağlayabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle pandemi sürecinde psikolojik sağlamlığın aile uyumuyla olan ilişkisinin değerlendirilmesi gerekliliği ve bu konuda alanyazında kısıtlı sayıda çalışmaya ulaşılabildiği sebebiyle psikolojik sağlamlığın aile uyumu ile ilişkisini inceleyen bu çalışmanın alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Günümüzde yaşanan pandemi süreci -yukarıda yer alan bilgiler ile vurgulandığı üzere-zorlu bir yaşantı olarak görülmekte ve aile üyelerinin birbirlerinden etkilenmeleri kaçınılmaz olabilmektedir (Mazza vd., 2020). Nitekim alanyazında COVID-19 salgınının bireylerin psikolojik sağlamlıklarını olumsuz yönde etkilediğine dair çeşitli bulgulara rastlanmıştır (ör., Sargın ve Kutluca, 2020; Tönbül, 2020). Özellikle evde sürekli olarak kaygı ve panik halinin çocukların ruh sağlığını olumsuz etkileyeceği bilinmesi nedeniyle ebeveynlerin kriz karşısında verdikleri tepkilerin önemli olduğu belirtilmektedir (Coe vd., 2018; Demirbaş ve Koçak, 2020). Öte yandan, alanyazında pandemi koşullarının ruh sağlığı, yakın ilişkiler ve aile ilişkileri bağlamında tüm bireyleri olumsuz yönde etkilemediği; hatta kimi bireylerin ilişkilerini korumak için sahip oldukları motivasyonu daha da artırarak

aile uyumunu güçlendirdiğine dair bulgulara rastlanmıştır (ör., Fegert vd., 2020; Whittle vd.,2020). Bu durum psikolojik sağlık ile aile uyumu arasındaki ilişkide ebeveyn stresi, ilişkisel yılmazlık ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutum gibi farklı faktörlerin aracı etkisinin olabileceğini düşündürmektedir. Bu bağlamda pandemi sürecinde aile uyumunu etkileyen faktörlerden biri olarak ebeveynlik stresi çalışmaya dâhil edilmiştir. Nitekim aile sistemleri kuramına göre alt sistemlerde meydana gelen değişiklikler tüm aile sisteminin iyilik halini etkileyebilmektedir (Minuchin, 1974). Özellikle eşlerin karşılıklı olarak birbirlerini etkileme hali aile uyumu ve sağlığı için önemli görülürken yaşam içerisinde aile sistemi birçok zorlukla karşı karşıya kalabilmekte ve bu da ilişkilere zarar vererek aile ruh sağlığını olumsuz etkileyebilir (Aydoğan, 2014). Nitekim alanyazında da COVID-19 salgını neticesinde ebeveynlerin ruh sağlığında beliren sorunların evlilik birliğini ve çocukların kriz durumuna uyumlarını olumsuz etkileyebildiği ifade edilmektedir (ör., Prime vd., 2020). Ebeveynlerin yaşadığı bu olumsuzluklar *ebeveynlik stresi* olarak karşımıza çıkabilmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi ebeveynlik stresi; annelerin ve babaların ebeveyn rolünün gereklilikleri neticesinde, kendilerine ve çocuklarına karşı deneyimledikleri olumsuz duygulardır (Deater-Deckard, 1998). Daha önce vurgulandığı üzere COVID- 19 salgını nedeniyle dünyanın dört bir yanındaki aileler sağlıklarını, güvenliklerini ve ekonomik refahlarını tehdit eden birçok yeni stres faktörüyle karşılaşmaktadır (Brown vd., 2020). Salgından korunmak amacıyla alınan önlemler sonucunda okulların kapatılması, sosyal destek sistemlerine erişimde kısıtlamalar ve sosyal hayatta yapılacak etkinliklerin iptali ile ebeveynlerin çocuklarını evde eğitim konusunda desteklemeleri ve ebeveynlerden evden çalışmalarının istenmesi, hatta iş kayıpları yaşamaları ebeveynleri alışılmışın dışında etkileyerek ebeveynlik stresinin artmasına neden olabilmektedir (Hiraoka ve Tomoda, 2020; Xu, 2020). Diğer bir deyişle karantina aile üyeleriyle paylaşılacak zamanın artmasını sağlasa da bir yandan ebeveynlerin evden çalışarak kendi sorumluluklarını yerine getirmeleri, günlük işlerini devam ettirmeleri ve aynı zamanda çocukları için eğitici bir rol üstlenmeye çalışmaları omuzlarında büyük bir yük haline gelerek ebeveynlik stresini artırabilmektedir (Spinelli vd., 2020). Bu durum ise ebeveynlerin COVID-19 salgınının sosyal, psikolojik ve ekonomik etkileri ile başa çıkmalarını daha da zorlaştırmıştır (Connell vd., 2020; Fegert vd., 2020; Samuels, 2020; Usher, 2020).

Uluslararası alanyazında ebeveynlik stresi konusunda pek çok çalışma mevcutken (ör., Cluver vd., 2020; Griffith, 2020); yapılan alanyazın incelemesi doğrultusunda Türkiye’de ise kısıtlı sayıda çalışma olduğu söylenebilir (ör., Yektaş, 2020). Bilindiği üzere, ebeveynlerin stres ve olumsuz duygular yaşamaları ailenin üyesi olan çocukların iyilik halini de olumsuz etkilemektedir (Sprang ve Silman, 2013). Dahası, alanyazında salgının ebeveynlik stresinin artmasına neden olduğu ve hatta bu durumun çocuk ihmaline ve

istismarına vardığı tahmin edilmektedir (Cuartas, 2020; Griffith, 2020). Böylelikle ailenin alt sistemlerinden biri olan eşlerin, ebeveynlik rollerini yerine getirmeye çalışırken yaşadıkları ebeveynlik stresinin çocukların ruh sağlığını olumsuz etkilediği ve aile uyumunu etkileyen bir faktör olduğu söylenebilir (Mousavi, 2020; Zhang vd., 2020). Diğer bir deyişle, ebeveyn alt sisteminin yaşadığı stres çocuk alt sistemini etkilerken bu durum ailenin işlevselliği ve uyumu için olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir (Miller vd. 2000; Minuchin, 1974). Böylelikle ebeveynlik stresi pandemi gibi zorlu yaşantılar nedeniyle hem ebeveynler hem de çocuklar üzerindeki etkisini gösteren merkezi bir değişken olarak görülebilir (Calvano vd., 2022). Bu doğrultuda pandemi sürecinde ebeveynlik stresinin aile uyumuyla olan ilişkisinin değerlendirilme ihtiyacı ve bu konuda alanyazında kısıtlı sayıda çalışmaya ulaşılması sebebiyle ebeveynlik stresinin aile uyumu ile ilişkisini inceleyen bir çalışmanın alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yukarıda vurgulandığı üzere, yaşanan olumsuz yaşam olaylarından sonra ailenin uyum sağlaması ve birliğinin/beraberliğinin devamı için aile üyeleri arasındaki bağlılığın önemli olduğu görülmektedir. Ailede bağlılık hali, aile üyeleri arasında varolan iş birliğini ifade etmektedir. Bu iş birliği sayesinde ise *ilişkisel yılmazlık* sağlanarak aile üyelerinin zorlu yaşam olaylarının üstesinden gelebilmede kullanacağı yetenekler güçlendirilir (Walsh, 2015). Böylelikle kriz durumları aile üyelerinin birlikte paylaşabilecekleri bir zorluk olarak görüldüğünde ilişkiler güçlenerek daha sağlam bir hal alabilmektedir (Özbay ve Aydoğan, 2019). Görüldüğü üzere, *aile yılmazlığı* kavramı, işlevsel bir birim olarak ailede *ilişkisel yılmazlığa* odaklanarak, aile üyelerinin tek başlarına sahip oldukları yılmazlığın (psikolojik sağlamlığın) ötesine geçerek aile sistemi bağlamında bir değerlendirme ve müdahale içermektedir (Walsh, 1996). Alanyazında da ailenin alt sistemleri içerisinde sahip olunan ilişkisel yılmazlığın aile uyumunu ve/veya aile yılmazlığını etkileyen bir diğer faktör olduğu saptanmıştır (Afifi vd., 2019; Walsh, 1996; 2003). Sistemik bakış açısıyla da pandemi gibi bir kriz durumunun tüm aile üyelerini etkilemesi nedeniyle bu süreçte çiftin veya ailenin bir sistem olarak nasıl işlev gösterdiğini veya gösteremediğini anlamak önemlidir (Walsh, 2003). Bu bağlamda da bireysel psikolojik sağlamlık kavramı dışında ilişkisel yılmazlık kavramı ile alanyazında karşılaşılmaktadır. Psikolojik sağlamlık (resilience) kavramı ile ilintili olarak ilişkisel yılmazlık (relational resilience) çiftlerin olumsuz yaşam olaylarının üstesinden gelebilme yeteneği olarak ifade edilmektedir (Venter ve Snyders, 2009). Eşlerden yalnızca birinin psikolojik sağlamlığa sahip olması ilişkisel yılmazlık için yeterli görülmezken ilişkisel yılmazlık çiftlerin ilişkisel yetenekleri ile ilişkili olup birlikteliklerini sağlamlaştırarak daha güçlü bir ilişki içerisinde olmalarını sağlamaktadır (Kara ve Yüksel-Şahin, 2018). Bir diğer deyişle, ilişkisel yılmazlık evlilik yaşamı içerisinde çiftlerin karşılaştıkları önemli yaşam olayları ile baş etmelerinde koruyucu faktör olmaktadır. Bu

sebeple, çiftlerin ilişkisel yılmazlıklarının incelenmesi hem çiftlerin kendi aralarındaki ilişkisel uyumları hem de dolaylı olarak aile uyumlarının sağlanması için gereklidir (Aydoğan, 2014). Böylelikle aileler için zorlayıcı bir deneyim olarak görülen COVID-19 salgın döneminde aile uyumunu etkileyecek motivlerden birinin de evli ebeveynlerin ilişkisel yılmazlık düzeyleri olduğu düşünülmektedir. Ancak yapılan alanyazın incelemesi doğrultusunda COVID-19 salgını döneminde ebeveynlerin ilişkisel yılmazlıklarının aile uyumuna etkisine ilişkin bir çalışmaya araştırmacı tarafından ulaşılamamıştır. Bu nedenle pandemi sürecinde psikolojik sağlık, ebeveynlik stresi ve aile uyumu arasındaki ilişkiyi etkileyeceği düşünülen bir diğer faktörün ilişkisel yılmazlık kavramı olduğu düşünülmüş ve bu konuda bir çalışma yapılmasının alanyazına katkı sağlayacağı fikrine varılmıştır.

Eşlerin ebeveynlik rollerinin getirdiği talepleri karşılayamama durumunun neden olduğu ebeveynlik stresinin yanında, kültür aracılığıyla toplum tarafından her bir eşe erkek ve kadın olarak yüklenen diğer bir rol ise alanyazında *toplumsal cinsiyet rolleri* olarak yer almaktadır. Cinsiyet kavramı, bireyin kadın veya erkek olarak doğuştan sahip olduğu kalıtsal, fizyolojik ve biyolojik özellikleri içerirken; toplumsal cinsiyet kavramı kültürün ve/veya toplumun kadın ve ya erkek olmaya yüklediği anlamlar ve beklentiler olarak alanyazında tanımlanmaktadır (Dökmen, 2015). Böylelikle kültürün ve toplumun kadınlardan ve erkeklerden bekledikleri davranış kalıpları doğrultusunda da toplumsal cinsiyet rolleri ortaya çıkmaktadır (Myers, 2015). Diğer bir deyişle *cinsiyet* bireye kalıtım yoluyla geçen ve doğuştan sahip olunan özellikleri ifade ederken; *toplumsal cinsiyet* bireyin yaşantıları sonucunda, toplum tarafından öğretilen, sonradan kazanılan özellikleri ifade etmektedir (Koç vd., 2017). Geleneksel cinsiyet rollerine göre kadının en önemli rolü çocuklarının bakımını sağlamak, büyütme ve aile birliğinin devamlılığını sağlamak olarak belirlenmişken; erkeğin en önemli rolü ailenin geçimini sağlamak olduğu alanyazında ifade edilmektedir (Moya vd., 2000). Bu doğrultuda kadınların ve erkeklerin kendilerine tahsis edilen bu toplumsal cinsiyet rolleri ile toplumda nasıl davranacakları, ne giyecekleri veya aile içerisinde nasıl konumlanacakları gibi birçok koşul toplum tarafından kültür aracılığıyla belirlenmektedir.

Toplumsal hayatı kolaylaştırması amacıyla belirlenen bu roller günümüz koşullarında yaşanan değişimlerle cinsiyetler arası eşitsizliklere ve strese yol açabilmektedir (Pieh vd., 2020). Nitekim önceki çalışmalarda eşlerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin inançlarının aile işlevselliğini olumsuz etkileyerek ailede çatışmaya neden olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Akgül-Gök, 2013; Alampay, 2014). Pandemi sürecinde yapılan çalışmalarda da -salgın nedeniyle alınan önlemler kapsamında- ailelerin evlerinde daha çok vakit geçirmesinin yanında dışarıdan alınabilecek sosyal desteğe erişimin ortadan kalkması, ebeveynlerin evden çalışmalarının yanında tam zamanlı ebeveynlik ve

çocuklarının evden eğitimi arasında yeni bir denge kurmalarının gerekliliği vurgulanmıştır (Griffith, 2020). Çünkü pandemi döneminde çalışma koşullarının değişmesi ve okullarda eğitime ara verilmesi gibi virüsün yayılımını önleme amacıyla sosyal mesafe uygulamaları alınmasıyla ebeveynlerin omuzlarına fazladan sorumluluklar yüklemiştir (Yaşar-Dinçer ve Yirmibeşoğlu, 2020). Bununla birlikte, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (United Nations Population Fund [UNFPA], 2020) tarafından yayınlanan çalışmada salgının kadınları ve erkekleri farklı şekillerde etkilediği, kadınların toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında aile içinde bakımla ilgili sorumlulukların büyük bir kısmını üstlenmelerinin iş olanaklarını ve ekonomik fırsatlarını sınırlandırdığı ve tam zamanlı olarak iş hayatını sürdüren pek çok kadının evdeki sorumluluklarını daha da ağırlaştırdığı bildirilmiştir. Örneğin, COVID-19 pandemisinden orantısız bir şekilde etkilenenler içerisinde toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında ev işlerinden ve çocuk bakımından başlıca sorumlu tutulan çalışan anneler yer aldığı hem ulusal hem de uluslararası alanyazında yer almaktadır (Akbaş-Zeybekoğlu ve Dursun, 2020; Arntz vd., 2020; Landiwar vd., 2020). Çalışan anneler bir yandan evden çalışma hayatını devam ettirirken diğer yandan ev içi iş yükünü yerine getirmeye çalışmaktadırlar. Eşlerinden çocukların bakımı, ev içi işlerin yerine getirilmesi gibi ev içi sorumluluklarda ve bakım konularında destek görmedikleri takdirde de stres düzeylerinin artması olasıdır. Uluslararası alanyazında pandemi koşullarının annelerin iş yükünü ve stres düzeyini artırdığı (Galasso vd., 2020) gibi annelerin artan iş yükünün ailedeki çatışmayı da arttırdığına yönelik çalışmalar bulunmaktadır (ör., Ohlbrecht ve Jellen, 2021). Ancak belirtilen bu ev içi görevlerin Türkiye’de erkeklere öngörülen toplumsal cinsiyet rolleri olmadığı (Haskan-Avcı vd., 2019) göz önüne alındığında, toplumsal cinsiyet rollerinin pandemi sürecinde aile uyumunu etkileyeceği düşünülmektedir. Böylelikle psikolojik sağlık, ebeveynlik stresi, ilişkisel yılmazlık ve aile uyumu arasındaki ilişkiyi etkileyebileceği düşünülen bir diğer faktör ise toplumsal cinsiyet eşitliğidir. Bu nedenle, gerçekleştirilen bu çalışma ile pandemi sürecinde toplumsal cinsiyet rolleri ile aile uyumu ilişkisi araştırılarak alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Özetle, COVID-19 salgını bireylerin ve aile üyelerinin fiziksel sağlık ve yaşamlarında yönelik ciddi tehdit oluşturmakla birlikte kaygı bozukluğu, depresyon ve travma sonrası stres bozukluğu gibi ruh sağlığı alanında da ciddi sorunlar yaşamalarına sebebiyet vermekte ve ruh sağlığı sorunlarıyla beraber ilişkisel çatışma ile de başa çıkmalarına neden olabilmektedir (Fraenkel ve Cho, 2020). Kuşkusuz pandemi, aile üyelerinin maruz kaldığı zorlayıcı ve stres yükü fazla olan bir süreç olmasına rağmen bireylerin ruh sağlığı olumsuz etkilenmeden ve yaşam kalitesi düşmeden aile işlevleri doğrultusunda aile uyumu sağlanabilmektedir (Koçak ve Harmancı, 2020). Aile sistemleri çalışmaları kriz veya uzun süreli zorlukların üstesinden gelmede aile süreçlerinin aracılık etkisiyle bir ailenin yıkıcı bir

yaşam olayı ile nasıl yüzleştğini ve bu süreci nasıl yönettiğini, stresi nasıl önlediğini, etkili bir şekilde nasıl yeniden organize olduğunu ve bundan sonrasında yaşamda nasıl ilerleyeceğini ve tüm bunların kısa ve uzun vadeli aile uyumunu nasıl etkilediğini anlamayı sağlamaktadır (Walsh, 1996). Pandemi sürecinin getirmiş olduğu kriz durumundan hem eşlerin hem de ebeveynlik rollerinin, aynı zamanda ailenin bir parçası olan çocukların etkilenmesiyle bazı ailelerin uyumlarında değişimler meydana getirmiş olabileceği düşünülmektedir. Nitekim aile uyumu konusunda yapılan çalışmalarda da bu görüş desteklenmektedir (Alu ve Onu, 2020; Chen ve Bonanno, 2020; Mohanty vd., 2022; Prime vd., 2020; Ye vd., 2022). Örneğin, alanyazında kimi ailelerde aile uyumu ile ilişkili birliğin/beraberliğin arttığı görülürken kimi ailelerde çatışmanın arttığı önceki çalışmaların sonuçlarından bilinmektedir (Ahmen vd., 2020; Behar-Zusman vd., 2020; Daks vd., 2020). Diğer bir deyişle alanyazında bazı ailelerin pandemi süreci ile daha kolay baş edebiliyorken bazı ailelerin ise daha da zorlandıkları ifade edilmektedir (Behar-Zusman vd., 2020; Öztürk vd., 2020; Sinko vd., 2022). Bu durum, toplum ruh sağlığını korumak ve geliştirmek adına pandemi sürecinde aile uyumunu etkileyen faktörlerin neler olabileceğine dair bilgi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Nitekim geçmişte yaşanan salgınlar ve onların psikososyal etkileri göz önüne alındığında, Xiang vd. (2020) COVID-19 salgınına yönelik ruh sağlığı hizmetlerinin desteklenmesinin, geliştirilmesinin ve uygulanmasının çok önemli ve acil hedefler olduğunu ifade etmişlerdir. Ailenin bir sistem olduğu ve bu sistemin yapısının ve işleyişinin aile üyelerinin fiziksel ve ruhsal sağlıklarından etkilenmesinden yola çıkılarak aile uyumu ve aile uyumunu etkileyen faktörler konusunda çalışmalara ihtiyaç olduğu söylenebilir. Bununla birlikte ilgili alanyazında evli bireylerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin ebeveynlik stresleri için önemli bir yordayıcı olduğu (Pastor-Cerezuela vd., 2016) ve aralarında olumsuz ilişki olduğu (Cripe, 2013; Yang, 2014) saptanmıştır. Dahası çocuk sahibi evli çiftlerin ebeveynlik stres düzeyleri ne kadar düşükse ilişkisel yılmazlıklarının da o derece yüksek olduğu bulunmuştur (Aydoğan ve Özbay, 2018). Bununla birlikte değişen dünya düzeninde geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine sıkı sıkı bağlı olma halinin aile uyumu üzerinde olumsuz yansımalarının olacağı da alanyazında belirtilmektedir (ör., Walsh, 2012).

Tüm bu bilgiler bir arada değerlendirildiğinde COVID-19 pandemisi döneminde evli ebeveynlerin psikolojik sağlamlıkları ile aile uyumu arasındaki ilişkide anne-baba stresinin, ilişkisel yılmazlığın ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumunun aracılık rolünün olabileceği ve bu ilişkinin incelenmesinin alanyazına katkı sunacağı düşünülmektedir. Dahası, Türkiye'deki ailelerin pandemi dönemindeki uyum süreçlerinin araştırılmasının toplum ruh sağlığı planlamalarına yol gösterebileceği gibi önleme ve müdahale çalışmalarının içeriğine de yön verebilir. Kaldı ki psikolojik danışma ve rehberlik mezunların en çok çalıştıkları alanlardan birinin aile danışmanlığı olduğu göz önüne alındığında bu

konuda gerçekleştirilecek bir çalışmanın alan çalışanlarına da katkı sunacağı düşünülmektedir. Yukarıda belirtilen tüm gerekçelerle, pandemi sürecinde aile uyumu ile ebeveynlerin psikolojik sağlımlıkları (yılmazlık), ebeveynlik stresi, ilişkisel yılmazlıkları ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumları arasındaki ilişkilerin incelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

COVID-19 salgını fiziksel, ruhsal, sosyal ve psikolojik açıdan insanların hayatlarını etkileyebilen önemli bir olaydır (Behar-Zusman vd. 2020; Bradbury-Jones ve Isham, 2020; Daks vd., 2020). COVID-19'a yakalanma korkusundan ve sosyal izolasyon gibi önlemlerden kaynaklı bireylerin ruh sağlığı doğrudan olumsuz etkilemekle birlikte, dolaylı olarak da etkisini gösterebilmektedir. Dahası pandeminin bir kriz yaşantısı olması nedeniyle aile sistemleri perspektifinden bakıldığında ailenin alt sistemlerden oluştuğu (ör., ebeveyn alt sistemi, eş alt sistemi) ve her alt sistemi oluşturan üyelerin birbirini etkilediği bilinmesi nedeniyle (Miller vd. 2000), bireylerin karşılaştıkları zorlukların üstesinden gelebilme ve uyum sağlama becerisi (Luthar vd., 2000) olarak tanımlanan psikolojik sağlamlık (resilience) kavramının aile uyumunu etkileyecek bir faktör olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda COVID-19 pandemisi gibi olumsuz yaşantılar karşısında ailenin her bir alt sistemi (birey, eş ve ebeveyn) bir bütün olarak aile uyumunda önemli bir role sahip olduğu söylenebilir (Cihan ve Çalık-Var, 2022). Nitekim pandeminin ruh sağlığı üzerindeki etkileri bağlamında bireylerin psikolojik sağlımlıklarını etkilemesinin yanı sıra alınan tedbirler kapsamında okulların kapatılması, evden eğitimde çocukların desteklenmesi, bakım verme ve ekonomik belirsizlikler gibi nedenlerle -özellikle kadınlar için- ebeveynlik stresinin daha da arttığı alanyazında vurgulanmaktadır (Griffith, 2020; Kızılırmak ve Memiş, 2020; Xu vd. 2020). Bu doğrultuda ilgili alanyazında COVID-19 pandemisi döneminde evli ebeveynlerin psikolojik sağlamlık ile ebeveynlik stresi arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalarda ebeveynlerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin ebeveynlik stresleri için önemli bir yordayıcı olduğu saptanmıştır (Pastor-Cerezuela vd., 2016). Bununla birlikte Pastor-Cerezuela vd.'nin (2016) çalışmasında kendilerini olumsuz yaşantılar karşısında daha yılmaz olarak algılayan ebeveynlerin daha az ebeveynlik stresi bildirdiği belirtilmiştir. Bu nedenlerden dolayı psikolojik sağlamlık ve aile uyumu arasındaki ilişkide ebeveynlik stresi faktörünün de etkisi olabileceği düşünülmektedir.

COVID-19 salgını her aileyi aynı şekilde ve aynı düzeyde etkilememektedir. Salgının aile yaşantısı üzerindeki etkisiyle ilgili bir araştırmada aile üyelerinin bu süreçten hem olumlu hem de olumsuz yaşantılar deneyimledikleri anlaşılmıştır (Başaran ve Aksoy, 2020). İlgili araştırmada olumlu yaşantılarını aile içi etkileşimin artması şeklinde ifade eden

katılımcılar, çocukları ile oynadıkları etkinlik sayısının ve birlikte geçirilen vaktin arttığını, tüm gün evde kalma durumunu fırsat olarak değerlendirip temizlik ve yemek hazırlama gibi genel ev işlerinin birlikte yapıldığını ifade etmişlerdir. Araştırma sonucunda elde edilen bu bulguya göre pandemiden her ailenin aynı düzeyde etkilenmediğini ailesel bazı özelliklerin süreci kolaylaştırabilecek veya zorlaştırabilecek bir faktör olabileceğini düşündürmüştür. Bu noktada da ilişkiyel yılmazlık kavramı akla gelmektedir. İlişkiyel yılmazlık bir ilişkide içsel ve/veya dışsal stresörler neticesinde bir kopukluk oluştuğunda ilişkiyel güveni, karşılıklı gelişmeyi, empatiyi, karşılıklı güçlendirmeyi ve ilişkiyel farkındalığı içerisinde barındıran ilişkiyel bir olgudur (Jordan, 2005). Evlilik ilişkisi bağlamında bakıldığında COVID-19 pandemisi de ilişki dışında meydana gelen dışsal stresörlerden biri olarak ele alınmakta ve beraberinde bazı çatışma ve sorunları da getirmesi olası görülmektedir (Aydoğan vd., 2021). Ancak yaşanan zorlu ve travmatik yaşantılara rağmen ortaya çıkabilen kaynaklar ve güçlü özellikler aracılığıyla ilişkiyel yılmazlığın ortaya çıkabildiği vurgulanmaktadır (Aydoğan ve Dinçer, 2020; Aydoğan ve Özbay, 2018). Dahası ilişkiyel yılmazlık sayesinde eşler yalnızca zorlu yaşantıyı aşmakla kalmamakta beraberinde önceki ilişkilerinden daha sağlıklı bir konuma geçebilmektedir (Venter ve Snyders, 2009). Bununla birlikte ilişkiyel yılmazlık sayesinde ailede kurulan duysal bağ ve iş birliği halinin aile uyumunu güçlendirdiği bilinmektedir (Olson, 1993). Öte yandan Aydoğan ve Özbay'ın (2018) çalışmasında anne-babaların ebeveynlik stresi ne kadar düşükse ilişkiyel yılmazlıklarının da o derece yüksek olduğu belirlenmiştir. İlgili alanyazında yer alan bu bulgular doğrultusunda psikolojik sağlamlık, ebeveynlik stresi ve aile uyumu arasındaki ilişkiyi etkileyebilecek faktörlerden biri olarak düşünülen ilişkiyel yılmazlık kavramının rolünün belirlenmesi hedeflenmiştir.

Bilindiği üzere çoğu ülkede olduğu gibi Türkiye'de de toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak ev içi işlerden sorumlu kişiler kadınlardır (Ergöl vd., 2012). Ev içerisinde hastalanma ve/veya bakıma muhtaç birinin bulunma riskinin artması, çevrim içi eğitime geçilmesiyle birlikte ders, ödev takibinin sağlanması aynı zamanda ev işleri için dışarıdan hizmet almanın zorlaşması ve/veya kesintiye uğraması gibi nedenlerle kadınların ev içi iş yükleri artmıştır (Kızılırmak ve Memiş, 2020). Öte yandan toplumsal cinsiyet rollerindeki eşitsizlik pandemi süreci ve yarattığı değişimler sadece kadınları değil, erkekleri de etkileyebilecek bir faktördür. Çünkü toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak toplum tarafından erkeklere de evi geçindirme sorumluluğu yüklenmektedir (Bora, 2012). Pandemi öncesi yapılan çalışmalarda erkeklerin bu rollere bağlı stres yaşadıkları (Bayar vd., 2018) göz önüne alındığında, bu sürecin erkeklerin de stres düzeyini daha fazla olumsuz yönde etkilemesi muhtemeldir (Bradbury-Jones ve Isham, 2020). Stres düzeyi yüksek bireylerin de aile uyumlarının olumsuz etkilenmesi ve eşleri ile daha fazla çatışma yaşamaları da olası

bir durumdur. Nitekim dünyanın dört bir yanından aile içi şiddetin arttığını bildiren haberlerin gündeme gelmeye başladığı alanyazında belirtilmektedir (Hsu ve Henke, 2021). Pandemi sürecinde evin herkes için güvenli bir alan olmaması nedeniyle de kadınlar ve çocuklar şiddete maruziyet yönünden büyük risk altında olup aile içi şiddetin artmasının en temelinde yatan sorun olarak da toplumsal cinsiyet eşitsizliği görülmektedir (Ünal ve Gülseren, 2020). Bu bağlamda pandemi ile birlikte çiftlerin yaşadığı değişimler sadece evlilik ilişkilerini değil, ebeveyn-çocuk ilişkisini, hatta aile ilişkilerini ve bir sistem olarak ailenin iyilik halini etkileyebileceği bilinmektedir (Prime vd., 2020). Belirtilen bu nedenlerden dolayı toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumun aile uyumu ile ilişkisinin araştırılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir. Ancak alanyazın incelendiğinde pandemi sürecinde bu değişkenleri ele alan çalışmaların kısıtlı sayıda olduğu ve Türkiye’de gerçekleştirilmediği görülmektedir (ör., Collins, vd.,2020; Pieh vd., 2020; Malisch vd.,2020). Türkiye’nin genel itibari ile kolektivist yapıda bir ülke olduğu (Hofstede ve McCrae, 2004) göz önüne alındığında, Türkiye’de gerçekleştirilecek bir çalışma, bulguların genellenebilirliğini artıracak ve alanyazına katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda Türkiye’deki ailelerin aile uyumunu etkileyen faktörlerin belirlenmesi başta psikolojik danışma ve rehberlik alanındaki uzmanlar olmak üzere aile ile çalışan uzmanlara pandemi sürecinde ve sonrasında yapacakları önleyici ve müdahale edici çalışmalarda yol gösterici olabilir. Nitekim ulusal alanyazında COVID-19’un bireylerin ruh sağlığına etkisine ilişkin pek çok çalışma (ör., Çiçek ve Almalı, 2020; Çölgeçen ve Çölgeçen, 2020; Zeybek vd., 2020) olmasına rağmen aileye olan etkisine veya aile danışmanlığına ilişkin (ör., Koçak ve Harmancı, 2020; Öztürk vd., 2020) kısıtlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu nedenle gerçekleştirilecek bu çalışma ile pandemi sürecinde aile uyumu ile ilişkisi olabilecek olası faktörlerin saptanmasının ebeveynlere sunulacak aile danışmanlığı gibi hizmetlerde yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Örneğin, bu araştırmadan elde edilen bilgilerle de önleme programları hazırlandığında ve başarı elde edildiğinde de toplumun önemli yapı taşlarından biri olan aile sisteminin korunması ve daha sağlıklı bir şekilde işlevselliğini sürdürmesi sağlanabilir. Ailenin işlevselliği artırılarak da aile içinde kadına ve çocuğa şiddetin de dolaylı olarak azaltılabileceği varsayılabilir (Koçtürk, 2020). Öte yandan farklı kültürel özellikler sergileyen Türkiye’ye dair verilerin elde edilmesinin de uluslararası alanyazına katkı sunacağı düşünülmektedir. Nitekim 11. Kalkınma Planında da (2019-2023) aile kurumunun güçlendirilmesine yönelik politikaların sosyal riskleri azaltma ve toplumsal bütünleşmeye dönük kamu politikalarının en önemlilerinden ve en etkililerinden biri olması nedeniyle ailelere yönelik hizmetlerin yaygınlaştırılması, kalitesinin ve etkisinin artırılmasına yönelik tedbir ve politikaların hayata geçirilmesi hedeflenmektedir. Böylelikle 11. Kalkınma Planında toplumsal yapının devamlılığı ve kalkınmasının sağlıklı bir şekilde sürdürülebilirliği için ailelerin güçlendirilmesi temel amaç olarak belirlenmiştir. Benzer şekilde Ulusal Ruh Sağlığı Eylem Planında (2021–

2023) ara amaçlardan biri olarak şiddet ve şiddetin olumsuz etkileri ile mücadele kapsamında var olan Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Programı'nın güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Öte yandan her ne kadar yüz yüze eğitime ara verilmiş olsa dahi çeşitli çevrim içi uygulamalar aracılığı ile eğitime devam edildiği ve bu süreçte yapılan gözlem ve görüşmeler sayesinde pandemiden olumsuz etkilenen çocukların ve beraberinde ailelerinin tespit edilmesinde okul rehberlik servislerinin kilit bir rolü olduğu söylenebilir. Bu nedenle yapılan bu çalışmanın bulguları doğrultusunda aile uyumu üzerinde etkisi olduğu saptanan ilgili değişkenlerin ele alındığı psikoeğitsel çalışmalarla ebeveyn alt sistemin ve beraberinde tüm ailenin iyilik halinin korunması hedeflenilebilir. Bu doğrultuda da yapılan bu çalışmanın psikolojik danışma ve rehberlik alanına ve okul rehberlik hizmetleri aracılığıyla -koruyucu ve önleyici rehberlik bağlamında- toplum ruh sağlığının korunmasında önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir.

Tüm bu nedenler doğrultusunda bu çalışmanın amacı pandemi gibi olumsuz yaşantılar neticesinde ailelerin birlik ve beraberliğini temsil eden aile uyumunun niteliğini artırmak ve sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla aile uyumu üzerinde etkisi olabileceği düşünülen psikolojik sağlamlık, ebeveynlik stresi, ilişkisel yılmazlık ve toplumsal cinsiyet eşitliği kavramlarının sıralı aracılık etkisini incelemektir.

Araştırma Hipotezi

Yapılan bu tez çalışmasında temel olarak "*Pandemi döneminde evli ebeveynlerin psikolojik sağlamlıklarının (bağımsız) aile uyumu (bağımlı) üzerindeki etkisinde anne-baba stresinin, ilişkisel yılmazlığın ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumlarının sıralı aracılık rolü bulunmaktadır.*" şeklinde araştırma hipotezi kurulmuştur. Bu bağlamda aşağıda belirtilen alt hipotezler cevaplandırılmıştır.

Alt Hipotezler

Araştırma kapsamında kurulan hipotezler aşağıdaki gibidir (bkz. Şekil 1: Hipotez Modeli):

H₁: Psikolojik sağlamlığın anne-baba stresi üzerindeki etkisi anlamlıdır.

H₂: Psikolojik sağlamlığın ve anne baba stresinin ilişkisel yılmazlık üzerindeki etkisi anlamlıdır.

H₃: Anne-baba stresinin ilişkisel yılmazlık üzerindeki etkisi anlamlıdır.

H₄: Psikolojik sağlamlığın, anne-baba stresinin ve ilişkisel yılmazlığın toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumlar üzerindeki etkisi anlamlıdır.

H₅: Anne-baba stresinin toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumlar üzerindeki etkisi anlamlıdır.

H₆: İlişkisel yılmazlığın toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumlar üzerindeki etkisi anlamlıdır.

H₇: Psikolojik sağlamlığın aile uyumu üzerindeki etkisi anlamlıdır.

H_{7A}: Psikolojik sağlamlığın aile uyumu üzerindeki etkisinde anne-baba stresinin aracı rolü anlamlıdır.

H_{7B}: Psikolojik sağlamlığın aile uyumu üzerindeki etkisinde ilişkisel yılmazlığın aracı rolü anlamlıdır.

H_{7C}: Psikolojik sağlamlığın aile uyumu üzerindeki etkisinde toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumların aracı rolü anlamlıdır.

H_{7D}: Psikolojik sağlamlığın aile uyumu üzerindeki etkisinde ilişkisel yılmazlığın ve anne-baba stresinin aracı rolü anlamlıdır.

H_{7E}: Psikolojik sağlamlığın aile uyumu üzerindeki etkisinde anne-baba stresi ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumların aracı rolü anlamlıdır.

H_{7F}: Psikolojik sağlamlığın aile uyumu üzerindeki etkisinde ilişkisel yılmazlığın ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumların aracı rolü anlamlıdır.

H_{7G}: Psikolojik sağlamlığın aile uyumu üzerindeki etkisinde anne-baba stresinin, ilişkisel yılmazlığın ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumların aracı rolü anlamlıdır.

H₈: Anne-baba stresinin aile uyumu üzerindeki etkisi anlamlıdır.

H₉: İlişkisel yılmazlığın ve anne-baba stresinin aile uyumu üzerindeki etkisi anlamlıdır.

H₁₀: Anne-baba stres, ilişkisel yılmazlık ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumların aile uyumu üzerindeki etkisi anlamlıdır.

Sayıtlılar

Araştırmaya katılacak ebeveynlerin doldurmaları için sunulan olan Aile Uyum Ölçeği Kısa Formu'nu (Duman-Kula vd., 2018), Psikolojik Sağlamlık Ölçeği'ni (Doğan, 2015), Anne Baba Stresi Ölçeği'ni (Kaymak-Özmen ve Özmen, 2012), İlişkisel Yılmazlık Ölçeği'ni (Aydoğan, 2014), Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ölçeği'ni (Gözütok vd., 2017) ve kişisel bilgi formunu gerçeğe en yakın bir şekilde yanıtladıkları varsayılmıştır.

Sınırlılıklar

Bu araştırmanın alanyazına olası birçok katkısıyla birlikte, çeşitli sınırlılıkları bulunmaktadır. Birincisi, araştırmada ele alınan aile uyumu kavramı Aile Uyum Ölçeği'nin (Duman-Kula vd., 2018) ölçtüğü niteliklerle, bireylerin psikolojik sağlımlıkları Kısa Psikolojik Sağlık Ölçeği'nin (Doğan, 2015) ölçtüğü niteliklerle, anne–babaların ebeveynlik stresi Anne Baba Stresi Ölçeği'nin (Kaymak-Özmen ve Özmen, 2012) ölçtüğü niteliklerle, çiftlerin ilişkisel yılmazlıkları İlişkisel Yılmazlık Ölçeği'nin (Aydoğan, 2014) ölçtüğü niteliklerle, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutum Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ölçeği'nin (Gözütok vd., 2017) ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır. İkinci sınırlılık olarak, COVID-19 salgını nedeniyle veriler çevrim içi olarak toplandığı için internet erişimi olmayan evli ebeveynlere ulaşılamamıştır. Üçüncüsü ise araştırmanın modelinin/yönteminin deneysel ve boylamsal olmaması nedeniyle aile uyum kavramı ile incelenen diğer değişkenler arasında neden-sonuç ilişkisi kurulamamaktadır. Son olarak, araştırmadan elde edilen bulgular, ulaşılan katılımcıların sosyodemografik özelliklerine benzer bireysel özelliklere sahip ebeveynlere (ör., eğitim düzeyi yüksek) genellenebilir.

Tanımlar

Aile uyumu: Aile ilişkileri bağlamında birliği, beraberliği, karşılıklılığı ve duygusal yakınlığı temsil etmektedir (Ip, 2014).

Psikolojik sağlamlık: Stresli yaşam olaylarına maruz kalmanın ardından başarılı bir şekilde uyum sağlamadır (Werner, 1989).

Ebeveynlik stresi: Ebeveyn rolünün getirdiği talepler sonucunda anne–babaların çocuk sahibi olmayla ilişkili görevlere uyum sağlamaya yönelik deneyimledikleri olumsuz psikolojik ve fizyolojik tepkiler bütünü olarak tanımlanmaktadır (Deater-Deckard, 1998).

İlişkisel yılmazlık: Travmatik deneyimler, olumsuz koşullar ve ötekileştirici sosyal-kültürel baskıların ardından çiftlerin karşılıklı olarak güçlenmeyi ve büyümeyi teşvik eden bağlantılar içerisine girme yetenekleridir (Jordan, 2005).

Toplumsal cinsiyet eşitliği: Tüm insanların -kadın ve erkek olmaya bakmaksızın- önyargı, kalıpyargı ve katı cinsiyet rollerinden etkilenmeksizin bireysel yeterliliklerini geliştirme ve tercih etme konusunda özgür olma hallerini içermektedir (UNESCO, 2000).

Bölüm 2

Araştırmanın Kuramsal Temeli ve İlgili Araştırmalar

Araştırmanın bu bölümünde sırasıyla aile uyumu, psikolojik sağlık, ebeveynlik stresi, ilişkisel yılmazlık ve toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili kurumsal bilgiler açıklanmıştır. Ardından aile uyumu ile psikolojik sağlık, ilişkisel yılmazlık, ebeveynlik stresi ve toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili araştırmalara yer verilmiştir.

Aile Uyumu

Aile içerisindeki etkili iletişim, aile üyelerinin işlevselliği, etkili çatışma çözme becerileri, aile üyelerinin beraber geçirdikleri zamanın niteliği ve hoşgörü atmosferi olarak ifade edilen aile uyumu kavramına son yıllarda ruh sağlığı alanında yapılan çalışmalarda sıkça rastlanmaktadır (Sarıçam, 2018). Aile uyumu alanyazında aile üyelerinin bireysel farklılıklarından dolayı ortaya çıkan ya da içerisinde buldukları koşullar nedeniyle meydana gelen sorunların aile sisteminin bütüncül çıkarları göz önüne alınarak çözümlenmesi halini ifade etmektedir (Soner, 2000). Bu bağlamda aile uyumu; aile üyeleri arasındaki birlikteliği, açık iletişimi ve sıcaklığı ifade etmekte olup bir aile ne kadar uyum içerisindeyse üyeleri arasındaki ilişkinin ve iletişimin de o kadar iyi olduğu anlaşılmaktadır (Safaria, 2015). Bu doğrultuda aile uyumu daha yüksek olan aileler; üyeler arasında desteğin olduğu, birbirleriyle keyifli vakit geçirebilen, birbirleriyle iyi anlaşabilen ve birliktelik duygusunun hâkim olduğu aynı zamanda net bireysel sınırların koyulması sayesinde gerektiğinde ayrılma ve birleşme dengesinin sağlanabilmesi gibi niteliklere sahip ailelerdir (Bloom, 1985; Olsan, 2000). Bununla birlikte, aile ilişkilerinin en değerli özelliklerinden biri olarak görülen aile uyumu (Ip, 2014), aile üyelerinin ruh sağlığını ve iyi oluşlarını olumlu yönde etkileyen bir unsurdur (Chuang, 2005; Kavikondala vd., 2016). Alanyazın incelendiğinde psikolojik iyi oluşun yanı sıra, aile uyumunun yüksek düzeyde olmasının aile üyelerinin mutluluğunu (Ip, 2014; Luk vd., 2017), özgüvenini (Safaria, 2015; Soner, 2000), benlik saygısını (Utami vd., 2018), çiftler arasında evlilik doyumunu (Henderson vd., 2003), çocukların akademik başarısını (Feldman vd., 2018), etkili başa çıkma (Rivera vd., 2008) ve problem çözme becerilerini (Leidy vd., 2010) olumlu yönde etkilediği görülmektedir. Bununla birlikte bir ailede aile uyumu yüksek düzeyde ise aile üyelerinde depresyon belirtilerine (Chen vd., 2006; Kavikondala vd., 2016; Park vd., 2018; Pérez-Cano vd., 2020), intihar düşüncelerine (Sohn, 2013) ve sigara, alkol vb. madde kullanımına (Trinidad vd., 2003) daha az rastlanmaktadır. Aynı zamanda yüksek düzeydeki aile uyumu sayesinde aile üyeleri birbirinden psikolojik yardım ve duygusal destek (Birgisdóttir vd., 2019) alabilmektedirler. Böylelikle önceki çalışmalarda aile uyumu, olumsuz yaşantılar sonucunda

meydana gelebilecek istenmeyen sonuçları önleyebilecek koruyucu faktörlerden biri olarak değerlendirilmektedir (Hobfoll ve Spielberger, 1992; Noltemeyer ve Bush, 2013). Görüldüğü üzere, alanyazındaki bulgular ışığında aile uyumunun hem aile sistemini hem de aile üyelerinin ruh sağlığını ve iyi oluşunu olumlu yönde etkilediği söylenebilir. Bu durum kuramsal açıdan ele alındığında da aile sistemleri kuramı (Cox ve Paley, 1997; Minuchin, 1985) ile desteklenmektedir. Aile sistemleri kuramına göre aileyi oluşturan alt sistemler ve alt sistemleri oluşturan üyeler birbirini etkilemekte ve birbirinden etkilenmektedir (Miller vd., 2000). Bu bağlamda aile uyumunu açıklayan aile sistemi kuramına dair bilgiler aşağıda sunulmuştur.

Aile Sistemleri Kuramı

Aile terapisinde üç temel düşünce okulu olarak kabul edilen yapısal, stratejik ve sistemik aile terapileri genel sistemler kuramının öne sürdüğü varsayımlara dayanmaktadır. Bertalanffy (1968) tarafından öne sürülen genel sistemler kuramı, ailenin sistem perspektifine göre incelenmesini sağlayarak aile sistemleri yaklaşımının gelişmesinde önemli bir katkı sunmuştur. Sistem üyeleri arasında karşılıklı bağlantıları bulunan ve belirli sorumlukları üstlenip yerine getirme yetisi olan elemanlar bütünü (Acar ve Acar, 2002) şeklinde tanımlanmaktadır. Sistem perspektifine göre aile; aile üyelerinin bireysel veya tüm aile üyelerinin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla planlar yapan, aynı geçmişi paylaşan ve duygusal bağa sahip kişilerden oluşan karmaşık bir yapı olarak tanımlanmaktadır (Sabatelli ve Bartle, 1995). Bu doğrultuda aile sistemleri yaklaşımı da aileyi karmaşık bir bütün olarak değerlendirmenin önemini vurgulamaktadır (Cox ve Paley, 1997, 2003).

Genel sistemler kuramının ileri sürdüğü varsayımları aileyi sistem olarak ele alan aile sistemleri yaklaşımları tarafından da kabul edilmektedir (Cox ve Paley, 1997; Gladding, 2016). Genel sistemler kuramı "*bütünlük ve düzen*" özelliklerine vurgu yapmaktadır (Klein ve White, 1996). Buna göre bir bütün, bu bütünü oluşturan parçalarının toplamından daha büyüktür ve bütün parçaların birleştirilmesiyle basit bir şekilde anlaşılamaz. Bu varsayım doğrultusunda aile, aileyi oluşturan tüm üyelerin birbirine bağlı olduğu, daimi ve karşılıklı bir şekilde birbirini etkileyen karmaşık ve etkileşimsel bir bütün olması (Cox ve Paley, 1997) nedeniyle aile sistemi bireylerin bir araya gelmesinden ibaret değildir. Bu doğrultuda aileyi sistem olarak ele alan yaklaşımlar, aile üyeleri arasında kurulan etkileşime odaklanılması gerektiğini ifade ederek yaklaşımlarının temel öğretisini açıklamışlardır (Nichols, 2013). Örneğin; evlilik ilişkisi eşlerin ebeveynlik rollerini etkilerken aynı zamanda ondan etkilenmekte ve bu durum çocuğun davranışları ve gelişimi üzerinde etkili olmakla birlikte çocuğun davranışlarından ve gelişimsel özelliklerinden de etkilenmektedir (Belsky, 1981). Aile üyelerinin birbirinden karşılıklı olarak etkilenmesi nedeniyle aile üyeleri, içinde buldukları sistemden bağımsız olarak anlaşılamamaktadır (Akün, 2013). Böylelikle

herhangi bir aile üyesi, daha büyük bir aile sisteminin parçasıdır ve bu sistemin bağlamı göz ardı edildiği takdirde tam anlamıyla asla anlaşılammaktadır (Minuchin, 1985).

Genel sistemler kuramının bir diğer varsayımı ise *“hiyerarşik yapı”*dır. Buna göre sistemi oluşturan üyelerin, kendi içerisinde eş, ebeveyn ve çocuk/kardeş gibi daha küçük alt sistemlerden oluştuğu ifade edilmektedir (Miller vd., 2000; Minuchin, 1974). Böylelikle aile kendi içerisinde alt sistemlere sahip olup bu alt sistemlerin farklı etkileşimlerinden oluşan hiyerarşik bir sistemdir. Aynı zamanda aile de geniş aile, toplum gibi daha büyük sistemlerin bir parçasını oluşturmaktadır (Cox ve Paley, 1997; Gladding, 2016; Minuchin, 1985). Böylelikle ailenin oluşmasında aile üyelerinin yanında sosyokültürel yapılar, kişilerarası ilişkiler ve fiziksel çevre de etkilidir. Bu bağlamda sistemin işleyişini anlamak için sistemin bileşenleri arasındaki etkileşim süreçlerini anlamak da önemlidir (Özburun, 2018). Genel sistemler kuramı *“homeostasis”* ilkesi ile sistemin bütünlüğünü sağlamak ve sürdürülebilmek için değişen ve gelişen çevresel etmenlere göre kendisini düzenleyebildiğini ifade etmektedir (Gladding, 2016). Aileler; üyelerinin büyüme, gelişme, korunma ve bakım ihtiyacını sağlama amacıyla hareket ederken kendi kendini devam ettiren bir etkileşim biçimi oluşturarak bir denge kurmakta ve bu dengeyi sürdürmektedir (Akün, 2013). Jackson (1957; akt., Nichols, 2013) ailenin işlevselliğini sürdürübilmesini sağlayan bu dengeyi *“aile homeostasisi”* olarak adlandırmış olup bu denge ailenin işlevlerini sürdürübilmesi için gerekli görülmektedir. Öte yandan aile homeostasi kavramı ile ailenin istikrarını sürdürmesi ve değişime direnmesi amacıyla kendini düzenleme çabaları da belirtilmektedir. Ancak bir aile kurallarını esnetmek veya değiştirmek durumunda kaldığında ise aile sisteminde dengesizlik meydana gelebilir. Bu tür durumlarda çoğu aile sistemi bilinen çerçeve içerisinde kendisini sürdürme eğilimindedir. Değişim talebi çok büyük, çok ani ya da sistemin tolerans eşiğinin çok üzerindeyse aile sisteminin *“karşı sapma (counterdeviation)”* tepkisiyle karşılaşması muhtemeldir (Bulut-Ateş, 2019). Bu tür durumlarda aileler kendilerine özgü yerleşik kalıpları sürdürmeleri nedeniyle değişim olasılıklarını engellemektedirler (Cox ve Paley, 1997; Gladding, 2016; Minuchin, 1985). Değişim talepleri karşısında gerekli değişikliği yapmayan aileler de alanyazında işlevsel olmayan aileler olarak ifade edilmektedir (Minuchin, 1974).

Sistem kuramının bir diğer varsayımı ise sistemin içsel ve dışsal talepler karşısında uyum sağlayabilmek için içsel yapıdaki değişiklikler yaparak kendini yeniden düzenleme becerisine sahip olmasıdır. Bu beceri *“uyum sağlayıcı kendini düzenleme kapasitesi”* olarak adlandırılmaktadır (Cox ve Paley, 1997). Diğer bir deyişle, yeni durumla karşılaştığında sistemin işlevselliğini devam ettirebileceği yeni koşullara uyum sağlaması *“uyum sağlayıcı”* terimi ile açıklanmaktadır. Bu beceri ailenin var olan örüntülerinin değişimini ifade etmektedir (Gladding, 2016; Minuchin, 1985; Nichols, 2013).

Genel sistemler kuramının yukarıda belirtilen varsayımları doğrultusunda Salvador Munichin 1970'li yıllarda yapısal aile sistemleri kuramını geliştirmiştir (Akün, 2013; Özburun, 2018; Tura, 2014). Yapısal aile sistem kuramına göre aile sistemi; sınırlar, aile alt sistemleri, aile yapısı, güç, hiyerarşi ve koalisyon gibi kavramlar üzerinde şekillenen ve kendi içerisinde belli bir organizasyonu olan bir yapıdır (Gladding, 2016; Minuchin, 1974). Öte yandan aile, üyelerinin ihtiyacını karşılamak amacıyla çeşitli alt sistemlerden (eş, ebeveyn ve kardeş/çocuk) oluşmakta ve aile de toplumsal sisteminin bir alt sistemini oluşturmaktadır (Miller vd., 2000). Yapısal aile sistemleri kuramı doğrultusunda ileri sürüldüğü üzere aile etkileşimsel örüntülere sahip işlevsel bir yapıdır. Ailedeki herhangi bir üyenin davranışı, diğer aile üyelerinin davranışlarına bağlı ve onlarla ilişkilidir. Bu sebeple insan davranışının ve bireye özgü problemlerin anlaşılmasında sadece sorun yaşayan bireye bakılması yerine bireyin diğer bireylerle geliştirdiği ilişkilere ve içinde bulunduğu sisteme odaklanmak gerekmektedir (Minuchin, 1974). Nitekim yapısal aile sistemleri kuramı temeline, çevresi ile etkileşim halinde bulunan bireyi alarak aile sisteminin bütünlüğüne, aile içerisinde hiyerarşik yapılanmaya ve alt sistemlerin işlevlerinin aile üyesinin birey olarak işlevselliğine yönelik etkisine vurgu yapmaktadır (Nadir, 2013).

Yapısal aile sistemleri kuramı; aile üyelerinin kişisel sorunlarını, aile içerisinde meydana gelen çatışmaları ve ilişkisel güçlükler sonucunda meydana gelen etkileşimsel işlev bozukluklarını ele almaktadır (Lee, 2011). Ailede iletişim örüntülerini sürdüren kurallar uygunsuz ya da katı hale geldiğinde aile işlevsel olmayan aile olarak ifade edilmektedir (Vetere, 2001). Walsh (2015) işlevsel ailenin sahip olduğu özellikleri; esneklik, aile üyelerinin birbiriyle bağlantı içerisinde olması ve sosyal ve ekonomik kaynaklar gibi aile örgütsel sistemlerinin mevcut olması hali olarak ifade etmiştir. Patterson (2002b) ise işlevsel ailelerin bir uyum ve esneklik dengesine sahip olduğunu belirterek uyumun bağlılık ve ayrılık dengesini temsil ettiğini; esnekliğin de değişim ve istikrar arasındaki dengeyi içerdiğini belirtmiştir.

Açık bir sosyokültürel sistem olarak aile, devamlı olarak değişim talepleriyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu talepler aile üyelerinin biyopsikososyal değişikliklerinden kaynaklanabileceği gibi her ailenin içerisinde bulunduğu sosyal sistemden gelen çeşitli faktörler tarafından da tetiklenebilmektedir (Minuchin, 1974). İşlevsel olmayan aileler bu iç ya da dış değişim taleplerine, ailenin işleyişini değiştirmeden yanıt veren sistemlerdir. Diğer bir deyişle, işlevsel olmayan ailelerin alışılmış işlem kalıpları herhangi bir olası alternatif çözümü engelleyerek varlığını sürdürmeye devam etmektedir (Minuchin, 1974). Özetle, işlevsel aile örüntüleri alt sistemlerin kendi içerisinde bütünlüğünü sağlaması halini, net sınırlara sahip olmasını ve bu alt sistemlerin birbiriyle de dengeli etkileşimler kurduğu durumu ifade ederken işlevsel olmayan aile örüntüleri alt sistemlerin iç içe geçmesini,

sınırların oluşmamasını, alt sistemler arasında dengeli etkileşimlerin sağlanamadığı ve içsel ve dışsal taleplerin karşılanamadığı durumları tanımlamaktadır (Körük, 2020). Nitekim aile sistemleri kuramı aile sistemini, alt sistemlerin birbiriyle ve/veya aile üyeleri arasındaki etkileşimleri doğrultusunda işlevsel bir sistem olup olmadığını değerlendirmekte ve buna göre müdahalelerde bulunmaktadır.

Sonuç olarak, kimi aileler yaşamının kaçınılmaz stresli olayları veya kriz durumları karşısında kendisini yeniden yapılandırarak esneklik kazanıp bu zorlu koşullara uyum sağlayabilirken kimi aileler var olan işleyişlerini değiştirmeden zorlu yaşam koşullarının üstesinden gelmeye çalışmaktadır. Bu durum ise aile uyumunu etkilemekte ve aile içerisinde çatışmalarla sonuçlanmaktadır (Fosco vd., 2022). Öte yandan yukarıda vurgulandığı gibi aile sistemi eş sisteminden etkilenmektedir. Bu noktada da eşe/ebeveyne özgü bireysel özelliklerden biri olan ve zorlu yaşam yollarının üstesinden gelme ve uyum sağlamada etkili bir faktör olarak görülen psikolojik sağlamlığa (yılmazlık) dair kuramsal bilgilere ve ilgili araştırmalara aşağıda yer verilmiştir.

Psikolojik Sağlamlık

Güncel ve önemli bir kavram olarak ilgi çeken psikolojik sağlamlık kavramı en genel anlamıyla zorlu yaşam olayları karşısında güçlü kalabilmek olarak tanımlanmaktadır (Kararımak, 2006). Pozitif psikoloji yaklaşımında da insanların olumsuz yaşantılar sonrasında kendini toparlama ve hızlı bir şekilde olağan yaşamlarına dönme halleri psikolojik sağlamlık kavramıyla açıklanmaktadır (Doğan, 2015). Günümüzde yaşanan ve beraberinde getirdiği pek çok risk faktörü sebebiyle olumsuz bir yaşantı olarak adlandırılan COVID-19 salgını; yayılımının halen devam etmesi, ölümcül olması gibi nedenlerle insanların ruh sağlığını olumsuz etkileyebilmektedir (Akat ve Karakaş, 2020). Bu sebeple alanyazında fiziksel ve zihinsel sağlığın korunumu için pandemi süreciyle etkili bir şekilde mücadele etmede psikolojik sağlamlığın anahtar bir rol oynadığı alanyazında ifade edilmektedir (ör., Kluge, 2020). Nitekim COVID-19 salgınının psikolojik etkileriyle ilgili yapılan çalışmalarının pek çoğunda psikolojik sağlamlık kavramına yer verildiği görülmektedir (ör., Bozdağ, 2020; Dvorsky vd., 2020; Kasapoğlu, 2020; Killgore vd., 2020; Prime vd., 2020; Tönbül, 2020; Walsh, 2020). Böylelikle COVID-19 salgını gibi stresli bir yaşam olayı neticesinde aile üyelerinin karşılaştıkları zorluklar karşısında psikolojik sağlamlığın ele alınması gereken önemli bir kavram olduğu söylenebilir.

Psikolojik sağlamlık kavramı, uluslararası alanyazında “resilience” ya da “psychological resilience” olarak yer alırken ulusal alanyazında kullanımı çeşitlilik göstermektedir (Topçu ve Demircioğlu, 2020). Türkiye’de yapılmış çalışmalarda “resilience” kavramının karşılığı olarak yılmazlık (Çelik, 2013; Gürgân, 2014; Onat, 2010), psikolojik

dayanıklılık (Çetin ve Basım, 2011; Sezgin, 2012; Ülker-Tümlü ve Recepoğlu, 2013;), kendini toparlama gücü (Çetinkaya ve Bulut, 2019; Terzi, 2008) ve psikolojik sağlık (Doğan, 2015; Gizir, 2007; Kararımak, 2006) kelimelerinin kullanıldığı görülmüştür. Ruh sağlığı ile ilgili araştırmalarda psikolojik sağlık kavramı daha sık (Hoşoğlu vd., 2018) kullanıldığından ve yılmazlıktan öte zorlu yaşam olayları sonrası daha çabuk toparlanmayı ve güçlenmeyi ifade ettiğinden dolayı bu çalışmada da psikolojik sağlık kelimesi tercih edilmiştir.

1970'li yıllarda bir grup bilim insanının öncülüğünde çevresel ve kalıtsal etmenlere bağlı olarak yılmazlığın ve psikopatolojinin sorgulanmaya başlaması ile psikolojik sağlık kavramı alanyazında yer almaya başlamıştır (Masten, 2001). Nitekim psikososyal dezavantajlar, ailesel psikopatoloji ve kayıp benzeri olumsuz yaşantılardan dolayı çocuklarda ve gençlerde ortaya çıkabilecek psikopatolojik olguları incelemeleri sırasında bazı çocukların bu risk faktörlerinden etkilenmeden gelişim gösterebildikleri belirlemiştir (Sapienza ve Masten, 2011). Yapılan bu öncü çalışmalarda risk faktörlerine rağmen sağlıklı gelişim gösteren bu bireylerde psikolojik sağlık olgusu incelenmeye başlanmıştır (Resnick ve Taliaferro, 2011). Psikiyatri, psikoloji, sosyoloji ve eğitim alanlarında yapılan araştırmalarda kimi insanların stres, travma ve olumsuz yaşam koşullarının üstesinden gelebilecekleri ve bu zorluklar aşıldıkça daha da güçleneceklerine dair görüşler "psikolojik sağlık" kavramı etrafında birleşmiştir (Özer ve Deniz, 2014). Bu bağlamda psikolojik sağlık disiplinler arasında en çok ele alınan kavramlardan biri haline gelmesinin yanı sıra ele aldığı temel soru neden bazı insanların ve ilişkilerin karşılaştıkları zorluklarla baş edip yeni koşullara uyum sağlayabiliyorken diğerlerinin uyum sağlayamadığıdır (Afifi, 2018).

Alanyazında psikolojik sağlık; doğal afet, yoksulluk, bozuk aile düzeni veya boşanma gibi bir olumsuz yaşantı ile karşılaşıldığında risk faktörleri ile koruyucu faktörlerin etkileşimi neticesinde meydana gelen dinamik süreçte kişinin çok zorlu yaşam koşullarının üstesinden başarıyla gelebilme ve uyum sağlayabilme yeteneği olarak görülmektedir (Öz ve Bahadır-Yılmaz, 2009; Block ve Kremen, 1996; Kararımak, 2006). Bir diğer deyişle, psikolojik sağlık en genel haliyle kişinin gelişimine ya da uyumuna yönelik karşılaştığı ciddi tehditler karşısında sağlıklı bir biçimde gelişim gösterebilmesi hali olarak ifade edilebilir (Masten, 2001; Sameroff, 2005). Psikolojik sağlık her şey yolundayken meydana gelen veya harekete geçen bir durum değildir. Ölümcül bir virüs tehdidinin ve salgınların da dâhil edilebileceği, ciddi bir hastalık veya hastalık tehdidi, bir yakının kaybı ya da doğal afetler gibi zorlu yaşam olayları ya da travmatik deneyimler sonrasında aktive olan ve bu deneyimlerle başarılı bir şekilde baş ederek sağlıklı uyum gösterebilme halini içeren dinamik bir süreçtir (Luthar ve Cicchetti, 2000; Luthar vd., 2000; Yazıcı-Çelebi, 2020). Bu bağlamda iki boyutlu bir kavram olduğu anlaşılan psikolojik sağlamlığın ortaya çıkabilmesi için

öncelikle kişinin bir risk veya zorlu yaşantıya maruz kalması ve sonrasında bu yaşantı sonucunda duruma uyum sağlayarak hâlihazırdaki olumsuz durumların varlığına rağmen yaşamının çeşitli alanlarında olumlu sonuç/ lar elde etmesi gerekmektedir (Gizir, 2007; Luthar vd., 2000; Masten ve Reed, 2002; Resnick ve Taliaferro, 2011).

Alanyazında psikolojik sağlık bireylerin zorlu yaşam olayları ile baş etmesine yardımcı olan bireysel bir özellik olarak değerlendirilmesine rağmen (Connor ve Davidson, 2003), bireylerin önemli bir değişime, zorluğa ya da riske maruz kaldığında başarılı bir şekilde baş etme kapasitesi veya yeterliliği olarak da görülmekte ve bu kapasitenin/yeterliğin zamanla değişim göstererek bireysel ve çevresel koruyucu faktörlerle güçlenebileceği belirtilmektedir (Stewart vd., 1997). Bu bağlamda sabit bir özellik olmadığı anlaşılan psikolojik sağlık bireyi olumsuz yaşantılar karşısında koruyan koruyucu bir mekanizma gibi işlev görmekte (Breslin, 2005) ve çevresel faktörlerle birlikte geliştirilebilir bir özellik taşımaktadır (Harris, 2015; Murray, 2003). Böylelikle psikolojik sağlamlığın sadece içsel faktörlerle oluşan bir kişilik özelliği olarak tanımlanmayacağı anlaşılmaktadır (Atwool, 2006). Bu bağlamda psikolojik sağlık bireyin içsel özellikleriyle beraber çevresiyle ilişkisinde dinamik bir özellik taşımaktadır (Topcu ve Demircioğlu, 2020). Özetle, psikolojik sağlamlığa dair alanyazında pek çok tanım bulunmakla birlikte nihayetinde bir başarı ya da uyum sağlama süreci olarak değerlendirilen psikolojik sağlık (Hunter, 2001) kavramına dair ortak bir tanımdan söz edilememektedir (Gizir, 2007). Alanyazında yer alan psikolojik sağlık tanımlarından yola çıkarak genel itibarıyla bu tanımların; dinamik bir süreci içerdiği, geliştirilebilir olarak atfedildiği, bu gelişimin ortaya çıkabilmesi için kişinin risk veya zorlukla karşılaşması ve koruyucu faktörler olarak ifade edilen birtakım kişilik özellikleri ile olumsuz duruma sağlıklı bir uyum sağlama ile uyum sürecine katkı sağlayan koruyucu faktörlerin mevcut risk faktörleriyle etkileşimi neticesinde ortaya çıkması ve yaşamın çeşitli alanlarında başarı göstermesi gibi ortak noktaların varlığı dikkat çekmektedir (Işık, 2016; Kararımak, 2006; Windle, 1999).

Kişinin psikolojik sağlık gösterebilmesi adına yaşamında karşılaşılabileceği olumsuz deneyimler ve başına gelebilecek felaketler risk faktörleri olarak alanyazında ifade edilmektedir (ör., Kararımak, 2006). Risk faktörleri, zorlu bir durumun meydana gelme olasılığını artıran ve/veya olası bir sorunun sürmesine sebebiyet veren etkiler olarak da tanımlanmakta ve biyolojik (ör., özel gereksinimli birey olma), sosyokültürel (ör., etnik köken farklılığı sebebiyle ayrımcılığa maruz kalma) ve demografik (ör., ebeveynlerin boşanması) koşulları veya özellikleri kapsayabilmektedir (Gizir, 2007; Kirby ve Fraser, 1997). Aile yaklaşımı bağlamında risk faktörlerine bakıldığında ise aile içerisindeki risk, kriz olarak tanımlamakta ve “tehlike” veya “şans-fırsat” kavramlarıyla bu durum açıklanmaktadır (Walsh, 2015). Bu bağlamda Walsh (2015) yılmaz ailelerin yaşanan kriz durumundan

sonra var olan ilişkilerini zenginleştirerek aile üyeleri arasındaki duygusal bağların daha da gelişebileceğini ifade etmektedir. Böylelikle risk ailelerin olumlu yönde gelişim gösterebilmeleri için fırsat sunmaktadır (Aydoğan, 2014).

Psikolojik sağlamlığı ele almak için gerekli olan diğer bir mekanizma ise koruyucu faktörlerdir (Bozdağ, 2020). Koruyucu faktörler; risk faktörlerinin ve/veya zorlu durumların etkisini hafifleten, azaltan ya da ortadan kaldıran ve beraberinde sağlıklı bir şekilde uyumu ve bireyin yeterliklerini geliştirip olumlu tepkiler vermesini kolaylaştıran faktörler olarak tanımlanmaktadır (Kararımak, 2006; Masten, 1994). Böylelikle koruyucu faktörler riskli veya olumsuz yaşam olaylarının olumlu çıktılara dönüşmesini sağlamaktadır (Masten ve Reed, 2002). Bu bağlamda koruyucu faktörler kişinin maruz kaldığı riskli durumları ve bu durumlarının olumsuz etkilerini azaltmada hatta ortadan kaldırmada oldukça önemli bir rol oynamakla birlikte psikolojik sağlamlığın gelişmesinde ve düzeyinin artmasında da etkilidir (Öz ve Bahadır-Yılmaz, 2009). Risk faktörlerinin üstesinden gelebilmek için koruyucu faktörler içsel ve dışsal koruyucu kaynaklar olmak üzere iki başlığa ayrılmıştır. İçsel koruyucu kaynaklar; öz yeterlik, benlik saygısı, başa çıkma becerileri ve yetkinlik gibi faktörlerden oluşurken dışsal koruyucu faktörler ise ebeveyn desteği, topluluk gibi bireyin çevresinde yer alan faktörlerden oluşmaktadır (Fergus ve Zimmerman, 2005). Böylelikle bireyin içsel ve dışsal koruyucu faktörlerinin varlığı, bir yandan sorun meydana gelmeden önlemeyi ve sorunun oluşumunu azaltmayı sağlamakla birlikte mevcut problemin etkisini hafifleterek kişinin fiziksel ve duygusal iyilik haline katkı sağlayacak tutumları güçlendirmesini sağlayarak zorluklarla mücadele etmesine yardımcı olmaktadır (Ülker-Tümlü ve Receptoğlu, 2013).

Bireylerin karşılaştıkları risk durumları ve sahip oldukları koruyucu faktörler farklılık göstermektedir. Öte yandan bireysel farklılıkların söz konusu olması, her koruyucu faktörün aynı etkiyi göstermemesi gibi nedenlerde sonuçlar da çeşitlilik sergilemektedir. Nitekim psikolojik sağlamlıkla ilgili yapılan çalışmaların çoğunda yalnızca riskin tanımın yapılmasının yetersiz kalması nedeniyle bireyin gelişiminde meydana gelen sosyal, akademik vb. alanlardaki yeterlik gibi olumlu sonuçların da saptanmasının gerekliliği vurgulanmıştır (Gürkan, 2006). Bu bağlamda bireyin maruz kaldığı riskli durumun neden olduğu olumsuzluklara uyum sağlaması ve olumlu sonuçlar elde edebilmesi olarak tanımlanan (Kararımak ve Siviş-Çetinkaya, 2011) psikolojik sağlamlık kavramı ele alınırken sadece risk ve koruyucu faktörlerin tespit edilmesi yeterli olmamakta, bunun yanında bireyin farklı alanlarda gösterdiği yeterlikler gibi olumlu sonuçların da belirlenmesi gerekmektedir (Gizir, 2007). Başka bir deyişle, olumlu sonuçlar, kişinin sahip olduğu içsel ve dışsal koruyucu faktörler sayesinde zorlu yaşantıların üstesinden gelmesi sonucunda elde ettiği bireyin gelişimsel görevlerini yerine getirmesi, sosyal yardım çalışmalarında bulunması,

arkadaş çevresi tarafından kabul görmesi, psikopatolojisinin olmaması, kendini olduğu gibi kabul etmesi ve uyumlu olması, iyilik halinin ve yaşam doyumunun yüksek olması gibi yeterliklerdir (Ülker-Tümlü ve Receptoğlu, 2013).

Psikolojik sağlık; insan, çevre ve zaman etkileşimine bağlı olarak meydana gelmekte ve bu etkileşim sonucunda psikolojik sağlamlığın gösterilmesinde zaman, kapsam ve düzey bağlamında farklılıklar görülebilmektedir (Yılmaz-Irmak, 2008). Bu bağlamda psikolojik sağlamlığın daha etkili bir şekilde ele alınabilmesi için bireysel süreçlerin yanında sosyolojik bağlama da odaklanılması gerekmektedir (Graber vd., 2015). Böylelikle psikolojik sağlık; bireysel, ailesel ve çevresel faktörlerin etkileşimiyle gerçekleştiği için ekolojik bağlamda değerlendirilmesi gerektiği alanyazında ifade edilmektedir (Fergus ve Zimmerman, 2005; Luthar vd., 2000). Bu bağlamda pandemi sürecinde aile uyumunu ele alırken psikolojik sağlık kavramını ekolojik bir bakış açısıyla değerlendirmenin gerekliliği anlaşılmakta olup bu doğrultuda psikolojik sağlık kavramı ekolojik sistem kuramı (Bronfenbrenner, 1979) bağlamında aşağıda ele alınmıştır.

Ekolojik Kuram

Bronfenbrenner'in (1979; 1986) Ekolojik Sistemler Kuramının odağında bireyin içerisinde bulunduğu farklı çevresel faktörler ve bunların karşılıklı etkileşimleri yer almaktadır. Kurama göre birey çevresi tarafından etkilendiği gibi çevresini de etkileyebilmektedir. Bununla birlikte kuramda bireysel, ailesel, çevresel ve bağlamsal faktörlerin bireyin gelişimindeki doğrudan ve dolaylı etkileri incelenmektedir. Başka bir deyişle ekolojik sistemler kuramına göre bireyin gelişimini birey-çevre arasında meydana gelen yakın ilişkiler ve kişisel özellikler, çevre, zaman ve ortam boyutlarında değerlendirilmektedir (Bektaş ve Özben, 2016). Böylelikle ekolojik sistem bakış açısının çok boyutlu ve etkileşimsel bir yaklaşıma sahip olduğu anlaşılmaktadır (Grzywacz ve Fuqua, 2000).

Ekolojik sistem kuramı (Bronfenbrenner, 1979) birbirleri içerisine geçmiş düzeylerden oluşan bir sistem teorisi temeline dayanmaktadır. Bunlar bireyin ev, okul ve iş gibi yakın çevresini oluşturan *mikrosistem*, mikrosistemler arası ilişkiler *mezosistem*, örgütler gibi geniş sosyal çevre ve bu çevrelerin bireyler üzerindeki etkileri *ekzosistem* ve inanç sistemleri, değerler, ideolojiler ve politikalar gibi öğelerden oluşan kültür ve kültür içerisinde yer alan sosyal ilişkiler *makrosistemi* ve içerisinde bulunan toplumun zaman içerisinde değişim gösteren kültürel, tarihsel ve çevresel koşulların bireyin hayatıyla etkileşimleriyle *kronosistem* oluşmaktadır (Bronfenbrenner, 1986; Shelton, 2019). Bu yaklaşım, herhangi bir kriz durumunda bireyin veya toplumun kendi destek kaynaklarına erişebilme kapasitelerinin mikrosistem, mezosistem, ekzosistem, makrosistem ve

kronosistem olarak ifade edilen yapısal katmanlar tarafından çevrelendiğini ortaya koymaktadır (Bektaş, 2018). Bu doğrultuda ekolojik bakış açısı tek bir sistemin ötesine geçerek bireyin gelişimini etkileyen sistemler arasındaki ilişkiye odaklanmanın önemini vurgulamaktadır. Bu sebeple birey, bireyin içerisinde bulunduğu bağlam ve kişilerarası değişkenler gibi çeşitli faktörlerden etkilenen ve bu faktörlerin çift yönlü etkileşimleri sonucunda ortaya çıkan psikolojik sağlamlığın ekolojik bakış açısıyla ele alınması gerektiği alanyazında vurgulanmaktadır (Bektaş ve Özben, 2016; Çakır, 2009; Ungar, 2008). Özetle, ekolojik kuram doğrultusunda bireyin içerisinde bulunduğu çok katmanlı bağlam ve bu bağlam içerisinde var olan ilişkilerin çift yönlü doğasından bağımsız olmadığı; bireyin hem çevreden etkilenmekte olduğu hem de çevreyi etkilediği belirtilmektedir.

Psikolojik Sağlamlık ve Aile Uyumunu ile İlgili Araştırmalar

Evli ebeveynlerin psikolojik sağlamlıkları ile aile uyumları arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar pandemi öncesi ve pandemi süreci olarak iki başlık altında ele alınabilir. Pandemi öncesinde evli ebeveynlerin psikolojik sağlamlıkları ile ilgili araştırmalar incelendiğinde yapılan çalışmaların çoğunlukla engelli bir çocuğa sahip olmak gibi zorlu bir yaşantı bağlamında ele alındığı fark edilmektedir. Bununla birlikte kök ailelerde yaşanan zorlu yaşantılar karşısında psikolojik sağlamlığın sürdürülmesinde aile uyumunun koruyucu faktörlerden bir olarak ele alındığı çalışmalara ağırlık verildiği söylenebilir. İlgili araştırmaların özetleri kronolojik sırayla aşağıda verilmiştir.

McClure vd. (2008) yaptıkları çalışmada aile özelliklerinin (aile çatışması ve uyum) ve istismar özelliklerinin (istismarın meydana geldiği yaş, istismarın şiddeti ve faille olan ilişki) psikolojik sağlamlık (kendini kabul, olumlu davranışlarda bulunma yeteneği vb.) ile ilişkisini incelemişlerdir. Çalışmanın örneklemini çocuklukta cinsel istismara maruz kalmış 177 üniversiteli kadından oluşmaktadır. Araştırmanın sonucuna göre psikolojik sağlamlık ile aile uyumu arasında olumlu ilişki olduğu saptanmıştır.

Noltemeyer ve Bush (2013) psikolojik sağlamlığı artıran koruyucu faktörlerin neler olduğunu inceledikleri çalışmalarında aile uyumunun potansiyel koruyucu faktörlerden biri olduğunu ortaya koymuşlardır. Bununla birlikte etkili ebeveyn iletişim becerileri, ebeveyn duyarlılığı ve ebeveyn desteği gibi koruyucu faktörler sayesinde aile sisteminin içsel ve dışsal stresörler karşısında işlevselliğini sürdürebildiği ifade edilmiştir.

Carr ve Kellas (2018) tarafından yapılan çalışmada kök ailelerinde olumsuz yaşantılara maruz kalmış evli bireylerin ($N = 193$), ailedeki ve evlilikteki iletişim biçimleri ve kişisel özellikleri ile psikolojik sağlamlık düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Katılımcıların kök ailelerine bakıldığında aile uyumu olan, esneklik ve güçlü iletişim dengesine sahip ailelerden gelen katılımcıların -çocukluk çağında yaşadıkları maruziyetin

büyüklüğüne bakılmaksızın- psikolojik sağlık düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. İşlevsel olmayan ailelerden gelen katılımcıların ise destekleyici evlilik iletişimlerinin psikolojik sağlıklarını güçlendirmek için telafi edici bir rol oynadığı saptanmıştır.

Choi vd. (2018) tarafından yapılan çalışmada Güney Kore'deki spina bifida tanısı almış çocukların ailelerinde uyum ve psikolojik sağlık ile ilgili risk ve koruyucu faktörlerin belirlenmesi ve bu faktörlerin yordayıcılarının incelenmesi amaçlanmıştır. Katılımcılar, Güney Kore'de yaşayan spina bifida tanısı almış çocukların ebeveynlerinden ($N = 203$) oluşmaktadır. Bulgular, çocukların aile uyumlarının ve psikolojik sağlıklarının en iyi yordayıcıları olarak ebeveyn depresyonunun risk faktörünü oluştururken; aile uyumu, ebeveyn sağlığı, aile iletişim becerileri ve destekleyici arkadaşların/akrabaların koruyucu faktörler olduğu saptanmıştır.

Pandemi döneminde (2019-2022) evli ebeveynlerin psikolojik sağlıkları ile ilgili araştırmalar incelendiğinde evli ebeveynlerin psikolojik sağlıklarının genellikle çocuklarının engeli olması gibi zorlu yaşantılar bağlamında değerlendirildiği fark edilmektedir. Bununla birlikte ilgili alanyazında psikolojik sağlık çalışmalarının örneklemin çoğunlukla çocuklardan oluştuğu, evli ebeveynlere kısıtlı sayıda çalışmada katılımcı olarak yer verildiği söylenebilir. Aşağıda yetişkinlerin psikolojik sağlıkları ve psikolojik sağlamlıkta koruyucu faktörlerden biri olarak değerlendirilen aile uyumu kavramı ile ilgili çalışmalara yer verilmiştir.

Montirosso vd. (2021) tarafından COVID-19 pandemisinin nörogelişimsel bozukluğu olan çocukların ve ebeveynlerinin psikososyal tepkilerinde hangi faktörlerin potansiyel olarak artışa neden olabileceği araştırılmıştır. Çalışmanın örneklemi nörogelişimsel bozukluğu olan çocuğa sahip 1.472 ebeveyn ($\%83.1$ anne) oluşmaktadır. Yapılan hiyerarşik aşamalı regresyon analizi sonucunda, ebeveynlerin psikolojik sağlamlığında koruyucu faktörlerinden biri olan aile uyumunun nörogelişimsel bozukluğu olan çocuğa sahip bireylerin ebeveynlik stresini ve çocuklarının davranış problemlerini azaltmada tampon görevi gördüğü saptanmıştır. Nörogelişimsel bozukluğu olan çocuklarla yapılan benzer bir diğer çalışmada da ebeveynlerin olumlu kişisel özelliklerinin yanı sıra aile uyumunun zorluklarla başa çıkmada ve stresi etkili bir şekilde yönetmekte koruyucu faktörlerden biri olduğu belirlenmiştir (Gerstein ve Crnic, 2018).

Ma vd. (2022) tarafından yapılan çalışmada engelli çocuğu olan ebeveynlerin öznel iyilik hallerini etkileyen olası faktörler yapısal eşitlik modellemesi ile incelenmiştir. Çalışmanın örneklemi 616 ebeveyn oluşmaktadır. Analizler sonucunda, ebeveynlerin aile uyumunun öznel iyilik hallerini olumlu yönde yordadığı, aktif başa çıkma tarzları ve psikolojik sağlıklarının aile uyumu ve öznel iyilik hali arasındaki ilişkiye kısmen aracılık

ettiği ve aile uyumunun aktif başa çıkma ve psikolojik sağlamlığın sıralı aracılık etkisi yoluyla öznel iyilik halini dolaylı ve olumlu bir şekilde yordadığı saptanmıştır.

Daniels vd. (2022) tarafından yapılan çalışmada çoklu travma, aile uyumu, aile iklimi, psikolojik sağlamlık ve depresyon arasındaki ilişkiler hiyerarşik çoklu regresyon aracılığıyla incelenmiştir. Örneklem 485 genç yetişkinden ve travma maruziyetinin miktarına göre 1-3 travma deneyimi bildirenler, 3 veya daha fazla travma deneyimi bildirenler ve travma bildirmeyenler olmak üzere üç gruptan oluşmaktadır. Bulgular, çoklu travma deneyimlerine rağmen güçlü aile iklimi ve aile uyumunun sürdürülebildiğini ve bu durumun da yetişkinlerde psikolojik sağlamlığı artırarak depresif belirtilerin azalmasına katkı sunduğunu göstermiştir.

Yukarıda uluslararası alanyazında yer alan evli bireylerin psikolojik sağlamlık ve aile uyum düzeylerini inceleyen araştırmalara yer verilmiştir. İlgili çalışmaların bulguları ışığında evli bireylerin psikolojik sağlamlıklarında aile uyumunun koruyucu faktör olduğu fark edilmektedir. Böylelikle hem kök ailede hem de evlilik yoluyla kurulan ailede maruz kalınan olumsuz yaşantılara rağmen aile uyumu psikolojik sağlamlık için anahtar role sahiptir. Bu bulgular psikolojik sağlamlık kavramının çok boyutlu yapısını doğrulamakla birlikte aile alt sistemlerinin birbiri ile ilişkili olduğunu ve birbirinden etkilendiğini tekrardan göz önüne çıkarmaktadır. Bununla birlikte psikolojik sağlamlık kavramının pek çok araştırmada risk faktörleri ve koruyucu faktörler ve bunun yanında zorlu yaşantılar karşısında bireyin ve ailenin uyumuna eşlik eden diğer olumlu sonuçlar ile incelendiği görülmüştür. Bu bağlamda, psikolojik sağlamlığın sadece birey bağlamında değil, yakın ilişkiler ve aile bağlamında da incelenen önemli bir kavram olduğu söylenebilir.

Ebeveynlik Stresi

İnsanoğlunu her gelişim döneminde uyum sağlaması gereken pek çok yenilik karşılaşmaktadır. Kuşkusuz bu önemli değişimlerden bir tanesi de aile olmaktır. Evlilik bağıyla başlayan aile olma süreci; çocuk sahibi olma ve çocuğun gelişimi gibi süreçlerle karmaşıklaşarak devam etmektedir (Gladding, 2017). Bu doğrultuda genç ve orta yetişkinlik dönemine denk gelen gelişim görevleri “çocuğun sorumluluğunu üstlenebilme”, “çocuklarla ilişkilerin devam ettirilmesi” ve “çocuklara rehberlik etme” şeklinde sıralanabilir (Kurt, 2018). Bu gelişim görevleriyle birlikte ebeveynlik; ebeveynin bireysel özellikleri ve kaynakları doğrultusunda çocuğun duygusal, fiziksel ve zihinsel ihtiyaçlarının karşılanmasını kapsayan ve eşlerin yaşam tarzını ve aile içi rollerini değiştirerek uyum sağlanması gereken karmaşık ve talepkâr bir roldür (Craig ve Churchill, 2018; Selimoğlu vd., 2013). Bu doğrultuda bir çocuğun bakımından, fiziksel ve psikolojik iyilik halinden sorumlu olma hali ebeveynler için kimi zaman zorlayıcı kimi zaman ise yorucu olabilmektedir (Deater-Deckard ve Panneton, 2017). Bu bağlamda ebeveynlik, yetişkinlik döneminin önemli sorumluluklardan biri olarak

görülmekte ve anne ya da baba olma rolünün gerekliliklerinin yerine getirilmesi süreci ve/veya bu süreçte karşılaşılan zorluklar stresin özel bir alanı olarak ele alınan ebeveynlik stresinin ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir (Aydoğan, 2014).

Alanyazında aile sistemi perspektifinden bakıldığında çocuk, ebeveyn ve çocuk ile ebeveyn arasındaki etkileşimleri içerisinde barındıran karmaşık bir yapıda *ebeveynlik stresi* anne ve babanın çocuk sahibi olarak yüklendiği sorumluluklar karşısında uyum sağlamak için verdiği fizyolojik ve psikolojik tepkileri içeren süreçler bütünü olarak ifade edilmektedir (Abidin, 1995; Deater-Deckard, 1998; Güldaldı, 2010; Kaymak-Özmen ve Özmen, 2012). Böylelikle talepkâr ve sorumluluk gerektiren doğası nedeniyle ebeveynlik sürecinde stres, olması olağan karşılanan bir durum olarak kabul edilmektedir (Deater-Deckard ve Panneton, 2017). Ancak bu stres düzeyinin aile sisteminin işleyişini etkilediği durumlarda da sorunlarla karşılaşılmaktadır. Çünkü yetişkinlerin ve çocukların etkileşimde buldukları ve birbirlerinden etkilendikleri bir sistem olarak ele alınan ailenin bir yönündeki aksaklık diğer yönlerin de işleyişini sekteye uğratabilmektedir (Onur, 2006).

Ebeveynlik stresi; anne ve babaların yaşadığı ekonomik sıkıntı, iş stresi veya zorlu yaşam olayları bağlamında karşılaştığı stres türlerinden kavramsal olarak farklı olmasının yanı sıra ebeveynlik rolü ve yaşamın diğer stresleri ile büyük ölçüde ilgilidir (Holly vd., 2019). Bununla birlikte alanyazında ebeveynlik stresi, yetişkin anksiyetesinin veya depresyonunun “ebeveyn olma halii” olarak değerlendirilmemekte; bunun yerine ebeveynlik talepleri doğrultusunda karmaşık ve şiddetli bir stres tepkisi olarak yaşamın diğer alanlarında yaşanan stres türlerinden farklı bir stres türü olarak ele alınmaktadır (Cooper vd., 2009; Deater-Deckard, 1998). Ebeveynlik stresi, yaşamdaki diğer rollerin getirdiği streslere kıyasla çocuk sahibi olmanın olağan bir sonucu olarak neredeyse tüm ebeveynlerin belli bir dereceye kadar yaşadıkları bir stres türü olup (Deater-Deckard, 1998) çocuk yetiştirme sürecinde ebeveynlerin yaşamış oldukları zorluk olarak ifade edilebilir (Holly vd., 2019).

Ebeveynlik stresi; evlilik ilişkisinde çocuğun sahip olduğu özellikler, çocukla etkileşim sürecinden kaynaklanan durumlarla birlikte eşler arası uyumun olmaması gibi nedenlerin çocuk yetiştirme tutumlarını etkilemesine kadar çok boyutlu bir durumdan kaynaklanabilmektedir (Aydoğan, 2014). Alanyazında ebeveynlik stresinin sebepleri olarak; ebeveyn olmanın getirdiği görev ve sorumluluklar, ebeveynlik rolünde karşılaşılan zorluklar, ebeveynlerin davranışları ve ruh sağlığı, ebeveyn-çocuk ilişkisinin niteliği ve çocuğun psikososyal uyumu şeklinde sıralanmıştır (Deater-Deckard, 1998; Dunning ve Giallo, 2012). Nitekim ebeveynlik stresi, ebeveynlerin kendilerini ebeveynlikle ilgili sorunlarla başa çıkarken bunalmış ya da yetersiz görmesinden kaynaklanabilmesine (Wolf vd., 2021) rağmen ebeveynlik stresini yalnızca ebeveynlik rolünü yerine getirme konusunda kendi kaynaklarına dair ebeveyn algısı olarak değerlendirilmemesi gerektiği; ebeveynlik stresinin önemli bir belirleyicisi olarak, anne ve babaların çocuklarının davranışlarına dair algılarının

da öne çıkarılması gerektiği alanyazında vurgulanmaktadır (Morgan vd., 2005). Bununla birlikte ebeveynlik stresi, ailenin devam eden bir süreci esas alınarak ebeveynin ve çocuğun kişilik özellikleri ve aile ortamının bağlamı dâhil olmak üzere çok boyutlu ve karmaşık faktörlerden kaynaklandığı ve işlevsel olmayan ebeveyn tutumlarının en önemli nedenlerinden birini oluşturduğu ifade edilmektedir (Abidin, 1982; 2012; Reitman vd., 2002).

Ebeveynlik stresi belli bir seviyeye kadar olağan ve yararlı görülmesine rağmen yüksek düzeyde ve süregelen bir şekilde stres yaşamak aile üyeleri arasındaki ilişkilerin bozulmasına (O'Brien vd., 1999), çocuğa karşı daha kontrolcü ve otoriter bir tutum sergilenmesine (Belsky vd., 1996; Dinç, 2021) ve anksiyete, depresyon gibi ruh sağlığı problemlerine neden olabilmektedir (Hammen, 2005). Bununla birlikte, ebeveynlik stresi ve ruh sağlığı problemleri olumlu ebeveynlik uygulamalarını sekteye uğratarak ebeveyn katılımı ve aile uyumu da dâhil olmak üzere aile işleyişini olumsuz etkilemekte; bunun sonucunda da gençler arasında yüksek madde kullanımına ve düşük benlik saygısına neden olabilmektedir (Lorenzo-Blanco vd., 2017). Bu bağlamda ebeveynlik rolünün getirdiği talepler nedeniyle meydana gelen stresin işlevsel olmayan ebeveyn-çocuk ilişkisinin oluşmasına sebebiyet verebileceği ve ebeveyn ve/veya çocuğun ruh sağlığı için önemli bir risk faktörü olabileceği alanyazında vurgulanmaktadır (ör., Deater-Deckard, 1998). Öte yandan ebeveynlik stresi karşısında koruyucu faktör olarak aile uyumu, sosyal destek, evlilik doyumu ve ebeveynlerin arabuluculuk rolleri sayılabilmektedir (Behnke vd., 2008; Whipple ve Webster-Stratton, 1991). Özetle işlevselliği etkilemeyen bir düzeydeki ebeveynlik stresinin hem ebeveynlerin hem de çocuğun iyilik hali için oldukça önemli olduğu söylenebilir. Alanyazında ebeveynlik stresini açıklamaya yönelik çeşitli modeller bulunmakla birlikte en bilindik modeller Belsky'nin (1984) "Ebeveyn Davranışlarının Belirleyicisi Olarak Süreç Modeli" ve Abidin'in (1989) "Ebeveyn Stres Modeli" olup aşağıda bu modellere dair bilgiler sunulmuştur.

Belsky (1984) Ebeveyn Davranışlarının Belirleyicisi Olarak Süreç Modeli

Belsky (1984) Ebeveyn Davranışlarının Belirleyicisi Olarak Süreç Modelini ekolojik süreç modeline dayandırarak ebeveyn davranışlarının belirleyicilerini çeşitli boyutlardan ele almıştır. Modelde ebeveyn davranışlarının; annenin ve babanın kişisel özelliklerinden, ebeveyn-çocuk ilişkisini de içerisinde bulunduran kapsamlı bir sosyal bağlamdan ve çocukların kişisel özelliklerinden etkilendiği ifade edilmektedir.

Modele göre ebeveyn davranışları üç önemli faktör tarafından belirlenmektedir (Belsky, 1984). Bunlar; ebeveynlerin kişisel kaynakları, bağlamsal kaynaklar ve çocuğun özellikleridir. Ebeveynlik davranışları üzerinde ebeveynin kişilik özellikleri ve genel iyilik hali önemli bir etkiye sahiptir. Ebeveynin kişiliği, ebeveyn-çocuk ilişkilerinin var olduğu daha kapsamlı ve karmaşık bir bağlamdan etkilenecek ebeveynlik uygulamalarını yön

vermektedir. Bağlamsal destek ve stres kaynakları bakıldığında ise evlilik ilişkileri, sosyal ağlar ve istihdam ve mesleki yaşantılar gibi kaynaklar olmakla birlikte ebeveynlik sürecini destekleyen ya da zorlaştıran bir etkiye sahiptirler. Bununla birlikte çocuğun sahip olduğu bireysel özellikler de ebeveyninden aldığı bakımın niceliğini ve niteliğini belirlemektedir. Ancak çocuğun gelişimini destekleyen ebeveynlik üzerinde ebeveynin sosyal bağlamının ve çocuğun özelliklerinin etkisi aynı değildir (Belsky, 1984). Dahası bu üç belirleyici faktörün çocuk üzerindeki etkileri eşit olmamakta ve aralarındaki olası etkileşimlerle bireyler ebeveynlik tarzlarını belirlemektedir (Sümer vd., 2010). Nitekim ebeveyn uygulamalarının en önemli belirleyicisi olarak ebeveynin özellikleri (kişisel ve psikolojik kaynaklar) sonrasında bağlamsal destek kaynakları ve en sonda da çocuğun özellikleri sıralanmıştır. Bu nedenle; ebeveynin işlevselliğini etkileyen kaynaklarda veya çocukla ilgili sorunların meydana gelmesi durumunda dahi ebeveynin kişisel ve psikolojik kaynakları nitelikli ve yeterli miktarda olduğu müddetçe ebeveyn, işlevselliğini yüksek düzeyde sürdürebilmektedir (Belsky, 1984). Destek kaynaklarına bakıldığında ise stresle beraber ele alınarak ebeveynlerin sosyal destek kaynaklarının beklentilerini karşıladığı sürece ebeveynin stres düzeyinin düşebileceği belirtilmektedir (Wang vd., 2020). Bu bağlamda ebeveynlik ile sosyal destek kaynaklarının pozitif yönlü bir ilişki içerisinde olduğu söylenebilir. Ancak alınan desteğin niteliğini büyük ölçüde yine de ebeveynin kendi psikolojik kaynaklarının belirlediği vurgulanmaktadır. Nitekim ebeveynlerin öz yeterliği, iş ve sosyal hayatı, evlilik ilişkileri gibi boyutlar ebeveynlerin stres düzeylerini belirleyerek davranışlarını şekillendirdiği bilinmektedir (Benzies vd., 2004; Jeong ve Lee, 2020; Quittner vd., 1990). Sosyal desteğin ebeveynlik üzerindeki etkisi duygusal ve maddi desteğin yanı sıra uygun davranışlar konusunda rehberlik desteği şeklinde de kendini göstermektedir. Ancak sosyal desteğin ebeveynlik uygulamaları üzerinde etkili olabilmesi için ön koşullardan birisi desteğin kimden ve nasıl geldiğidir (Belsky, 1984).

Modelde, bağlamsal boyutta yer alan belirleyicilerin her biri ebeveynlik işlevine önemli katkılar sunmasına rağmen *evlilik ilişkisi*; duygusal bağ ve geçirilen zaman gibi faktörlerle ebeveynlik uygulamalarında en güçlü etkiyi gösterme potansiyeline sahip değişkenlerden biri olduğu alanyazında ifade edilmektedir (ör., Lavee vd., 1996). Bununla birlikte ebeveynlerin iş hayatının ebeveynlik stresi üzerindeki etkisi açık ve net olmakla birlikte ebeveynin mesleki statüsünün yükselmesi, kişisel kaynaklarının ve sosyal destek kaynaklarının artması ve etkili olabilmesini mümkün kılabilir. Ebeveynlik uygulamalarını doğrudan ya da dolaylı bir şekilde etkileyen bu kaynakların hem niceliksel hem de niteliksel olarak yeterli olması, bireylerin psikolojik iyilik hallerini olumlu yönde etkileyerek çocuğun gelişimine katkı sağlamaktadır (Belsky, 1984). Özetle Belsky (1984) ebeveynlik stresinin belirleyicileri olarak ebeveynin bireysel özellikleri, bağlamsal özellikler ve çocuğun bireysel özellikleri şeklinde temelde üç belirleyicinin olduğunu ifade etmektedir.

Bu üç belirleyici arasında ise ebeveynlik stresini belirlemede ebeveynin sahip olduğu bireysel ve psikolojik kaynakların en güçlü etkiye sahip olduğu vurgulanmaktadır. Ancak Belsky'in (1984) modeli ebeveyn davranışlarını anlama konusunda önemli bilgiler ortaya koymasına karşın ebeveyni düşünebilen, plan yapabilen ve bir hedef doğrultusunda hareket edebilen bir birey olarak ele almamakla eleştirilmektedir (ör., Abidin, 1992). Bu nedenle Abidin (1986), Belsky (1984) 'in modelini temele alıp geliştirerek Ebeveyn Stres Modeli'ni oluşturmuştur.

Ebeveynlik Stres Modeli

Abidin (1989) ebeveynlik stresi ve ebeveyn davranışları arasında pek çok farklı belirleyicinin etkili olduğunu vurgulayarak ebeveynlik stresinin yalnızca çocuk ya da ebeveynin kişilik özelliklerinden kaynaklanmadığını içinde bulunulan sosyal çevrenin ve eşler arası ilişkinin de etkili olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte bu yaklaşım ebeveynlik stresinin nasıl meydana geldiği veya buna ilişkin mekanizmaları açıklayan bir teori olmaktan ziyade ekolojik yaklaşımda ebeveynlik stresine etki eden doğrudan ya da dolaylı olası değişkenleri açıklamaktadır (Abidin, 1989).

Abidin (1989) Ebeveynlik Stres Modelinde ebeveyn alanı ile ilgili değişkenlerin; ebeveynin kişiliği ve sağlığı, ebeveyn rolüne bağlılığı ve yeterlilik duygusu, rolün kısıtlanması, sosyal destek ve çift ilişkileri olduğunu belirtmiştir. Bu doğrultuda ebeveynin duygusal yeterliği ve depresyon düzeyi kişiliğini etkilerken ebeveynin kişiliği de bireyin bağlanma öyküsü yoluyla ebeveynlik stresini belirleyen etmenlerden biri olmaktadır (Abidin, 1989). Bununla birlikte annenin ve/veya babanın ebeveyn rolünden dolayı bireysel özgürlüğünün kısıtlanması, destek kaynaklarının azlığı ya da sağlık problemleri yaşaması ebeveynlerin stres düzeyini arttırabilmektedir (Abidin, 2012). Ayrıca, ebeveynlerin işlevsiz tutumları çoğunlukla ebeveyn rolüne bağlılık ile ilgili olabilmektedir. Annenin ya da babanın ebeveyn rolüne bağlılık gösterememesinin ilk nedeni olarak ise çocuğa duygusal yakınlık duymaması sayılmaktadır. Bu durum ebeveyn ile çocuk arasındaki ilişkinin sıcak olmadığını göstererek sosyal-duygusal ilişkinin yokluğundan, çocukta görülen psikopatolojiden ya da ebeveynlerin duyarsızlığından kaynaklanabilmektedir. Ebeveyn rolüne bağlanamamanın diğer bir sebebi ise annenin ya da babanın duygusal yetkinliği bağlamında çocuğun duygusal ve fiziksel ihtiyaçlarını anlamada ve karşılama yetersiz kalması olabilmektedir (Abidin, 2012). Bu durum sonucunda ise stres seviyesi yükselen ebeveynin, çocuğuna yönelik işlevsel olmayan ebeveynlik uygulamaları sergilemesi nedeniyle çocuğun içselleştirme (ör., kaygı) ve dışsallaştırma (ör., saldırganlık) gibi davranış problemlerinin artmasıyla sonuçlanabilmektedir (Abidin, 1992; Deater-Deckard, 2008).

Ebeveyn stres düzeyinde etkili olan diğer bir belirleyici ise çocukla ilgili özelliklerdir. Çocuğun yeni koşullar karşısında uyum sağlamada problem yaşaması, dikkat eksikliği ve

hiperaktivite gibi davranış problemlerinin varlığı, ebeveyn-çocuk ilişkisinde çocuk tarafından ebeveynin olumlu duygularla motive edilememesi, çocuğun farklı biçimlerde ve sürekli olarak anne veya babasından taleplerinin olması, çocuğun duygudurumunun olumsuz olması ve çocuğun sahip olduğu fiziksel, duygusal ve bilişsel özelliklerin ebeveynlerinin beklentilerini karşılamaması gibi nedenler bireylerin ebeveynlik rollerinde güçlük yaşamalarına ve stres düzeylerinin artmasına neden olan çocukla ilgili özellikler olarak ifade edilmektedir (Abidin, 2012; Abidin vd., 2013). Tüm bu belirleyicilerin etkileşimi sonucunda da ebeveyn davranışları ortaya çıkmaktadır (Abidin, 1992). Bu doğrultuda çocuk-ebeveyn ilişkisinin hem çocuğa hem de ebeveyne ilişkin belirleyicilere bağlı olarak geliştiği (Loyd ve Abidin, 1985) söylenebilir.

Ebeveyn stresi üzerinde çalışmalarını sürdüren Abidin (1992) *Ebeveynlik Stres Modelini* geliştirerek hem ebeveynlerin karşılaştıkları farklı pek çok stres kaynağına yer vermiş hem de anne ve babaların bu stres faktörleri ile nasıl başa çıkabileceklerine açıklık getirmeye çalışmıştır. Bununla birlikte Abidin (1992) tarafından ebeveynlik stresi anne ve/veya babanın sahip olduğu kaynakları ebeveynlik yeteneklerini geliştirmek adına bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Modele göre ebeveynlerin ve çocukların özellikleriyle beraber çalışma hayatı, ebeveynin içinde bulunduğu bağlam, evlilik ilişkisi, günlük yaşamda meydana gelen problemler ve gündelik yaşam olayları ebeveynlik stresi üzerinde etkili olabilmektedir. Ebeveynler karşı karşıya kaldıkları bu stres faktörleri ile baş edebilmek için sosyal destek, eşler arası iş birliği, sahip oldukları ebeveynlik becerileri, farklı ve zengin kaynaklar ve bilişsel başa çıkma becerileri gibi pek çok kaynaklarını kullanmaktadırlar. Modelde ebeveyn davranışlarının oluşmasında ebeveynlerin bilişlerinin ve inançlarının anahtar rol oynadığı vurgulanmaktadır. Bu görüşe göre Abidin (1992) ebeveynlik stresini anne ya da babaların kendi ebeveynlik rollerine bağlılıkları doğrultusunda yaptıkları bir dizi değerlendirmeden ibaret olduğunu belirterek anne ve babaların ebeveyn rolünde deneyimledikleri olayları kar ya da zarar olarak adlandırdığını ifade etmektedir. Bu bağlamda ebeveynlerin karşılaştıkları herhangi bir durumu olumsuz olarak değerlendirerek zarar olarak adlandırmaları daha fazla stres yaşamalarına neden olabilmektedir. Bu doğrultuda çevresel faktörlerle beraber ebeveynin ve çocuğun sahip olduğu kişisel özellikler, bireylerin ebeveyn rolünün gerekliliklerini yerine getirip getiremediklerine dair algısıyla beraber yaşanan ebeveynlik stresini artıran ya da azaltan etmenlerdir (Abidin, 1992). Böylelikle Abidin (1989) ebeveynlik stres modelinde olumsuz yaşantıların yanı sıra hem ebeveynlerin hem de çocukların bireysel özellikleriyle birlikte içerisinde buldukları bağlamın sunduğu kaynakların ebeveynlik stresini etkilediğini vurgulamaktadır. Böylece Belsky (1984) Ebeveyn Davranışlarının Belirleyicisi Olarak Süreç Modelinden farklı olarak Ebeveynlik Stres Modelinde anne-babalar aynı olumsuz yaşantıya maruz kalsalar dahi

sahip oldukları bilişlerin ve inançların aracılığıyla kalınan olayı fayda ya da zarar olarak değerlendirmelerinin ebeveynlik stresinde kilit rol oynadığı vurgulanmaktadır.

Ebeveynlik Stresi ve Aile Uyumunu ile İlgili Araştırmalar

Evli çiftlerin ebeveynlik stresleri ile aile uyumları arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar pandemi öncesi ve pandemi süreci olarak iki başlık altında ele alınabilir. Pandemi öncesinde evli çiftlerin ebeveynlik stresi ile ilgili araştırmaların özetleri kronolojik sırayla aşağıda sunulmuştur.

Glenn vd. (2009) tarafından yapılan çalışmada serebral palsili tanısı olan okul öncesi dönemdeki çocukların annelerinde ebeveynlik stresini yordayan faktörler incelenmiştir. Katılımcılar 80 anne ve çocuktan oluşmaktadır. Bulgular, annelerin ortalama toplam ebeveynlik stres puanlarının normal gelişim gösteren çocuğu olan annelere kıyasla daha yüksek olduğunu ve %43'ünün klinik değerlendirme eşiğinin üzerinde ebeveynlik stres puanına sahip olduğunu göstermiştir. Ebeveynlik stresini artıran faktörler rol kısıtlaması, izolasyon, yetersiz eş desteği, daha az uyumlu ve daha talepkâr olarak algılanan bir çocuğa sahip olmak iken ebeveynlik stresini azaltan faktörler ise annelerin çocuklarını duygusal olarak pekiştirici bulması ve yakın duygusal bağa sahip olmaları şeklinde belirtilmiştir. Ebeveynlik stres düzeyiyle en güçlü şekilde ilişkili olan faktörler ise yüksek aile ihtiyaçları, düşük aile uyumu ve çocukta bilişsel gerilemelerin varlığı olduğu saptanmıştır.

Milić-Babić (2012) engelli çocuğu olan ebeveynlerin aile uyumunun sosyo-ekonomik durum, anne-babanın iyilik hali, anne-baba stresi ve alınan sosyal destek ile ilişkisini incelemiştir. Katılımcılar engelli çocuğu olan 308 ebeveynlerden oluşmaktadır. Yapılan hiyerarşik regresyon analizi sonucunda ebeveynlik stresi yüksek olanlar düşük aile uyumu bildirirken, evliliğinden ve aldığı sosyal destekten memnun olanların yüksek düzeyde aile uyumu bildirdikleri saptanmıştır. Ebeveyn stresinin önlenmesi ile birlikte, ortaklığın ve mevcut sosyal desteğin iyileştirilmesi üzerinde çalışılmasının daha iyi bir aile uyumu için zemin hazırlayacağı araştırmacı tarafından ifade edilmiştir.

Ngai ve Ngu (2014) tarafından yapılan çalışmada aile işlevselliği üzerinde hamilelik süreci ve doğum sonrasında aile uyumu, sosyal destek sistemin işlevselliği ve stresin yordayıcı rolü incelenmiştir. Boylamsal olarak yürütülen bu araştırmada, annelerin hamilelik süresince ve sonrasında yüksek stres seviyelerinin aile işlevselliği üzerinde önemli bir risk faktörü oluşturduğu saptanmıştır. Bir diğer bulgu ise doğum öncesi süreçte var olan güçlü aile uyumunun doğum sonrasında evlilik ve aile işlevlerini olumlu yönde etkilediği şeklindedir. Çalışmada sosyal desteğin ve eş desteğinin, ebeveynliğe geçiş sürecinde ve doğum sonrasında evlilik ve aile işlevlerine ve ebeveynlerin daha az stres yaşamalarına katkı sağladığı vurgulanmıştır.

Biswas vd. (2015) zihinsel engeli olan çocuğa sahip bireylerin ebeveynlik stresini etkileyen faktörlerin neler olduğunu belirten ampirik çalışmaları incelemiştir. Yapılan inceleme sonucunda ebeveyn stresini etkileyebilecek çeşitli çocuk, ebeveyn ve sosyo-çevresel faktörler belirtilerek çocuğun davranışsal problemlerinin, işlevsel olmayan ebeveyn başa çıkma uygulamalarının ve işlevsel olmayan aile ortamının önemi (ör, aile üyeleri arasındaki uyumun yetersiz olması) vurgulanmıştır.

Mitchell vd. (2016) tarafından yapılan çalışmada ise engeli olan gençlerin davranış problemleri ve ebeveynlerinin evlilik doyumu, ebeveynlik stresi ve aile uyumu hakkında ebeveynlerinden bilgi alınmıştır. Çalışmada ebeveynlik stresi, diğer ebeveyn tarafından bildirilen aile uyumunun yordayıcısı olarak test edilmiştir. Bulgular, ergen davranış problemlerinin annelerde aile uyumunun olumsuz yordayıcısı olduğunu ve evlilik doyumunun hem anneler hem de babalar için uyumu olumlu yönde yordadığını göstermektedir. Diğer bir bulgu ise eşlerinde yüksek düzeyde ebeveynlik stresi bildirenlerin aynı zamanda daha zayıf aile uyumu bildirdiği saptanmıştır.

Hong ve Yi (2017) tarafından yapılan araştırmada ise anne ve babaların ebeveynlik stresi ile aile uyumu ve esnekliğinin olumlu ebeveynlik uygulamaları üzerindeki aktör ve partner etkileri incelenmiştir. Örneklem, 60-66 aylık çocukları olan Koreli 1.471 çiftten oluşmaktadır. Bulgular, ebeveynlik stresinin olumlu ebeveynlik davranışı üzerindeki aktör etkisinin anne ve babalarda anlamlıken eş etkisinin olmadığını göstermiştir. Bununla birlikte, anne ve babanın ebeveynlik stresi ve aile uyumu ve esnekliği ile ilgili olarak aktör ve partner etkilerinin önemli olduğu saptanmıştır. Ayrıca, anne ve babalar için aile uyumunun olumlu ebeveynlik davranışı üzerinde aktör etkisi varken, partner etkisi sadece annelerde anlamlı olarak belirlenmiştir. Son olarak, ilgili çalışmada ebeveynlik stresi ile olumlu ebeveynlik davranışı arasındaki ilişkide aile uyumunun ve esnekliğinin aracı etkileri doğrulanmıştır.

Pandemi döneminde evli çiftlerin ebeveynlik stresi ile ilgili araştırmalar incelendiğinde ise bu konudaki çalışmaların sayısı kısıtlıdır. Bu çalışmalardan biri olan Balzano vd. (2020) tarafından yapılan çalışmada karantina nedeniyle uygulanan sosyal izolasyon önleminin İtalyan aileleri üzerindeki etkileri iş-aile dengesi, aile işleyişi ve ebeveynlik bağlamında incelenmiştir. Katılımcılar, 2-14 yaş arası en az bir çocuğu olan 104 ebeveyn (80.8% anne) oluşmaktadır. Bulgular, COVID-19 salgını karşısında alınan sosyal izolasyon önleminin ebeveynlik stresini artırdığı ve ev içerisindeki iş bölümündeki toplumsal cinsiyet rollerine dayalı eşitsizliğin devam etmesi nedeniyle özellikle anneler için daha da zorlayıcı bir durum ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Öte yandan, karantina uygulamaları sırasında aile üyeleri evin içerisinde birlikte olmanın önemini yeniden

kavrayarak olumlu ebeveynlik becerilerini, uyumlarını ve dışavurumculuklarını geliştirdiklerini bildirmişlerdir.

Daks vd. (2020) tarafından yapılan çalışmada ise aile sistemleri perspektifine dayalı olarak COVID-19 stresinin aile ve çocuk işleyişini nasıl etkilediği ve ebeveynlerin psikolojik esnekliğinin bu süreçleri nasıl şekillendirdiği incelenmiştir. Katılımcılar 742 ebeveynlerden (%71 kadın; %85 evli) oluşmaktadır. Bulgular, COVID-19 stres düzeyinin artmasının düşük ebeveyn ve aile uyumu, olumsuz ebeveynlik uygulamaları ve artan ebeveyn ve çocuk çatışması ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte ebeveyn esnekliği, artan aile uyumu ve olumlu ebeveynlik uygulamalarının daha fazla kullanımı ile ilişkili bulunmuştur. Ayrıca çalışmada, artan COVID-19 stresörlerinin düşük aile ve ebeveyn uyumunu öngördüğü ve bunun da daha fazla olumsuz ebeveynlik uygulamalarının kullanımını ve daha fazla çocuk ve ebeveyn çatışmasını yordadığı saptanmıştır.

Moscardino vd. (2021) tarafından yapılan çalışmada ise İtalya'da birinci sınıfta okuyan çocukların ebeveynleri ($N = 89$) arasında algılanan strese uzaktan eğitim ve aile kaynaklarının (ebeveynlik öz yeterliliği ve aile işleyişi) rolü incelenmiştir. Bulgular, okulun kapanması sırasında yaşanan stresli olayları kontrol ettikten sonra, ebeveynlerin, çocuklarının uzaktan eğitim sürecini yönetmedeki güçlüklerinin stres düzeyleriyle pozitif ilişkili olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, bu ilişki modeline aile kaynakları eklendikten sonra, daha fazla ebeveyn öz yeterliliği ve daha az algılanan stresi öngören işlevsel aile ile önemsiz hale geldiği saptanmıştır. Araştırma sonuçları devam eden COVID-19 salgını bağlamında uzaktan eğitim ile ilgili ebeveyn stresini azaltmak için aile ortamında olumlu kaynakları desteklemenin önemini vurgulamaktadır.

Peltz vd. (2021) COVID-19 pandemisine bağlı olarak ortaya çıkan stresörler ile aile uyumu arasındaki ilişkiyi eş-ebeveyn işlevselliği açısından incelemişlerdir. Katılımcılar, okula giden çocuğu olan toplam 1003 ebeveynlerden oluşmaktadır. Araştırmanın bulgularına göre, aile içerisinde eş-ebeveyn çatışmasının, ebeveynlik stresinin ve iş stresinin aile uyumu üzerindeki etkisine aracılık ettiği bulunmuştur. Aile bağlamında, sağlıkla ilgili streste ani yükselişin, eş-ebeveyn çatışmasına karşılık gelen ani yükselişle ilişkili olduğu ve bu durumun aile birliğine olumsuz yansıdığı belirlenmiştir. Mevcut çalışmadan elde edilen sonuçlar, COVID-19 virüsüne yakalanmayla ilgili endişenin ötesinde, ortaya çıkan pandemi ile ilişkili diğer temel stres faktörlerinin eş-ebeveyn çatışmasını artırmada ve nihayetinde aile işleyişini kötüleştirmede rol oynadığını göstermektedir.

Montirosso vd. (2021) tarafından COVID-19 pandemisinin nörogelişimsel bozukluğu olan çocukların ve ebeveynlerinin psikososyal tepkilerinde hangi faktörlerin potansiyel olarak artışa neden olabileceği araştırılmıştır. Çalışmanın örneklemini nörogelişimsel bozukluğu olan çocuğa sahip 1.472 ebeveynlerden (%83.1 anne) oluşmaktadır. Yapılan hiyerarşik aşamalı regresyon analizi sonucunda, ebeveynlerin psikolojik sağlamlığında

koruyucu faktörlerinden biri olan aile uyumunun nörogelişimsel bozukluğu olan çocuğa sahip bireylerin ebeveynlik stresini ve çocuklarının davranış problemlerini azaltmada tampon görevi gördüğü saptanmıştır. Nörogelişimsel bozukluğu olan çocuklarla yapılan benzer bir diğer çalışmada da ebeveynlerin olumlu kişisel özelliklerinin yanı sıra aile uyumunun zorluklarla başa çıkmada ve stresi etkili bir şekilde yönetmekte koruyucu faktörlerden biri olduğu belirlenmiştir (Gerstein ve Crnic, 2018).

Sonuç olarak, uluslararası alanyazında COVID-19 pandemisi döneminde aile uyumu ve ebeveynlik stresi değişkenleri ile ilgili yapılan çalışmalar doğrultusunda salgın nedeniyle anne-babaların ebeveynlik stres düzeylerinin arttığı ve bu durumun da aile uyumunu olumsuz etkilediği anlaşılmaktadır. Öte yandan pandemi sürecinde aile uyumunun yüksek olduğu ailelerde ise ebeveynlik stres düzeyinin az olduğu ve ebeveynlerin olumlu ebeveynlik becerilerini kullanarak esnek olabildikleri vurgulanmıştır (ör., Daks vd., 2020). Salgın sürecinde ebeveynlik stres düzeyini azaltan faktörler incelendiğinde ise ebeveyn öz yeterliği, ebeveyn esnekliği ve daha az algılanan stres şeklinde sıralanabilir (Daks vd., 2020; Moscardino vd., 2021). Ulusal alanyazına bakıldığında ise COVID-19 salgını sürecinde aile uyumu ve ebeveynlik stresi değişkenlerini birlikte ele alan bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Pandemi öncesi uluslararası alanyazında aile uyumu ve ebeveynlik stresi ile ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde ise çoğunlukla çocukta var olan psikopatoloji ya da normal gelişim gösterememe halinin anne ve/veya babaların ebeveynlik stresi ile ilişkisi incelenmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda aile uyumunun zorlu yaşantılar karşısında ebeveynlik stresini azaltan ya da önleyen faktörlerden biri olduğu fark edilmektedir. Ancak ebeveynlik stresinin çok boyutlu doğasına (çocukla ilgili özellikler, ebeveynlerin kişilik özellikleri ve sahip oldukları kaynaklar ve içerisinde bulunan sosyo-kültürel bağlam gibi) ve yapılan çalışmalarda aile uyumunun ebeveynlik stresini azaltıcı rolünün vurgulanmasına karşın ulusal alanyazında COVID-19 salgını öncesinde de bu değişkenlerin birlikte ele alındığı bir çalışmaya ulaşılamamıştır.

İlişkisel Yılmazlık

Son yıllarda aile araştırmacıları, olumsuz yaşam olaylarına maruz kalan kimi ailelerin bu zorluklarla iyi bir şekilde başa çıkarak daha da güçlenme halleriyle ilgilenmektedirler (Duncan vd., 2021; Patterson, 2002a; Walsh, 1996, 1998, 2016). Ancak alanyazında 1970'lerden itibaren psikolojik sağlık kavramının üzerinde durulmasına rağmen psikolojik sağlamlığın niteliğinin ilişkiler ve evlilik bağlamında ele alınmaya başlanması evlilik ve aile danışmanlığı alanı için oldukça yenidir (Aydoğan, 2014; Cihan ve Aydoğan, 2020). Bu doğrultuda zorlu yaşam olaylarından sonra yeniden toparlanma yeteneği olarak alanyazında yer alan psikolojik sağlamlık (yılmazlık) kavramı yalnızca bireysel boyutta değil

yakın ilişkiler ve aile bağlamında da ele alınmaya başlanmıştır (ör., Aydoğan ve Dinçer, 2020; Aydoğan vd., 2021; Aydoğan ve Kızıldağ, 2017; Aydoğan ve Özbay, 2018; Conolly, 2005; Eluwole vd., 2021; Fergus ve Skerrett, 2015; Kaner ve Bayraklı, 2010; Kara ve Yüksel-Şahin, 2022; Ünver ve Güloğlu, 2021; Venter ve Synders, 2009; Walsh, 1996, 1998, 2020). Yapılan bu çalışmalarda olumsuz yaşantılar ya da riskli durumlar karşısında olağan yaşamı sürdürmeye yardımcı olmanın ötesinde bir kavram olarak görölen ilişkiyel yılmazlık, bu zorlu zamanlarda ailelere ve çiftlere güç veren bir faktör olarak ele alınmaktadır. Nitekim çiftler kimi zaman çatışma yaşamaktadırlar ve evlilik ilişkilerinde karşılaşılan sorunların üstesinden eşlerden biri diğerine kıyasla daha kolay gelerek yaşanılan kriz sonrasında tekrar toparlanabilmektedir (Kara ve Yüksel-Şahin, 2018). Bununla birlikte kimi çiftler yeterli içsel ve dışsal kaynaklara sahip olsalar dahi karşılaştıkları olumsuz yaşam olaylarının üstesinden gelmekte sıkıntı yaşayabilirken kimi çiftler ise çok sayıda risk faktörüne rağmen yılmazlık göstererek ilişkilerini daha da sağlamlaştırmaktadırlar (Aydoğan, 2014; Connolly, 2005). Bu durumu Connolly (2005), Patterson'ın (2002a) psikolojik sağamlık kavramından yola çıkarak yetenek temelli yılmazlık ya da ilişkiyel yılmazlık kavramını yakın ilişki süreci içerisinde ele almakta ve çevresel stresörler karşısında çiftin ilişkilerini koruyan güçlerin neler olduğunu ilişkiyel yılmazlık kavramı üzerinden açıklamaktadır.

İlişkiyel yılmazlık yakın ilişkilerde çiftlerin karşılaştıkları zorlu yaşam olaylarının üstesinden birlikte gelebilmeleri için ilişkiye yönelmeleri ve gerekli göröldüğünde ilişkileri için yardım arama kapasiteleri olarak alanyazında tanımlanmaktadır (Aydoğan, 2014; Jordan, 2005; Venter ve Snyder, 2009). Böylelikle ilişkiyel yılmazlık; çiftlerin ilişkiyel yetenekleriyle ilgili olup çiftler bu yetenekleri sayesinde beraberliklerini güçlendirerek daha sağlam bir ilişki kurabilmektedirler (Kara ve Yüksel-Şahin, 2018). Bu doğrultuda ilişkiyel yılmazlık çiftlerin olumsuz yaşantılar sonrasında büyüme, gelişme ve zorluklar karşısında uyum sağlamalarındaki dinamik süreci ifade etmektedir (Gamarel ve Revenson, 2015). Öte yandan ilişki içerisinde çiftlerin kişisel özellikleri ilişkiyel yılmazlık için katkı sağlamasına rağmen çiftlerden yalnızca birinin psikolojik sağamlık özelliğine sahip olması ilişkiyel yılmazlık için yeterli olmamakta ve çiftin ilişkiyel yetenekleri ve süreçleri çok daha önemli hale gelmektedir (Kara ve Yüksel-Şahin, 2018; Venter ve Snyder, 2009). Bu bağlamda *ilişkiyel yılmazlık*; yaşanılan ilişkide bir kopukluk meydana geldiğinde, karşılıklı empatik katılımı, eşlerin birbirlerine duydukları güveni veya bireyin güvenebileceği ilişkiler kurma yeteneğini, ilişkiyel dengeyi, işbirlikçi yaklaşımı, karşılıklı büyümeyi teşvik eden gelişimi ve kişisel farkındalıkla beraber ilişkiyel farkındalığın vurgulandığı ilişkiyel bir olgu olarak ilişkilerin sürdürölmesinde önemli bir yer tutmaktadır (Connolly, 2005; Jordan, 2013). Bununla birlikte, sorunlar karşısında çiftlerin kendilerini ifade edebilmeleri, birbirlerini dinlemeye ve anlamaya açık olmaları ve ilişkilerinde etkili iletişimin hâkim olması;

birbirlerine zaman ayırarak değer vermeleri, saygı ve sevgilerini sunmaları ilişkisel yılmazlık için gerekli görülmektedir (Gonczarowski vd., 2019; Kara, 2019; Lavner vd., 2016). Böylelikle, çiftlerin zorlu yaşantılar karşısında birbirilerine verdikleri destek ve gösterdikleri değer, stresle baş edebilmelerinde oldukça önemlidir (Afifi, 2018). Çiftlerin iletişimde kopukluk olmaması hali, evlilik ve aile ile ilgili konularda karşılaştıkları birçok sorunu yapıcı bir şekilde çözebilmeleri ilişkilerinde daha uyumlu olduklarını göstermektedir. Çiftler arasındaki bu uyum beraberinde evlilik yaşantısındaki hoşnutluğa ve mutluluğa da işaret etmektedir (Kitamura vd., 1998). Öte yandan tükenmişlik yaşayan çiftlerin ilişkilerinden sadece kendileri değil diğer aile üyeleri de olumsuz etkilenerek çocukların ebeveynleriyle olan ilişkilerine ve okul yaşantılarına olumsuz yansımaları olabilmektedir (Kızıldağ ve Yıldırım, 2018).

İlişkisel yılmazlık alanyazında ilişkilerin işlevsel kapasitesi ve ilişkisel kaynaklara erişim yeteneği olarak görülmektedir (Scrafford vd., 2019). Böylelikle evliliklerde yaşanan her stresli durumun olumsuz ya da yıkıcı sonucu olmamaktadır. Bilhassa ilişkisel yılmazlık yaklaşımı, ailenin stresli yaşam olayları nedeniyle yaşadığı zorlukları kendi kaynakları bağlamında ele alarak ailenin gelişim ve büyüme gösterebilme kapasitesini vurgulamaktadır (Walsh, 2016). Bu bağlamda sağlıklı ailelerden bir bütün olarak en üst düzeyde işlevsellik, gelişim ve iyilik hali için etkileşimsel özellikler göstermeleri beklenilmektedir (Black ve Lobo, 2008). Böylelikle aileler olumsuz yaşantılar sonrasında ilişkilerini zenginleştirerek aile üyeleri arasındaki duygusal bağı daha da sağlamlaştırabilmektedir (Walsh, 2006). Özetle yaşam içerisinde kaçınılmaz olarak karşı karşıya kalınan olumsuz yaşantılar sonrasında sağlıklı ailelerin işlevselliğini sürdürmesinde ilişkisel yılmazlık kilit rol oynamaktadır. Bu koruyucu faktör sayesinde aileler iş birliği ve birlik/beraberliği temsil eden aile uyumunu sürdürmekte ve artırmaktadır.

İlişkisel Kültürel Kuram

İlişkisel yılmazlık kavramını açıklayan teorilerin başında İlişkisel Kültürel Teori (Jordan, 2000) gelmektedir. İlişkisel kültürel teorinin temelleri Jean Baker Miller tarafından erkeğin üstünlüğü ve kadınlara yönelik eşitsizlik, güç dengesizliği gibi toplumsal konuları merkeze alarak kadınlar tarafından yerine getirilmesi beklenen geleneksel davranış kalıplarını değerlendiren “*Yeni Bir Kadın Psikolojisine Doğru*” kitabıyla atılmıştır. İlişkisel kültürel teori; insanların yaşamları boyunca ilişkiler içerisinde olduğu ve ilişkiler sayesinde geliştiği varsayımına dayanarak bu ilişkilerin bireyin yararına olması gerektiğini ifade etmektedir (Jordan, 2000). Bu noktada ilişkisel yılmazlık kavramının ilişkisel kültürel teori bağlamında ele alınması elzemdir.

Yılmazlığı ilişkisel bir fenomen olarak ele alan ilişkisel kültürel teori, ilişkisel yılmazlığı "*gelişimi teşvik edici bağlantılar (ilişkiler) içerisine girme yeteneği*" olarak tanımlamaktadır (Jordan, 2005). İlişkisel kültürel teori, yılmazlığı çift yöne sahip karşılıklı gelişimi ve bağlantıyı içerisinde barındıran ve uyumlu gelişmeyi arttıran ilişkiler olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda, ilişkisel kültürel teori ilişkilerde kopukluk yaşanmasının kaçınılmaz olduğunu kabul ederek kopukluğun rolünü anlamak için bir çerçeve sunmaktadır. İlişkilerdeki bağlantıların iyi yönlendirilmesi durumunda insanların neyi geliştirdiği sorusundan yola çıkarak ilişkisel kültürel teori "bağlantıya ve kopukluk durumuna dönme ve yardım isteyebilme kapasitesi" olarak ilişkisel yılmazlığı tanımlamaktadır (Jordan, 2005; 2017). Böylelikle teori ilişkide kaçınılmaz olan bağlantı ve kopukluk sürecini ele alırken ilişkilerimizdeki kopukluğu tamir etmeyi ve bağlantılarımızı sağlamlaştırma süreçlerinde ilişkisel yılmazlığı geliştirmeyi amaçlamaktadır (Lertora ve Starkey, 2021). İlişkisel kültürel teorinin temel kavramlarından biri olan *büyümeyi teşvik eden ilişkiler*, ilişki içerisindeki tüm bireylerin olumlu psikolojik büyüme ve içerisinde bulunan ilişkilerin sağlıklı olma halini ifade etmektedir. Bu bağlamda bireyler büyümeyi teşvik eden ilişkilere dâhil olduklarında bu ilişkiler sayesinde deneyimleri şu şekilde olmaktadır: (a) bir haz duygusu yaşamak; (b) öz değeri artırmak; (c) başkalarını ve kendini daha iyi anlamak; (d) daha üretken olmak ve (e) daha anlamlı bağlantılar için özlem duymak (Jordan, 2017; Miller ve Stiver, 1997). Özetle, ilişkisel kültürel teori bireylerin ilişkiler sayesinde psikolojik büyüme ve olgunluğa ulaşmayı başarabileceklerini ifade etmekle birlikte karşılıklı gelişime vurgu yapan ilişkisel yılmazlık sayesinde kaçınılmaz olarak yaşanan ilişkisel kopuklukların tamir edilebileceğini vurgulamaktadır.

İlişkisel Yılmazlık ve Aile Uyumu ile ilgili Araştırmalar

Evli ebeveynlerin ilişkisel yılmazlıkları ile aile uyumları arasındaki ilişkiyi inceleyen ilgili araştırmalar, pandemi öncesi ve pandemi süreci olarak iki başlık altında ele alınabilir. Bu bağlamda evli ebeveynlerin ilişkisel yılmazlıklarına ilişkin araştırma özetlerine yer verilmiş ve ilgili araştırma özetleri kronolojik sırayla aşağıda sunulmuştur.

Pandemi öncesinde evli ebeveynlerin ilişkisel yılmazlıkları ile ilgili araştırmalar incelendiğinde ilişkisel yılmazlığın alanyazında yeni bir kavram olduğu ve alt sistemler bağlamında ebeveyn alt sistemi özelinde incelenerek ele alındığı fark edilmektedir. Yapılan çalışmalar sonucunda eşler arasındaki ilişkisel yılmazlık düzeyinin artmasının ailedeki birlik ve beraberliği artırarak aile uyumunu sürdürmede ve artırmada önemli bir role sahip koruyucu faktörlerden biri olduğu anlaşılmaktadır.

Walsh (1996) tarafından yapılan derleme çalışmada aile sistemleri perspektifinden kriz ya da uzun süreden beri devam eden zorlu yaşantıların üstesinden gelmede aile

süreçlerinin önemini vurgularken aile üyelerinin bireysel psikolojik sağlamlığın ötesine geçerek işlevsel bir birim olan ailedeki ilişkisel yılmazlığa odaklanmıştır. Böylelikle bir ailenin yıkıcı bir deneyimle nasıl mücadele ettiği, işlevsel bir şekilde nasıl yeniden organize olduğu ve yaşamda nasıl ilerlediği gibi konularda ilişkisel yılmazlık gibi aile süreçlerinde belirleyici role sahip değişkenlerden biri olan ilişkisel yılmazlığın aile uyumunu etkilediği belirtilmektedir.

Aydoğan (2014) ilköğretim kademesinde çocuğu olan evli ebeveynler (en az bir risk faktörüne sahip olan 229 evli çift; $N = 458$) ile gerçekleştirdiği çalışma sonucunda anne ve babaların yaşadıkları ebeveynlik stres düzeyi artıkça ilişkisel yılmazlıklarının düştüğünü saptamıştır. Bununla birlikte annelerin deneyimledikleri ebeveynlik stresinin babaların ilişkisel yılmazlığı üzerinde bir etkisi bulunmazken babaların yaşadıkları ebeveynlik stresinin annelerin ilişkisel yılmazlığı üzerinde etkili olduğunu belirlemiştir.

Dalkılıç ve Güloğlu (2016) tarafından otizm tanılı çocuğu olan ebeveynlerin evlilik doyumu, kaygı, ilişkisel yılmazlık ve psikolojik yardım alma tutumları arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmaya yaş aralığı 24-57 olan 100 çift (100 kadın, 100 erkek; $N = 200$) katılmıştır. Araştırmanın bulgusuna göre ilişkisel yılmazlık düzeyi yüksek olan çiftlerin evlilik doyumunun daha fazla olduğu saptanmıştır.

Aydoğan ve Kızıldağ (2017) tarafından yapılan çalışmada ise engelli çocuğu olan ailelerde koruyucu bir faktör olarak eş desteği ve risk faktörü olarak çift tükenmişliğinin ilişkisel yılmazlığı yordama gücü incelenmiştir. Katılımcılar Türkiye'de yaşayan 233 evli bireyden (162 kadın, 71 erkek) oluşmaktadır. Bu araştırma kapsamında koruyucu bir faktör olarak eş desteğinin ilişkisel yılmazlık üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmasının yanı sıra aile uyumunu, yaşam kalitesini, ilişkinin kalitesini ve eşler arasındaki uyumu artırdığı saptanmıştır. Öte yandan çift tükenmişliğinin, çiftlerin duygusal ihtiyaçlarının ve beklentilerinin karşılanmaması nedeniyle ilişkisel yılmazlık için risk faktörü oluşturduğu belirlenmiştir.

Pandemi döneminde evli ebeveynlerin ilişkisel yılmazlıkları ile ilgili araştırmalar incelendiğinde ise ilgili alanyazında pandemi döneminde evli ebeveynlerin ilişkisel yılmazlık düzeylerinin aile uyumu üzerindeki etkisini inceleyen bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Ancak ilişkisel yılmazlık kavramını diğer değişkenlerle birlikte ele alan çalışmalara aşağıda yer verilmiştir.

Cihan ve Aydoğan (2020) tarafından yapılan çalışmada kanser tanısı almış evli bireylerin ilişkisel yılmazlıklarının evlilik uyumlarını nasıl etkilediği incelenmiştir. Çalışmada Aktör-Partner Karşılıklı Bağımlılık Modeli kullanılarak eşlerin karşılıklı etkileri değerlendirilmiştir. Çalışmanın örneklemini eşlerden birisinin kanser tanısı aldığı 152 çiftten ($N = 304$) oluşmaktadır. Bulgular, eşlerin kanser karşısında ilişkisel yılmazlıklarının evlilik

uyumu üzerinde olumlu ve anlamlı etkileri olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, eşleriyle kıyaslandığında kişinin kendisinin ilişkisel yılmazlığının evlilik uyumu üzerindeki etkilerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Elde edilen bulgulara göre, kişinin ilişkisel yılmazlığının kendi evlilik uyumunda en güçlü yordayıcı olduğunu ve eşin ilişkisel yılmazlığının da bireyin evlilik uyumunda önemli bir rolü olduğunu göstermiştir.

Aydoğan ve Dinçer (2020) tarafından yapılan çalışmada zorlu yaşantılar karşısında dahi ilişkilerini sürdürebilen çiftlerin ilişkisel yılmazlıklarını sağlayan kaynakların neler olduğu incelenmiştir. Çalışmanın örnekleme en az bir stresli yaşam olayı deneyimleyen 300 evli bireyden (156 kadın ve 144 erkek) oluşmaktadır. Bulgular, stresli yaşam koşulları karşısında evlilikte ilişkisel yılmazlığın fedakârlık ve fedakârlıktan memnuniyet ile yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmanın sonuçları, fedakârlık ile ilişkisel yılmazlık arasında doğrudan bir ilişki olduğunu ve bu ilişkide fedakârlıktan duyulan doyumun kısmi bir etkisinin olduğunu göstermektedir.

Howell vd. (2020) olumsuz çocukluk deneyimleri ile doğum öncesi depresyon arasındaki ilişkide bireysel, ilişkisel ve bağlamsal yılmazlığın dolaylı etkilerini incelemiştir. Katılımcılar 101 hamile kadından oluşmaktadır. Araştırmanın bulgusuna göre ilişkisel yılmazlığın olumsuz çocukluk yaşantıları ile depresyon arasındaki ilişkisinde anlamlı bir dolaylı etkisi bulunmaktadır.

Eluwole vd. (2021) tarafından yapılan çalışmada COVID-19 pandemisinin neden olduğu stresin evli çiftlerin ilişkisel yılmazlığını etkileyip etkilemediği incelenmiştir. Katılımcılar 510 evli bireyden oluşmaktadır. Çalışmada katılımcıların; stres düzeyleri, depresif belirtileri, kaygıları ve ilişkisel yılmazlık ile başa çıkma süreçleri hakkında bilgi toplanmıştır. Bulgular, COVID-19 stresinin ilişkisel yılmazlık üzerinde olumsuz bir etkisinin olduğunu göstermektedir. Ayrıca COVID-19'un depresif belirtilere yönelik stres, kaygı ve başa çıkma süreci ile olumlu yönde ilişkili olduğu saptanmıştır. Aynı zamanda, başa çıkma süreci de ilişkisel yılmazlık ile olumsuz yönde ilişkili bulunmuştur. Bir diğer bulgu ise depresyon, kaygı ve başa çıkmanın COVID-19 stresi ile ilişkisel yılmazlık arasındaki ilişkide aracılık rolünün bulunmasıdır.

Aydoğan vd. (2021) tarafından yapılan çalışmada ise COVID-19 pandemisi ile yaşanan izolasyon ve karantina uygulamaları süresince evli bireylerin başa çıkma yöntemlerinin stres ile ilişkisel yılmazlık arasındaki aracı rolünün incelenmesi amaçlanmıştır. Veriler, Türkiye'de pandeminin ilan edilmesinden iki ay sonra çevrim içi bir anket aracılığıyla elde edilmiştir. Katılımcılar, 23-65 yaş aralığında 386 evli bireyden (%49.7 erkek, %50.3 kadın) oluşmaktadır. Bulgular, başa çıkma yöntemlerinin evli bireylerin stres ve ilişkisel yılmazlık düzeyleri arasındaki ilişkide aracı etkisinin olduğunu göstermiştir. Özellikle karantina günlerinde evli bireylerin olumsuz yaşantılar karşısında olumlu baş etme stratejilerinin ilişkisel yılmazlığı artıran önemli bir faktör olduğu saptanmıştır.

Ünver ve Güloğlu (2021) tarafından yapılan araştırmada ise COVID-19 pandemi sürecinin evli bireylerin depresyon, anksiyete, stres ve ilişkisel yılmazlık düzeyleri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Katılımcılar, 23-69 yaş aralığındaki 416 evli bireyden (326 kadın, 90 erkek) oluşmaktadır. Bulgular, katılımcıların depresyon, anksiyete ve stres düzeylerinin cinsiyete ve çocuk sahibi olup olmama durumuna göre farklılaşmadığını göstermektedir. Ancak evliliğinin ilk üç yılı içerisinde olan bireylerin stres düzeyi düşük bulunmuştur. Bununla birlikte, kronik rahatsızlığı olanların anksiyete ve stres düzeyleri, salgın nedeniyle gelir kaybı yaşayanların ise depresyon düzeyi daha yüksek bulunmuştur. Evinde kendine ait özel alanı bulunanların, belirsizliğe tahammül düzeyi yüksek olanların ve evde vakit geçirmenin yorucu olmadığını ifade edenlerin depresyon, anksiyete ve stres düzeyleri düşük düzeyde olarak saptanmıştır. Bir diğer bulgu ise ilişkisel yılmazlık toplam puanı ile alt ölçek puanları yüksek olanların (partner, aktör ve ortak alt boyutları) depresyon, anksiyete ve stres düzeylerinin düşük olduğudur.

Sonuç olarak, pandemi sürecinde evli ebeveynlerin ilişkisel yılmazlıklarını inceleyen kısıtlı sayıdaki çalışma doğrultusunda pandeminin ilişkisel yılmazlık üzerinde olumsuz etkilerinin olduğu ilgili alanyazında vurgulanmaktadır. Çiftlerin bireysel boyutta stres düzeyleri, depresif belirtileri ve kaygıları ile ele alınan ilişkisel yılmazlık düzeyleri arasında olumsuz ilişki olduğu çalışmalarda saptanmıştır (ör., Aydoğan vd., 2021; Eluwole vd., 2021; Ünver ve Güloğlu (2021). Bununla birlikte başa çıkma stratejilerinin ilişkisel yılmazlık üzerinde aracılık etkisi olduğu (Aydoğan vd., 2021) görülmektedir. Dahası ilişkisel yılmazlığın çiftlerin evlilik uyumuna katkı sağlayan güçlü yordayıcılardan biri olduğu saptanmıştır (Cihan ve Aydoğan, 2020). Öte yandan, yukarıda belirtilen ilişkisel yılmazlıkla ilgili çalışmaların varlığına karşın, pandemi sürecinde aile uyumunu ilişkisel yılmazlık ile birlikte ele alan çalışmalara ulaşamamıştır. Pandemi öncesi yapılan çalışmalar incelendiğinde de ilişkisel yılmazlık kavramı daha çok evli bireylerin çocukluk dönemi olumsuz yaşantıları, özel gereksinimi olan çocuğa sahip olma ya da kanser gibi zorlu yaşantılar başta olmak üzere çeşitli sosyo-demografik özelliklerle birlikte ele alınarak evlilik doyumu, evlilik uyumu, ebeveynlik stresi ve/veya çift tükenmişliği gibi kavramlarla ilişkisinin incelendiği fark edilmektedir. Bu doğrultuda zorlu yaşantılar karşısında ilişkisel yılmazlığın çiftlerin beraberliklerini sürdürmelerinde koruyucu faktörlerden biri olması nedeniyle bu zorlu yaşantıların üstesinden gelmede etkili olduğu söylenebilir.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Günlük yaşam içerisinde ayırım gözetmeksizin sıklıkla birbirlerinin yerine kullanılan cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları aslında anlamları farklılık gösteren iki kavramdır (WHO, 1998). Alanyazında da biyolojik cinsiyet (sex) ve üzerinde inşa edilen toplumsal

cinsiyet (gender) kavramlarının birbirlerinden ayrı tutularak ele alınmaya başlanması 1970'li yıllar olması nedeniyle oldukça yakın bir tarihe dayanmaktadır (Vatandaş, 2007; Yüksel-Şahin ve Taşkın, 2019). Cinsiyet kavramı, kişinin kadın veya erkek olarak doğuştan sahip olduğu kalıtsal, fizyolojik ve biyolojik özellikleri ifade ederken; toplumsal cinsiyet kavramı toplumun, kültürün kadın ya da erkek olmaya yüklediği anlam ve beklentiler olarak alanyazında tanımlanmaktadır (Dökmen, 2015). Böylelikle toplumsal cinsiyet kişinin kadın ve erkek olma sürecinde toplum tarafından kabul görülen kültürel, sosyolojik ve psikolojik özelliklerle ilişkili belli bir sosyal yapıyı ifade etmekte (Lindsey, 2015) ve toplumsal cinsiyet rolleri kültürün ve toplumun kadınlardan ve erkeklerden bekledikleri davranış kalıpları doğrultusunda şekillenmektedir (Myers, 2015). Bu bağlamda toplum, kadın ve erkek için oluşturulan farklı yaşam biçimlerine yönlendirmeler yaparak kişilere belirli bir düzen doğrultusunda davranışları gerektiğini öğretmekte ve sahip olunan cinsiyete göre uygun ve benzer tutumların gösterilmesini beklemektedir (Akgül-Gök, 2013). Böylelikle toplumsal cinsiyet kadın ve erkek arasındaki farklılıkların yalnızca biyolojik özelliklere dayanmadığını aynı zamanda içerisinde bulunulan toplum tarafından kişinin nasıl algılandığı, ondan neler beklendiği ve nasıl görünmesi gerektiği ile ilgili tutum ve rolleri ifade etmektedir (Lindsey, 2012). Bu doğrultuda toplumsal cinsiyet rollerinin toplumun kültürel yapısı ve kuralları ekseninde ortaya çıktığı anlaşılmaktadır (Zubaroglu-Yanardağ ve Özmete, 2016). Bu bağlamda toplumsal cinsiyetin anlamı toplumdan topluma değişebilmekte ve kişilerin benimsedikleri roller toplumsal değişimden etkilenerek yeniden şekillenebilmektedir (Nicholson, 1994). Nitekim kırsaldan şehre göçün artması ve kadınların iş yaşamına katılımı gibi toplumsal değişimlerin yaşanmasıyla benimsenen değer yargılarının değişmeye başladığı ve bu değişimin toplumsal cinsiyet rollerine yansıdığı bilinmekte (Akgül-Gök, 2013) ve kadınlığın ve erkeğin birer toplumsal kurgu olduğu alanyazında ifade edilmektedir (ör., Vefikuluçay vd., 2007).

Toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutuma ilişkin bakış açısının gelişiminde bakımverenlerin kendi bakış açılarını ifade ederek ya da model olarak çocuklarına aktarmalarıyla birlikte öğretmenleri ve ders kitapları, kitle iletişim araçları vasıtasıyla kişinin cinsiyetine bağlı olarak öğrenilen bu bilgiler bireyin yaşamı süresince içselleştirebilmektedir (Akgül-Gök, 2013; Lindsey, 2015; Zeyneloğlu, 2008). Böylelikle cinsiyetin toplumsal yönü bebeğe giydirilecek kıyafetin renginden odasının düzenine, alınacak oyuncaklardan çocuk için hayali kurulan mesleğe kadar içerisinde bulunulan ortamda çocuğu büyütürken sergilenen tutumlar aracılığıyla cinsiyetine uygun olabilecek haliyle çocuğa aşılanmaktadır (Vatandaş, 2007). Öte yandan bu roller sadece bebeklik dönemiyle sınırlı kalmamakta kişiler toplum içerisinde yaşamları boyunca kazandıkları rolleri sürdürmektedirler. Örneğin; anne olmak beraberinde sevecen ve fedakâr olmayı, ev işlerini yapmayı ve çocuğu besleyip

büyütmeyi gerektirirken baba olmak sert olmayı, evde karar verici olmayı ve geçimi sağlamak gibi gereklilikleri yerine getirmeyi de beraberinde getirmektedir (Lindsey, 2015).

Cinsiyetle ilişkilendirilerek ortaya çıkan kadın ve erkeklerden beklenen rollerin sorgulanmadan, üzerine düşünülmemeden ve değiştirilmeden devam ettirilmesi sonucunda toplumsal cinsiyet kalıp yargıları oluşmaktadır (Yüksel, 2006). Bu durum ise beraberinde toplum tarafından belirlenen “kadın” veya “erkek” rollerine sıkı bir şekilde bağlı olma hali nedeni ile hem bireysel hem de ilişkisel sorunların yaşanmasına sebep olabilmektedir (Akgül-Gök, 2013). Böylelikle toplumsal cinsiyet rollerinin hem erkekler hem de kadınlar için belirli sınırlar çizip bu sınırlar içerisinde kalmalarının istenmesi nedeniyle bireyler yaşamlarını olumsuz etkileyebilmektedir (Hively ve El-Alayli, 2014).

Aile işlevselliği bağlamında toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutuma bakıldığında ise ebeveynlerin toplumsal cinsiyet rollerine dair algıları aile işlevselliğini (Kamışlı, 2018) ve aile uyumunu (Šnele vd., 2020) etkileyebilecek bir faktördür. Çünkü bireyin anne-baba rolüne bağlı olarak cinsiyet rolleri toplum tarafından ebeveynlere yüklenmektedir. Kadın ya da erkek kendisine tahsis edilen toplumsal cinsiyet rolleri ile bir anneden besleyici, anaç, bakım verici ve fedakâr olma rolleri beklenirken; bir babadan koruyucu, kollayıcı ve ev geçindiren rollerini yerine getirmesi beklenmektedir (Haskan-Avcı vd., 2019). Böylelikle geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda erkeğe düşen en önemli rol ailenin geçimini sağlamak iken; kadının en önemli görevi çocuklarına bakım vermek, onları büyütmek ve aile yaşamının devamlılığını sağlamak olduğunu vurgulanmaktadır (Moya vd., 2000). Öte yandan değişim gösteren toplumsal yapıyla birlikte kadınların eğitim kademelerinde hızla ilerlemeleri, ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları, sosyal yaşam ve ev içerisinde kadın ve erkeklerin rol dağılımlarında farklılaşmaların olması ve toplumsal cinsiyet rollerine dair algıların değişim göstermesi ile aile içi ilişkilerde değişim yaşanabilmektedir (Akgül-Gök, 2013). Ancak aile içi rol dağılımında erkeğe düşenin ev dışında ücretli bir işte çalışıyor olması eşler arasındaki paylaşımın temel nedeniymiş gibi görülse de yaşanan toplumsal değişimler neticesinde kadının da ev dışı iş hayatında aktif rol almaya başlaması aile yaşamındaki rollerin tekrardan düzenlenmesiyle sonuçlanmamıştır (Temel vd., 2006).

Toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak ebeveynlerin üstlendikleri sorumlulukların dağılımındaki dengesizlik ise aile işlevlerinin yerine getirilme durumunu ve ailenin sağlıklı ya da sağlıklı olmama halini belirleyebilmektedir (Paçacıoğlu, 2018). Bu doğrultuda aile üyelerinin uyum içerisinde işlevlerini sürdürmeye devam etmesi halinde ailenin kendisinden beklenen işlevleri yerine getirebildiği düşünülmektedir (Yıldız, 2011). Bu bağlamda sağlıklı ve işlevsel aileler iş birliği esasına dayalı, temel gereksinimlerin karşılanabildiği, aile üyeleri arasında duygusal paylaşımların yapılabildiği ve etkili problem çözme becerilerine sahip evliliklerden oluşmakta (Nazlı, 2009) ve sağlıklı aile işlevselliği sayesinde aile sisteminin ve

eş ve ebeveyn-çocuk alt sistemlerin sağlıklı işleyişi, uyumu ve aile üyelerinin psiko-sosyal iyilik halini de olumlu yönde etkilemektedir (Erzeybek ve Çiftçi, 2019). Öte yandan olağan yaşamın akışını sekteye uğratarak günümüzde meydana gelen salgın nedeniyle sağlık, ekonomi, eğitim ve sosyo-kültürel gibi birçok alanla birlikte toplumun en temel kurumu olan ailenin de derinden etkilendiği bilinmektedir. Bu durum ailenin yapısı, işlevi ve aile içindeki rollerin dönüşümünde bariz bir biçimde kendini göstermektedir (Akbaş-Zeybekoğlu ve Dursun, 2020). Diğer yandan uluslararası alanyazında yapılan çalışmalarda salgın ve salgının sebep olduğu ekonomik ve sosyal gibi pek çok alanda meydana gelen krizin uzun vadede toplumsal cinsiyet eşitsizliği arasındaki uçurumu iyice açacağı da ileri sürülmektedir (Collins vd., 2020; Ribarovska vd., 2021). Alanyazında toplumsal cinsiyet gelişimine açıklık getiren pek çok kuram bulunmaktadır. Bunlar: Bilişsel gelişim kuramı, sosyal öğrenme kuramı, toplumsal cinsiyet şema kuramı ve feminist kuramdır. İlgili kuramlar, aşağıda özetlenmiştir.

Bilişsel Gelişim Kuramı

Kohlberg (1968) Piaget'in fikirlerinden yola çıkarak bilişsel gelişim kuramını ileri sürmüştür. Bilişsel gelişim kuramına göre çocuk; dünyayı anlayabilme, yorumlayabilme ve yapılandırabilme sürecinde aktif bir role sahiptir (Lindsey, 2015). Bu sebeple bireylerin pasif alıcı konumunda gözlemleyerek ve eğitim yoluyla toplumsal cinsiyet rollerini kazanabildikleri yönündeki açıklamalara karşı çıkarak bilişsel gelişim kuramı ortaya atılmıştır (Martin vd., 2002). Bu doğrultuda çocuğun cinsiyete dair anlayışı bilişsel gelişim çerçevesinde oluşmaktadır. Çocuklar öncelikle cinsiyet kategorilerinin doğası hakkında bilgi sahibi olmakta ve bu bilgi ile cinsiyet gelişimini sentezleyebilmektedir. Bu aşamadan sonra ise çocuk, diğer insanları gözlemleyerek kendi cinsiyeti için uygun olanlar hakkında bilgi aramak için motive olmaya başlamaktadır (Martin vd., 2002; Vatandaş, 2007). Diğer bir ifadeyle çocuk öncelikli olarak kendini kadın veya erkek olarak tanımlamakta ve cinsiyetine uygun düşen davranışları sergilemeye başlamaktadır. Çocukların etrafından edindiği yeni bilgiler doğrultusunda kadın veya erkek olmaya yönelik yeni davranışlarla var olan davranış kalıplarını çeşitlendirmektedir (Helgeson, 2012). Özetle, cinsiyet kimliğini oluşturmada aktif bir rol üstlenen çocuk çevresinde bulunan insanları gözlemleyerek cinsiyetine uygun olduğunu düşündüğü davranışları benimsemekte ve sergilemeye başlamaktadır. Böylelikle de çeşitli davranış kalıplarına sahip olmaktadır.

Sosyal Öğrenme Kuramı

Sosyal öğrenme kuramı (Bandura, 1977) davranışsal, bilişsel ve çevresel belirleyiciler arasında sürekli bir etkileşim olduğunu ve insan davranışlarının bu etkileşimlere

dayandığını ifade etmektedir. Sosyal öğrenme kuramı, temeline *edimsel koşullanma* kavramını alırken öğrenme sürecinde *model alma* ve *taklit etme* kavramını eklemektedir. Sergilenen davranışlar sonuçlarının olumlu olması nedeniyle ödüllendirildiğinde bu davranışların tekrarlanma olasılığı yükselmektedir. Bu durum edimsel koşullanma olarak tanımlanmaktadır. Eğer bir çocuk cinsiyetine uygun istenilen bir davranış sergilerse ödüllendirilir aksi durumda ise cezalandırılır ki bu durumda çocuğun bu davranışı tekrardan yapmasını engeller (Bandura, 1977). Öte yandan bazı davranışların öğrenilmesinde pekiştirme ve ceza süreçleriyle açıklanmayacak kadar karmaşık olmasından dolayı gözlem, taklit ve modelleme kavramları önem kazanmaktadır (Burger, 2006). Çocuklar gözlem ile cinsiyetine uygun davranışlarını öğrenebilmekte, gözlemledikleri kişilerin davranışlarını model alabilmekte ve bu davranışları yeri geldiğinde kullanabilmektedir (Burr, 1998). Modellemede cinsiyete özgü bilgiler aile, arkadaş, okul vb. yakın çevreden veya kitle iletişim araçları vasıtasıyla toplumda çeşitli alanlarda öne çıkmış kişilerin model alınması yoluyla edinilirken gözlem yoluyla bireyler çevrelerindeki bireylerin davranışlarının sonuçlarını öğrenirler ve kendi davranışlarını bu doğrultuda sürdürmeyi tercih ederler (Bussey ve Bandura, 1999). Böylelikle ödül ve ceza sayesinde çocuk cinsiyetine uygun olan davranışları öğrenmekle birlikte sosyal öğrenme yoluyla gözlem yaparak, model alarak ve taklit ederek cinsiyetine uygun olan davranışları sergilemektedir.

Toplumsal Cinsiyet Şema Kuramı

Toplumsal cinsiyet şeması kuramı cinsiyet gelişimi ve ayrışmayı açıklamak için Sandra Lipsitz Bem tarafından geliştirilmiştir. Bu kuramın içeriğinde bilişsel gelişim kuramıyla birlikte sosyal öğrenme kuramının temel özellikleri bulunmaktadır (Bem, 1981). Şöyle ki bilişsel gelişim kuramında olduğu gibi bu kuram da cinsiyet ayrıştırmasının çocuğun kendi bilişsel işleme süreci tarafından yönlendirildiğini ileri sürmektedir. Bununla birlikte sosyal öğrenme kuramında olduğu gibi cinsiyet ayrımcılığının toplumun cinsiyet ayrıştırma uygulamalarından kaynaklandığını ileri sürerek öğrenilmiş bir olgu olduğunu ve dolayısıyla kaçınılmaz veya değiştirilmez olduğunu varsaymaktadır (Bem, 1983). Toplumsal cinsiyet şema kuramında önemli bir yer tutan şema kavramı, bilişsel bir yapıyı ifade etmekte ve kişinin algısını düzenlemesinin yanı sıra yönlendirerek beklentisi doğrultusunda işlevsellik göstermektedir (Bem, 1981). Böylelikle toplumsal cinsiyet şema kuramı çocuğun içinde bulunduğu toplumun cinsiyet şeması doğrultusunda hangi özelliklerin kendi cinsiyetiyle ilgili olduğunu öğrendiğini ileri sürmektedir (Bem, 1981). Diğer bir ifadeyle çocuklar cinsiyet şemaları geliştikçe ve değiştikçe gelen bilgileri cinsiyet açısından organize etmeyi ve kodlamayı öğrenmektedirler (Bem, 1983). Böylelikle kız ve erkek çocukları çok erken yaşlardan itibaren “kadını” ve “erkeksi” özellikleri taşımaya başlamaktadır. Örneğin kız ve erkek çocukları dört ve beş yaşlarından itibaren içinde yetiştikleri kültür tarafından

cinsiyetlerine uygun olarak tanımlanmış etkinliklere yönelmektedir (Bem, 1983). Bu bağlamda kadınları ve erkekleri etkileyen çeşitli çevresel etmenlerin olduğu anlaşılmaktadır (Bem, 1985). Kısacası her toplumunun kadın ve erkekte beklediği rollerin farklılaşmasının yanı sıra içerisinde bulunan kültürel ortamın toplumsal cinsiyet şemasının oluşmasında kilit rol oynadığı anlaşılmaktadır.

Feminist Kuram

Onsekizinci yüzyılda ilk olarak İngiltere’de ortaya çıkan feminist düşünce zaman içerisinde siyasi bir terim haline gelerek alanyazında yerini almıştır (Heywood, 2007). Feminizm, kadınların cinsiyetlerinden dolayı erkekler karşısında yaşamış oldukları zorlukları ele alarak bu iki cinsin eşit hak ve sorumluluklara sahip olmaları ve aradaki eşitsizliğin ortadan kaldırılmasını amaçlayan bir öğretilerdir (Buz, 2009; Nalbant ve Korkmaz, 2019; Sevim, 2005). Diğer bir deyişle, feminizmin içeriğinde kadın hareketlerini ve kadının sosyal statüsünü geliştirme çabasını taşıdığı anlaşılmaktadır (Heywood, 2007). Feminist düşüncenin temel amacı kadınların karşılaştıkları sorunları, ikincil konumda görünmelerini ve toplumsal cinsiyetten dolayı ayrımcılığa maruz kalmalarına yönelik çözüm yolları bulmaktır (Güneş, 2017). Nitekim ortaya çıktığı yüzyıldan itibaren kadınların temelde eğitim hakkı, oy kullanma hakkı, yönetime katılma hakkı ve istediği mesleği yapma hakkı için mücadele edilen birinci dalga feminist hareket ile devlet yönetimi, iş hayatı ve eğitim gibi farklı alanları toplumsal cinsiyet kavramı ile şekillendiren ikinci dalga feminist hareket kadının özel ve kamusal alandaki yerini sorgulayarak dönüştürdüğü görülmektedir (Nalbant ve Korkmaz, 2019). Bu bağlamda alanyazında feminizmin toplumsal cinsiyet kavramını önemli bir noktaya taşıdığı söylenebilir (Heywood, 2007). Özetle, toplumda kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması adına mücadele vererek siyasi bir hareket haline alan feminizm temeline toplumsal cinsiyet kavramını alarak kişilerin cinsiyetlerinden bağımsız olarak sadece insan olmaları nedeniyle temel hak ve özgürlüklerine sahip olmaları gerekliliğini vurgulamakta ve toplumun cinsiyetlere atfettiği rollerin kamusal ve özel alanda yarattığı eşitsizliklerle mücadele etmektedir.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Aile Uyumu ile İlgili Araştırmalar

Evli ebeveynlerin toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumları ile aile uyumları arasındaki ilişkiyi inceleyen ilgili araştırmalar incelendiğinde bu konuda birçok çalışmanın yapıldığı ilgili alanyazında görülmektedir. Bu çalışmalardan biri Paçacıoğlu (2018) tarafından gerçekleştirilmiş olup yapılan çalışmada Bebek Patlaması Kuşağı, X kuşağı ve Y Kuşağındaki evli çiftlerin toplumsal cinsiyet rolleri eşitliğine yönelik tutumları, aile işlevleri hakkındaki görüşleri ve aile işlevleri ile toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumları arasındaki ilişki incelenmiştir. Katılımcılar, Ankara ilinde yaşayan 18-69 yaş arasındaki 600

evli bireyden oluşmaktadır. Katılımcıların, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumları ile aile işlevleri hakkındaki görüşleri arasındaki ilişkiye bakıldığında her üç kuşakta ve her iki cinsiyette de toplumsal cinsiyet eşitliğine dair tutumlar arttıkça sağlıklı aile işlevlerine sahip olanların oranının arttığı saptanmıştır.

Akbaş-Zeybekoğlu ve Dursun (2020) tarafından yapılan araştırmada ise COVID-19 pandemisi nedeniyle alınan önlemlerin (ör., okulların yüz yüze eğitime ara verip uzaktan eğitime geçmesi ve evden çalışma uygulamaları) çalışan annelerin hayatında ortaya çıkan zorluklar toplumsal cinsiyet rolleri dikkate alınarak özel alan-kamusal alan ayrımı bağlamında incelenmiştir. Bulgular, alınan tedbirler sonucunda çalışan annelerin ev işleri için dışarıdan yardım alamaması nedeniyle bu işleri tek başına yapmak zorunda kalmalarının yanı sıra çocukların uzaktan eğitim sürecinde ders, ödev ve diğer aktiviteleri ile ilgilenmeleriyle özel alanlarındaki ev içi rollerinin yeni sorumluluklar ile arttığı fark edilmiştir. Bununla birlikte özel alanlardaki bu rollerinin üstüne kamusal alandaki sorumlulukları da eklendiği vurgulanmaktadır.

Orsini vd. (2021) tarafından yapılan çalışmada İtalya'da sosyal normlar ve aile alışkanlıklarındaki farklılıklar nedeniyle Kuzey-Güney hattı boyunca özellikle aile rolleri bağlamında yaşlıların pandeminin ölümcül etkilerinden korunup korunamadığı feminist bakış açısıyla incelenmiştir. Bulgular, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine sıkı sıkıya bağlı olma halinin aile uyumunu olumsuz etkilediğini göstermektedir.

Shibusawa vd. (2021) tarafından yapılan çalışmada Japonya'daki aileler üzerinde COVID-19 pandemisinin seyri ve hafifletmeye yönelik alınan önlemlerin aileleri nasıl etkilediği aile sistemleri bakış açısıyla incelenmiştir. Evin barınma ihtiyacını karşılama işlevinin yanı sıra ebeveynler için iş yeri, çocuklar için sınıf ve yaşlı bireyler için bakım hizmetleri veren bir kuruma dönüşmesi aile üyelerinin iyilik halini olumsuz etkileyerek üyeler arasında çatışmalar yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Öte yandan aile bütünlüğü ve uyumunu sağlamak için geleneksel aile fotoğrafları çekilmek, geleneksel kıyafetler kiralamak ya da satın almak veya aile yemekleri düzenlemek gibi ritüellerin önemi ilgili çalışmada vurgulanmıştır. Araştırmanın bulgusuna göre, Japon aileleri etkileyen zorluklar arasında özellikle kadınları etkileyen toplumsal cinsiyet rollerinin yer aldığı ifade edilmiştir.

Shek (2021) tarafından yapılan çalışmada ise COVID-19 pandemisinden yola çıkarak gelecekteki olası pandemilere karşı hazırlıklı olmak amacıyla üzerinde durulmasını gerekli gördüğü 12 konu ele alınmıştır. Bunlardan biri toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusudur. Geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak kadınlar pandemide ailedeki hasta olan üyelerin bakıcı rolünü üstlenmektedir. Bununla birlikte çevrimiçi eğitim gören öğrencilerin daha fazla ebeveyn denetimi altında olması gerektiğinde bu durumun genellikle kadınların omuzlarında yük olduğu çalışmada vurgulanmaktadır. Bununla birlikte, toplumsal

cinsiyet eşitsizliği bağlamında babaların daha fazla aile işlerine özellikle de bakım verici olmayla ilişkili rollere katılımının artması ve var olan toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının değiştirilmesi gerektiği; böylelikle aile uyumu için katkı sağlanabileceği ifade edilmektedir.

Neyişci vd. (2022) tarafından yapılan çalışmada COVID-19 salgını sırasında yaşam kalitesi ile aile iklimi ve aile bütünlüğü arasındaki ilişki araştırılmıştır. Katılımcılar Türkiye'de yaşayan 1085 ebeveynen oluşmaktadır. Bulgular, katılımcıların fiziksel ve zihinsel iyilik hali, sosyal ilişkiler ve genel mutluluk düzeyleri ile ilgili bilgi veren yaşam kalitesinin salgından etkilendiğini ortaya koymaktadır. Aracılık analizleri değerlendirildiğinde, yaşam kalitesi tek başına aile uyumunu yordamaktadır. Toplumsal cinsiyet bakış açısı bağlamında bulgular değerlendirildiğinde ise özellikle pandemi döneminde aile bireylerine bakmak, ev içi iş yükünün artması ve ekonomik özgürlüğün azalması gibi kültürel olarak şekillendirilen cinsiyet rolleri nedeniyle kadınların daha fazla dezavantajlı duruma karşılaşılabildikleri ve bu nedenle aile uyumlarının etkileniyor olabileceği araştırmacılar tarafından ifade edilmiştir.

Sonuç olarak, uluslararası alanyazında COVID-19 pandemisi sürecinde toplumsal cinsiyet rolleri ve aile uyumu kavramlarını ele alan çalışmalar incelendiğinde salgın sürecinde alınan önlemler nedeniyle hane halkının evde daha fazla vakit geçirmesi halinin geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında annelerin özel alandaki rollerini daha da arttırdığı anlaşılmaktadır. Bu durumun ise annelerin iyilik halini olumsuz etkileyerek aile uyumuna zarar verebileceği düşünülmektedir. Ulusal alanyazına bakıldığında ise COVID-19 salgını sürecince toplumsal cinsiyet rolleri ve aile uyumu değişkenlerini birlikte ele alan bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Ancak özel alan-kamusal alan bağlamında ve iş-aile dengesinin sağlamada toplumsal cinsiyet rollerinin kadınların üzerindeki stresi daha da artırdığına dair pek çok çalışma mevcuttur (ör., Akbaş ve Dursun, 2020; Yaşar-Dinçer ve Yirmibeşoğlu, 2020; Yeniçeri ve Koç, 2020; Yüceol vd., 2022).

Bölüm 3

Yöntem

Bu bölümünde öncelikle araştırmanın yöntemi ve örnekleme dair tanımlayıcı bilgiler sunulmuştur. Sonrasında veri toplama sürecine, araştırmada kullanılan veri toplama araçlarına ilişkin bilgilere yer verilmiş ardından araştırma kapsamında yapılan veri analizinde kullanılan istatistiksel yöntemlerden bahsedilmiştir.

Araştırmanın Türü

Evli ebeveynlerin (bireysel) psikolojik sağlamlığının (bağımsız değişken) aile uyumu (bağımlı değişken) üzerindeki etkisinde anne-baba stresinin, ilişkisel yılmazlığın ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumların sıralı aracılık rolünün incelendiği bu araştırmanın türü ilişkisel modeldir. İlişkisel model dışarıdan herhangi bir müdahale olmaksızın iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkinin incelenmesi olarak alanyazında tanımlanmaktadır (Büyüköztürk vd., 2017). İlişkisel modelle gerçekleştirilen araştırmalarda değişkenler arasındaki ilişkinin var olup olmadığı ve eğer bir ilişki varsa bu ilişkinin nasıl olduğuna dair bilgi edinilmesi amaçlanmaktadır (Christensen vd., 2015). Bununla birlikte ilişkisel model ile yapılan araştırmalar sayesinde araştırmacılar değişkenleri doğal ortamında gözlemlemekte ve değişkenler arasındaki ilişkiyi belirleyebilmektedirler (Creswell, 2012).

Oluşturulan modelde aracı değişkenlerin birden fazla ve birbirleri arasında ilişki bulunması durumu ise alanyazında sıralı aracı model olarak adlandırılmaktadır (Hayes, 2018; Tofighi ve Kelley, 2020). Bu tez çalışması kapsamında Hayes (2018) tarafından sıralı çoklu aracı modellerin geliştirilmesi için tasarlanan Process makro kullanılarak psikolojik sağlamlık ile aile uyumu arasındaki ilişkide ebeveynlik stresinin, ilişkisel yılmazlığın ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumun sıralı aracılık rolü incelenmiştir. Sıralı çoklu aracılık modelleri, eş zamanlı olarak iki ya da daha fazla değişkenin bağımsız ve bağımlı değişken arasındaki ilişkiye aracılık etmesi durumunu ifade etmektedir (Hayes, 2018). Aracılık rolünün tespit edilebilmesi için öncelikle bağımsız, bağımlı ve aracılık rolü olup olmadığının tespit edileceği değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olması gerekmektedir. Bu şart sağlandıktan sonra sıralı çoklu aracı modelin test edilmesine geçilebilmektedir. Sonrasında ise bağımsız ve bağımlı değişken arasında doğrudan ve dolaylı etki incelenerek aralarındaki ilişkinin anlamlı olması ve bootstrap güven aralıklarının sıfır aralığında yer alması gerekmektedir (Reutter ve Bigatti, 2014).

Bu araştırmada örnekleme yöntemi olarak ise COVID-19 pandemisinin getirdiği sınırlılıklar nedeniyle uygun örnekleme yöntemi (Teddlie ve Yu, 2007) tercih edilmiştir.

Uygun örnekleme yöntemi alanyazında para, zaman ve işgücü açısından mevcut sınırlılıklar sebebiyle örnekleme ulaşımın kolay ve uygulama yapılabilir birimlerden seçilmesi olarak tanımlanmaktadır (Büyüköztürk vd., 2017).

Örneklem

Bu araştırmanın evreni, Türkiye'nin herhangi bir ilinde yaşayan evli ebeveynlerden oluşmaktadır. Çalışma grubunda yer alan 492 ebeveynin %72.2'si ($n = 355$) kadın, %27.8'i ($n = 137$) erkektir. Ebeveynlerin yaş ortalamaları ise 38.711 ± 7.46 'dır. Eğitim durumlarına göre katılımcıların çoğunluğu yüksek lisans mezunlarından (%33.1, $n = 163$) ve ön lisans mezunlarından (%22.6, $n = 111$) oluşmaktadır. Katılımcıların çalışma durumları incelendiğinde çoğunluğunun bir işte çalışmadığı (%48.4, $n = 238$) ve düzensiz geliri olan bir işte çalıştığı (%47, $n = 231$) belirlenmiştir. Katılımcıların eşlerinin eğitim durumları incelendiğinde ise eşlerin çoğunluğu lisans mezunu (%27.8, $n = 137$), lise mezunu (%24.2, $n = 119$) ve ilkokul mezunudur (%16.7, $n = 82$). Diğer bir deyişle, katılımcıların eşlerinin %35.5'i ($n = 175$) üniversite ve üzeri eğitim düzeyindeyken, %64.43'ü ($n = 317$) üniversite eğitimi almamıştır. Eşlerinin çalışma durumları incelendiğinde ise çoğunluğunun düzenli geliri olan bir işte çalıştığı (%63.6, $n = 313$) ve neredeyse her dört eşten birinin işsiz olduğu fark edilmiştir. Eşleriyle evlenme şekli olarak da katılımcıların çoğunluğu severek/anlaşarak evlendiğini (%55.1, $n = 271$) beyan etmiştir. Ayrıca katılımcıların ortalama evlilik sürelerinin 15.415 ± 7.972 ve ortalama çocuk sayılarının ise 2.307 ± 1.053 'tür. Tablo 1'de araştırmada yer alan katılımcılara ait demografik özelliklere yer verilmiştir.

Tablo 1

Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişken	n	%
Cinsiyet		
Kadın	355	72.2
Erkek	137	27.8
Yaş*	38.7±7.5	
Eğitim durumu		
İlkokul mezunu	55	11.2
Ortaokul mezunu	1	0.2
Lise mezunu	54	11.0
Ön lisans mezunu	111	22.6
Lisans mezunu	67	13.6
Yüksek Lisans mezunu	163	33.1

Doktora mezunu	41	8.3
Çalışma durumu		
Düzenli geliri olan bir işte çalışanlar	23	4.7
Düzensiz geliri olan bir işte çalışanlar	231	47.0
İşsiz	238	48.4
Eşin eğitim durumu		
Okur-yazar değil	6	1.2
İlkokul mezunu	82	16.7
Ortaokulu mezunu	57	11.6
Lise mezunu	119	24.2
Ön lisans mezunu	53	10.8
Lisans mezunu	137	27.8
Yüksek Lisans mezunu	30	6.1
Doktora mezunu	8	1.6
Eşin çalışma durumu		
Düzenli geliri olan bir işte çalışanlar	313	63.6
Düzensiz geliri olan bir işte çalışanlar	60	12.2
İşsiz	119	24.2
Evlenme şekli		
Görücü usulü	221	44.9
Severek/Anlaşarak	271	55.1
Evlilik süresi*		15.4±8,0
Çocuk sayısı*		2.3±1.1

*Not. * ortalama; ± standart sapma.*

Veri Toplama Süreci

Pandemi süreci sebebiyle alınan sosyal mesafe önlemleri kapsamında, çalışmanın verileri gönüllü, çocuk sahibi ve evli ebeveynlerden Google Formlar aracılığıyla çevrim içi ortamda toplanmıştır. Etik kurul izni ve veri toplama süreci için ilk olarak araştırmada kullanılacak ölçekler için geliştirici(ler)den/uyarlayıcı(lar)dan elektronik olarak ölçeği kullanım izinleri alınmıştır. Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonuna yapılan başvuru sonrasında alınan Etik kurul izni (bkz. Ek-Ç) sonrasında bilgilendirilmiş onam formu (bkz. Ek-B) ve kullanılacak ölçme araçları çevrim içi ortama (Google Dokümanlara) aktarılmıştır. Ardından evli ebeveynlerin yer aldığı çeşitli sosyal medya platformlarında araştırmacının duyurusu yapılmış ve bu platformlarda araştırma linki paylaşılmıştır. Araştırmaya katılmaya gönüllü olan katılımcıların bilgilendirilmiş onamı ilgili linkte sunulmuş ve katılımcıların onamları sonrası ölçek maddelerine erişimleri sağlanmıştır. Hedeflenen ebeveyn sayısına

ulaşılması ile veri toplama süreci sonlandırılmış ve veri toplama sürecinin tamamlanmasının ardından verilerin analizine geçilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Bu tez çalışması kapsamında kişisel bilgi formu, “*Aile Uyum Ölçeği* (Duman-Kula vd., 2018)”, “*Kısa Psikolojik Sağlık Ölçeği* (Doğan, 2015)”, “*Anne Baba Stres Ölçeği* (Kaymak-Özmen ve Özmen, 2012)”, “*İlişkisel Yılmazlık Ölçeği* (Aydoğan, 2014)” ve “*Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ölçeği* (Gözütok vd., 2017)” kullanılmıştır. Kullanılan ölçme araçlarına dair bilgiler aşağıda sunulmaktadır.

Kişisel Bilgi Formu

Katılımcıların çeşitli bireysel ve ailesel özelliklerine dair bilgi edinmek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Bu kişisel bilgi formunda katılımcıların cinsiyeti, yaşı, evlilik yılı, öğrenim durumları, çalışıp/çalışmama durumları ve çocuk sayıları hakkında bilgi toplanmıştır.

Aile Uyum Ölçeği Kısa Formu

Aile Uyum Ölçeği (bkz., Ek-C2); orijinal formu Kavikondala vd. (2016) tarafından Çin toplumunda aile uyumunu ölçmek amacıyla geliştirilmiş bir ölçüm aracıdır. Aile Uyum Ölçeği'nin Türkçeye uyarlaması Duman-Kula vd. (2018) tarafından yaklaşık 400 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Ölçek 24 maddelik uzun form ve 5 maddelik kısa forma sahiptir. Bu araştırmada ise Aile Uyum Ölçeği Kısa Formu kullanılmıştır. Aile Uyum Ölçeği'nin orijinal formunun geliştirilmesi aşamasında yapı geçerliğini ortaya koymak için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Aile Uyum Ölçeğinin Türkçe formuna dair yapılan uyum indeksleri ise $\chi^2_{(5, N=483)} = 17.74$, CFI = .99, TLI = .99, SRMR = .02 ve RMSEA = .07 şeklindedir. Böylelikle ölçeğin kısa formunun tek alt boyuttan oluştuğu ve iyi uyum gösterdiği belirlenmiştir. Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ise .91 olarak bulunmuştur. Ölçeğin Türkçe Formunun puanlanması 5'li likert derecelendirmeye göre (1 = *Kesinlikle katılmıyorum*, 5 = *Kesinlikle katılıyorum*) yapılmaktadır. Ölçeğin uygulanması sonucunda alınabilecek toplam puan aralığı 5 ile 25 arasında değişebilmektedir. Ölçekten alınan puanlar yükseldikçe aile uyumu yükselmektedir. Ölçekte ters kodlanan madde bulunmamaktadır (Duman-Kula vd., 2018). Ölçeğe örnek maddeler olarak “*Aile üyeleri birbiriyle iyi geçinir.*” ve “*Ailem uyum içindedir.*” maddeleri verilebilir (bkz., Ek-C2). Bu çalışmada ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ise .91 olarak bulunmuştur.

Kısa Psikolojik Sağlık Ölçeği

Kısa Psikolojik Sağlık Ölçeği, Smith vd. (2008) tarafından kişilerin psikolojik sağlamlığını ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Kısa Psikolojik Sağlık Ölçeği'nin Türkçeye uyarlaması Doğan (2015) tarafından üniversite öğrencileriyle yapılmıştır. Ölçeğin nihai formu 6 maddeden oluşmakta olup 5'li likert tarzında yanıtlanmaktadır (1 = *Hiç uygun değil*, 5 = *Tamamen uygun*). Ölçeğin tersten kodlanan maddeleri (2, 4 ve 6) çevrildikten sonra alınan puanların yüksek olması yüksek düzeyde psikolojik sağlamlığa işaret etmektedir. Ölçeğin açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi sonucu, toplam varyansın %54'ünü açıklayan tek faktörlü bir yapı elde edilmiştir (Doğan, 2015). Kısa Psikolojik Sağlık Ölçeği'nin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı ise .83'tür. Altuntaş ve Genç (2020) ölçeğin evli ve bekar yetişkin örnekleme uygunluğunu tespit etmek amacıyla araştırma verileri kullanılarak doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapmışlardır. Elde edilen uyum indeksleri $\chi^2/df = 4.08$, CFI = .96, GFI = .97, AGFI = .93 ve RMSEA = .08 olarak bulunmuştur. Bu değerler ölçeğin tez çalışmasında ulaşılabilecek örneklem için kullanıma uygun olduğunu göstermektedir. Ölçeğe örnek maddeler "*Sıkıntılı zamanlardan sonra kendimi çabucak toparlayabilirim.*" ve "*Stresli olayların üstesinden gelmekte güçlük çekerim.*" şeklindedir (bkz., Ek-C3). Bu çalışmada ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ise .78 olarak bulunmuştur.

Anne Baba Stres Ölçeği

Anne Baba Stres Ölçeği, Kaymak-Özmen ve Özmen (2012) tarafından ebeveynlerin günlük yaşamda çocukları ile ilişkilerinde yaşadıkları olumsuz duyguları ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubu 438 ebeveyn den oluşmakta olup 294'ü anne (%67.1), 144'ü (%32.9) babadır. Açımlayıcı faktör analizi sonucunda varyansın %32.20'sini açıklayan ölçek 16 maddeden oluşan tek boyutlu bir ölçek olup 4'lü likert tipi bir derecelendirmeye (1 = *Hiçbir zaman*, 4 = *Her zaman*) göre yanıtlanmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 16, en yüksek puan 64'tür. Ölçekten alınan puanların artması anne baba stresinin arttığını göstermektedir. Ölçekten elde edilen ölçümlerin iç tutarlık katsayısı Cronbach Alfa ve Spearman-Brown iki yarım güvenilirlik analizleri ile incelenmiş ve elde edilen ölçümler için hesaplanan ortalama Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .85, Spearman-Brown iki yarı test güvenirliliği ise .82'dir (Kaymak-Özmen ve Özmen, 2012). Ortaya çıkan tek boyutlu yapının doğrulayıcı faktör analizi ile yeniden değerlendirilmesi sonucunda elde edilen uyum değerleri $\chi^2_{sd} = 252.98/104 = 2.43$, RMSEA = .05, RMR = .03, RMS = .04, GFI = .93, AGFI = .91 ve CFI = .91 olarak bulunmuştur. Ölçeğe örnek maddeler "*Çocuğumu mutlu etmek benim için çok zor.*" ve "*Anne/Baba olmanın zor olduğunu*

düşünüyorum.” olarak verilebilir (bkz., Ek-C4). Bu çalışmada ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ise .93 olarak bulunmuştur.

İlişkisel Yılmazlık Ölçeği

İlişkisel Yılmazlık Ölçeği, 2014 yılında Aydoğan tarafından çiftlerin ilişki sürecinde yaşadıkları güçlüklerin, sıkıntılarının ve travmatik yaşantı gibi zor zamanların ardından ilişki süreçlerini koparmayıp beraber toparlanma güçlerini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu 293 evli kişi oluşturmuştur. Ölçeğin nihai formu 27 maddeden oluşmakta olup dört faktörlü (aktör, partner, ortak [birliktelik] ve maneviyat) bir yapıya sahiptir. Bu faktörlerden birinci faktör ölçeğe ilişkin toplam varyansın %33.16'sını, ikinci faktör toplam varyansın %11.33'ünü, üçüncü faktör %9.57'sini ve dördüncü faktör toplam varyansın %9.28'ini açıklamaktadır. İlişkisel Yılmazlık Ölçeği 27 ile 149 arası puan elde edilebilen bir ölçektir. Puanların yüksekliği bireylerin İlişkisel Yılmazlıklarının yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçek 7'li likert derecelendirmeye (1 = *Asla*, 7 = *Her zaman*) göre değerlendirilmektedir. İlişkisel Yılmazlık Ölçeği'nin Cronbach Alfa iç tutarlılık kat sayısı toplam puan için .96, aktör boyutu için .93, partner boyutu için .90, ortak (birliktelik) boyutu için .95 ve maneviyat boyutu için .86 olarak belirlenmiştir (Aydoğan, 2014). İlişkisel Yılmazlık Ölçeğine ait yapılan doğrulayıcı faktör analizine ilişkin elde edilen uyum indeksleri $\chi^2_{sd} = 2.27$, CFI = .99, GFI = .80, NNFI = .98 ve RMSEA = .06 olarak bulunmuştur. Ölçeğin örnek maddeleri “*Zor zamanlarımızda birbirimize destek olmaya çalışırız.*” ve “*Eşimi gerçekten anladığımı davranışlarımla ona hissettiririm.*” şeklindedir (bkz., Ek-C5). Bu çalışmada ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ise .97 olarak bulunmuştur.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ölçeği

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ölçeği Gözütok vd. (2017) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin nihai formu 13 maddeden ve “Erkeği üstün gören anlayış” ve “Kadını erkeğe bağımlı kılan anlayış” olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır. Birinci alt boyut için Cronbach Alfa iç tutarlılık güvenirlik katsayısı .88, ikinci alt boyut için .70 olarak hesaplanmıştır. İki alt faktörün birlikte açıkladığı toplam varyans ise %53'tür. Ölçeğin geneli için Cronbach Alfa iç tutarlılık güvenirlik katsayısı .89 olarak belirlenmiştir. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ölçeği 5'li likert tipi dereceli (1 = *Kesinlikle katılmıyorum*, 5 = *Kesinlikle katılıyorum*) bir ölçektir (Gözütok vd., 2017). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ölçeğine ait yapılan doğrulayıcı faktör analizine ilişkin elde edilen uyum indeksleri $\chi^2_{sd} = 1.83$, CFI = .99, NFI = .97, NNFI = .98 ve RMSEA = .06 olarak bulunmuştur. Ölçeğe örnek maddeler “Ev işleri (ütü, bulaşık, evin toplanması, temizliği, çocuk bakımı gibi) kadının sorumluluğudur.” ve “Erkek kadından her zaman bir adım öndedir.” olarak verilebilir (bkz., Ek-C6). Bu çalışmada ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ise .90 olarak bulunmuştur.*

Verilerin Analizi

Bu araştırmanın ilk aşamasında katılımcıların demografik özelliklerine dair frekans analizleri sunulmuştur. Frekans analizi sonuçları doğrultusunda, gruplara ait frekans (n) ve yüzde (%) değerleri hesaplanmıştır. Daha sonra araştırma kapsamında kullanılan ölçekler için Cronbach Alfa güvenilirlik analizleri uygulanmıştır. Cronbach Alfa güvenilirlik analizleri, ölçeklerin toplam puanlarına ait tanımlayıcı istatistikler ile birlikte verilmiştir. Tanımlayıcı istatistiklerden ise ortalama (Ort) ve standart sapma (SS) değerleri hesaplanmıştır. Son aşamada bireylerin aile uyumu bağımlı değişken, psikolojik sağlık bağımsız değişken, anne-baba stres, ilişkisel yılmazlık ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumların aracı değişkenler olarak ele alındığı regresyon modelleri elde edilmiştir. Bu amaç doğrultusunda hesaplanan regresyon katsayıların ve dolaylı etkilerin anlamlılığı Bootstrap tekniği ile (5000 örneklem) %95 güven aralığında değerlendirilmiştir. Çalışmada bulunan istatistiksel sonuçlar için hata payı %5 olarak alınmıştır. Uygulamanın tamamı IBM SPSS 26 programı ile yapılmıştır. Sıralı aracı rolü etkileri için IBM SPSS programına Process Makro yazılımı eklenmiş ve testler Process Makro üzerinden gerçekleştirilmiştir. Process Makro uygulamasında aracı ve düzenleyici etkiye ilişkin varsayımlar, Bootstrap tekniği ile elde edilen güven aralıklarına göre test edilmekte ve hesaplanan güven aralığındaki LLCI ve ULCI değerlerinin sıfırı içermemesi halinde analiz sonucunda elde edilen dolaylı etki istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmektedir (Hayes, 2018). Bootstrap tekniği non-parametrik bir teknik olması nedeniyle varsayımların test edilmesine ihtiyaç duyulmamaktadır. Bununla birlikte değişkenler arası otokorelasyon problemine yapısal eşitlik modellemelerinde ve/veya multiple regresyon analizlerinde bakılmasına rağmen bootstrap tekniğinde bakılmamaktadır. Bu çalışmada bootstrap tekniğinin kullanılmasının nedeni ise örneklem sayısının yetersiz kalmasından kaynaklanmaktadır. Bootstrap yöntemi ile yapılan örneklem artırımında eldeki örneklemin yapısı bozulmadan ortalama, varyans, standart sapma vb. değerlerin aynı kalması sağlanmaktadır (Hayes, 2018). Bu bulgular ışığında otokorelasyon probleminin (VIF) değerlendirilmesine ihtiyaç olmamaktadır.

Bölüm 4

Bulgular, Yorumlar ve Tartışma

Bu bölümde öncelikle araştırma kapsamında kullanılan ölçeklerin tanımlayıcı istatistik değerleri ve Cronbach Alfa güvenilirlik analizi sonuçları sunulmuştur (bkz., Tablo 2). Araştırma kapsamında kullanılan Aile Uyumu Ölçeği (Duman-Kula vd. 2018), Psikolojik Sağlık Ölçeği (Doğan, 2015), Anne-Baba Stres Ölçeği (Kaymak-Özmen ve Özmen, 2012), İlişkisel Yılmazlık Ölçeği (Aydoğan, 2014) ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ölçeği (Gözütok vd. 2017) için Cronbach Alfa iç tutarlık katsayıları sırasıyla .91, .78, .93, .97 ve .90 olarak elde edilmiştir. Bu katsayılar incelendiğinde Aile Uyum Ölçeği, Anne-Baba Stres Ölçeği, İlişkisel Yılmazlık Ölçeği ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ölçeği'nin yüksek düzeyde ($.80 < \alpha < 1.00$), Psikolojik Sağlık Ölçeği'nin ise iyi düzeyde ($.60 < \alpha < .80$) güvenilir olduğu görülmektedir. Alanyazında bu değerlerin .70 ve üzerinde olması ölçme aracının güvenilirliği için yeterli olduğu ifade edilmektedir (Büyüköztürk, 2004).

Tablo 2

Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Ölçek	N	Ort	SS	Cronbach α
AUÖ	5	21.4	4.2	.91
KPSÖ	6	20.1	5.2	.78
ABSÖ	16	30.8	10.4	.93
İYÖ	27	159.4	30.7	.97
TCEÖ	13	31.9	12.1	.90

Not. AUÖ = Aile Uyumu Ölçeği; KPSÖ = Psikolojik Sağlık Ölçeği; ABSÖ = Anne-Baba Stres Ölçeği; İYÖ = İlişkisel Yılmazlık Ölçeği; TCEÖ = Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ölçeği.

Tablo 3'de Aile Uyumu Ölçeği'nin toplam puanının bağımlı değişken, Psikolojik Sağlık Ölçeği'nin toplam puanının bağımsız değişken ve Anne-Baba Stres Ölçeği, İlişkisel Yılmazlık Ölçeği ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ölçeği toplam puanlarının aracı değişken olarak ele alındığı regresyon modelleri gösterilmektedir.

Tablo 3*Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları*

Değişken	ABSÖ		İYÖ		TCEÖ		AUÖ	
	β	LLCI-ULCI	β	LLCI-ULCI	β	LLCI-ULCI	β	LLCI-ULCI
KPSÖ	-0.76	-0.92, -0.59	1.54	1.00, 2.08	0.13	0.07, 0.53	0.03	0.01, 0.09
ABSÖ			-0.45	-0.72, -0.19	0.27	0.16, 0.38	-0.09	-0.12, -0.06
İYÖ					0.05	0.03, 0.09	0.08	0.07, 0.09
TCEÖ							0.03	0.00, 0.05
Sabit	46.05	42.61, 49.48	142.37	126.34, 158.41	14.94	6.56, 23.33	10.82	8.17, 12.57
R ²		.14		.12		.05		.46
F istatistiği		80.72*		33.24*		9.03*		103.04*

*Beta = Katsayılar, *p < .05, AUÖ = Aile Uyum Ölçeği; KPSÖ = Psikolojik Sağlık Ölçeği; ABSÖ = Anne-Baba Stres Ölçeği; İYÖ = İlişkisel Yılmazlık Ölçeği; TCEÖ = Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ölçeği.*

İlk modelde bireylerin anne-baba stresinin bağımlı ve psikolojik sağlamlığının bağımsız değişken olarak ele alındığı regresyon modeli sonuçları bulunmaktadır. Bulgular incelendiğinde, bireylerin psikolojik sağlamlığının anne-baba stresi üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmış ve H_1 hipotezi doğrulanmıştır ($p < .05$). Belirtme katsayısı incelendiğinde, bireylerin psikolojik sağlamlığının anne-baba stresindeki değişimin yaklaşık %14.1'ini açıkladığı belirlenmiştir ($F = 80.72, p < .05$).

İkinci modelde, bireylerin ilişkisel yılmazlığının bağımlı ve psikolojik sağlamlığın ve anne-baba stresinin bağımsız değişken olarak ele alındığı regresyon modeli sonuçları sunulmuştur. Model sonuçları incelendiğinde, bireylerin psikolojik sağlamlıklarının ve anne-baba stresinin ilişkisel yılmazlık üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlıdır ($p < .05$). Bu bulgulara göre sırasıyla H_2 ve H_3 hipotezleri doğrulanmıştır. Belirtme katsayısı incelendiğinde, bireylerin psikolojik sağlamlıklarının ve anne-baba stresinin ilişkisel yılmazlıktaki değişimin yaklaşık %12.0'ını açıkladığı belirlenmiştir ($F = 33.24, p < .05$).

Üçüncü modelde, katılımcıların toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumlarının bağımlı; psikolojik sağlamlık, anne-baba stres ve ilişkisel yılmazlığın ise bağımsız değişken olarak ele alındığı regresyon modeli sonuçları bulunmaktadır. Model sonuçları incelendiğinde, katılımcıların psikolojik sağlamlık, anne-baba stresi ve ilişkisel yılmazlıklarının toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumları üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir ($p < .05$). Bu bulgulara göre sırasıyla H_4 , H_5 ve H_6 hipotezleri doğrulanmıştır. Model belirtme katsayısı incelendiğinde, katılımcıların psikolojik sağlamlıklarının, anne-baba stresinin ve ilişkisel yılmazlıklarının toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumlarındaki değişimin yaklaşık %5.3'ünü açıkladığı saptanmıştır ($F = 9.03, p < .05$).

Son modelde ise aile uyumunun bağımlı; psikolojik sağlamlık, anne-baba stresi, ilişkisel yılmazlık ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumlarının bağımsız değişken olarak kullanıldığı regresyon modeli sonuçları sunulmaktadır. Model sonuçları incelendiğinde, bireylerin psikolojik sağlamlık, anne-baba stresi, ilişkisel yılmazlık ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumlarının aile uyumu üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlıdır ($p < .05$). Bu bulgulara göre sırasıyla H_7 , H_8 , H_9 ve H_{10} hipotezleri doğrulanmıştır. Model belirtme katsayısı değerlendirildiğinde, bireylerin psikolojik sağlamlığının, anne-baba stresinin, ilişkisel yılmazlığının ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumlarının aile uyumundaki değişimin yaklaşık %45.8'ini açıkladığı saptanmıştır ($F = 103.040, p < .05$).

Tablo 4*Aracılık (Dolaylı Etki) Analizi Sonuçları*

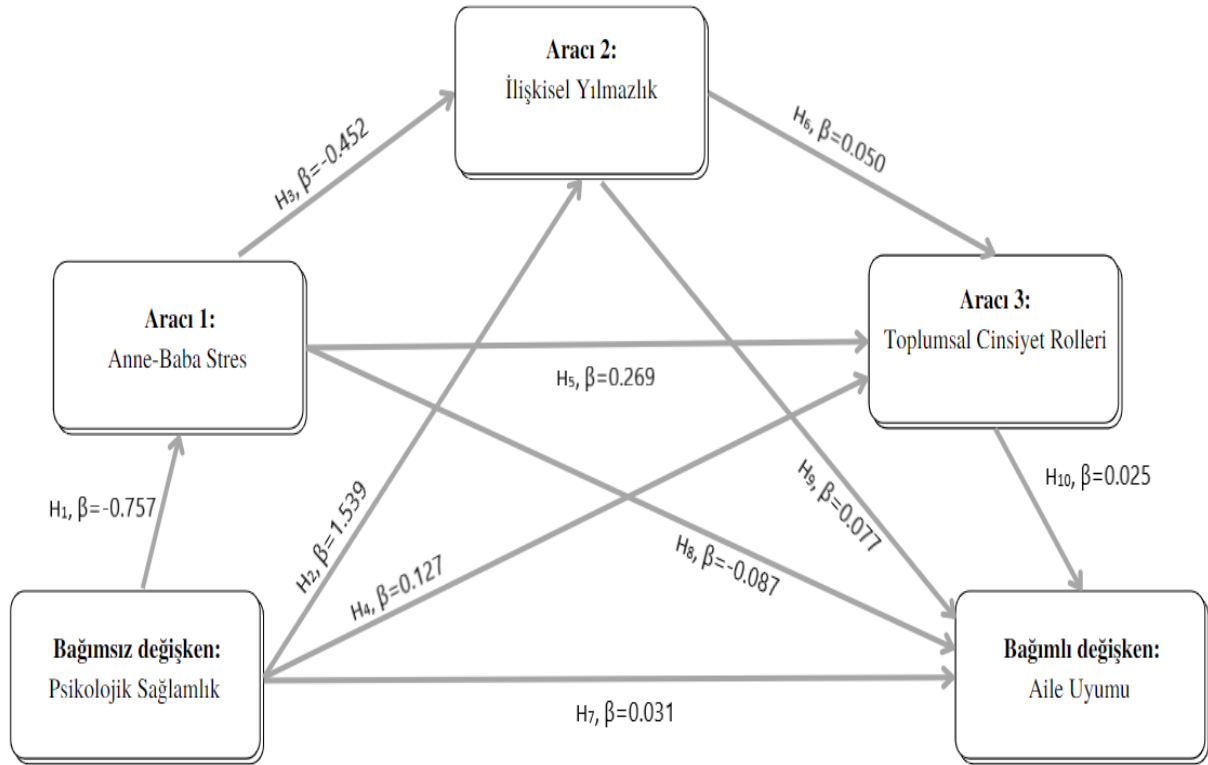
Dolaylı Etkiler	Etki	SH	%95 CI	
			Alt	Üst
KPSÖ->ABSÖ->AUÖ	.066	.017	.035	.102
KPSÖ->İYÖ->AUÖ	.118	.024	.071	.167
KPSÖ->TCEÖ->AUÖ	.015	.008	.002	.019
KPSÖ->ABSÖ->İYÖ->AUÖ	.026	.010	.009	.047
KPSÖ->ABSÖ->TCEÖ->AUÖ	-.005	.003	-.012	-.000
KPSÖ->İYÖ->TCEÖ->AUÖ	.002	.002	.000	.006
KPSÖ->ABSÖ->İYÖ->TCEÖ->AUÖ	.003	.000	.000	.009

Not. SH = Standart hata; CI = Bootstrap tekniği ile elde edilmiş güven aralığı; AUÖ = Aile Uyumlu Ölçeği; KPSÖ = Psikolojik Sağlık Ölçeği; ABSÖ = Anne-Baba Stres Ölçeği; İYÖ = İlişkisel Yılmazlık Ölçeği; TCEÖ = Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ölçeği.

Tablo 4'de dolaylı etkilere yönelik Bootstrap tekniği ile (5000 örneklem) hesaplanan regresyon katsayıları ve güven aralığı (%95) değerleri gösterilmektedir. Bulgular incelendiğinde, bireylerin psikolojik sağlıklarının aile uyumu üzerindeki etkisinde anne-baba stresinin (Etki = .066, %95 CI = 0.035, .102), ilişkisel yılmazlığın (Etki = .118, %95 CI = 0.071, 0.167) ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumun (Etki = 0.015, %95 CI = 0.002, 0.019) birbirinden ayrı olarak anlamlı sıralı dolaylı etkilerinin olduğu saptanmıştır. Bu bulgulara göre H_{7A}, H_{7B} ve H_{7C} hipotezleri doğrulanmıştır. Ayrıca bireylerin, psikolojik sağlıklarının aile uyumu üzerindeki etkisinde anne-baba stresinin ve ilişkisel yılmazlığın (Etki = .026, %95 CI = .009, .047) sıralı dolaylı etkilerinin olduğu saptanmış ve H_{7D} hipotezi doğrulanmıştır. Bireylerin psikolojik sağlıklarının aile uyumu üzerindeki etkisinde anne-baba stresinin ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumun (Etki = -.005, %95 CI = -.012, -.000) sıralı dolaylı etkilerinin olduğu görülmektedir. Bu bulguya göre H_{7E} hipotezinin desteklendiği belirlenmiştir. Diğer taraftan bireylerin psikolojik sağlıklarının aile uyumu üzerindeki etkisinde ilişkisel yılmazlığın ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumların (Etki = .002, %95 CI = .000, .006) sıralı dolaylı etkileri bulunmuştur. Bu bulguya göre H_{7F} hipotezi doğrulanmıştır. Bir diğer bulgu ise bireylerin psikolojik sağlıklarının aile uyumu üzerindeki etkisinde anne-baba stresinin, ilişkisel yılmazlığın ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumun (Etki = .003, %95 CI = .000, .009) sıralı dolaylı etkilerinin olduğunun saptanmasıdır. Bu sonuçlara göre H_{7G} hipotezi doğrulanmıştır.

Şekil 1

Hipotez Modeli

Psikolojik sağlamlığın anne-baba stresi üzerindeki etkisine dair tartışma. Bu çalışmada H_1 hipotezi olarak “Psikolojik sağlamlığın anne-baba stresi üzerindeki etkisi” incelenmiş ve yukarıda verilen çalışmanın bulguları doğrultusunda çalışmanın H_1 hipotezi doğrulanmıştır. H_1 hipotezine dair yapılan alanyazın incelemesi sonucunda bu araştırmanın bulgularıyla tutarlılık gösteren özellikle COVID-19 pandemi döneminde yapılan kısıtlı sayıdaki araştırmalarda ebeveynlerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin ebeveynlik stresi üzerinde dolaylı (ör., Marzilli vd., 2021) veya doğrudan (ör., Hong vd., 2021) anlamlı bir etkisi olduğunu belirten araştırmalara ulaşılmıştır. Benzer şekilde Hassan-Abbas (2022) tarafından yapılan çalışmada İsrail’de yaşayan 480 evli çiftte COVID-19 pandemisinin sosyodemografik özelliklerinin, risk faktörlerinin ve psikolojik sağlamlıklarının evlilik, ebeveynlik ve ekonomik stres üzerindeki etkileri incelenmiştir. Yapılan çoklu regresyon analizi sonuçlarına göre evlilik ve ebeveynlik stresinin yordayıcılar ile ekonomik stresin yordayıcıları arasında önemli farklılıklar saptanmıştır. Şöyle ki evlilik ve ebeveynlik stresi

için öncelikle aile yılmazlığı olmak üzere bireysel psikolojik sağlamlığın en güçlü yordayıcı olduğu bulunurken ekonomik stres için mali hasarın boyutunun ve önceki olumsuz yaşam deneyimlerinin en güçlü yordayıcılar olduğu saptanmıştır. Russell vd. (2022) tarafından gerçekleştirilen çalışmada yapılan çoklu grup yol modeli doğrultusunda ebeveynlerin psikolojik sağlamlıkları ile ebeveyn stresinin ilişkili olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte Zhao vd. (2021) ebeveynlerin stres düzeyinin azalmasının ebeveynlerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin artmasını öngörebileceğini (veya bununla ilişkili olabileceğini) ileri sürmektedirler. İlgili alanyazında ebeveynlik stresine dair yapılan derleme çalışmada ebeveynlerin psikolojik sağlamlık düzeyinin ebeveynlik stresi karşısında koruyucu faktörlerden biri olduğu vurgulanmaktadır (Enea ve Rusu, 2020). Pugliese vd. (2022) tarafından COVID-19 pandemisinin aile yaşamı üzerindeki etkilerini anlamak amacıyla İtalyan ailelerle yapılan bir çalışmanın sonucuna göre ebeveynlik stresinin, ebeveynlerin psikolojik sağlamlık ve çocukların içselleştirme sorunları arasındaki ilişkiye aracılık ettiği bulunmuştur. Ebeveynlerin psikolojik sağlamlıkları ebeveynlik stresinde ve çocukların içselleştirme sorunlarında koruyucu faktör işlevi görmektedir. COVID-19 salgını öncesinde yapılan bir çalışmada ise ebeveynlerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin ebeveynlik stresleri için önemli bir yordayıcı olduğu saptanmıştır (Pastor–Cerezuela vd., 2016). Bunlara ek olarak, ebeveynlik stresi ile ebeveyn psikolojik sağlamlığını ele alan çeşitli araştırmalarda da bu değişkenler arasında olumsuz yönlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir (Cramm ve Nieboer 2011; Cripe, 2013; Min, 2018; Miodrag ve Hodapp 2010; Yang, 2014). Nitekim Pastor–Cerezuela vd.’nin (2016) çalışmasında kendilerini zorluklara karşı daha yılmaz olarak algılayan ebeveynler, depresif belirtilerle ve ebeveynlik rollerine ilişkin yeterlilik duygularıyla ilişkili daha az stres bildirmişlerdir. Bu çalışmanın bulgusuyla benzerlik gösteren çalışmalarda bu bulguya dair araştırmacılar psikolojik sağlamlığın doğası gereği risk faktörleri (ör., ebeveyn tükenmişliği) ile koruyucu faktörlerin (ör., kişilerarası problem çözme becerileri ve etkili iletişim becerileri) etkileşime girerek olumlu bir sonucun meydana gelmesinden (aile uyumunun artmasıyla ilişkili olarak aile yılmazlığının artması gibi) kaynaklanabileceğini belirtmişlerdir (Ahlert ve Greeff, 2012; Mikolajczak vd., 2018a, 2018b). Araştırmacılar tarafından yapılan bu olası açıklama ise McCubbin vd.’in (1996) ebeveynlik stresinin psikolojik sağlamlık için risk faktörü olarak ele alınması ile tutarlılık göstermektedir. Diğer yandan psikolojik sağlamlık ve ebeveynlik stresini ele alan çalışmaların çoğunda çalışma grubunun özel gereksinimli çocuğa sahip olan ebeveynlerden oluştuğu saptanmıştır (Gugliandolo vd. 2022; Pastor-Cerezuela vd., 2021; Yuan vd., 2022). Örneğin, Gugliandolo vd.’nin (2022) çalışmasında otizm spektrum bozukluğu tanılı çocuğu olan 28 çift, down sendromu tanılı çocuğu olan 15 çift ve herhangi bir tanısı olmayan çocuk sahibi 25 çift ile ebeveynlerin psikolojik sağlamlıkları ile ebeveynlik stresi arasındaki ilişki incelenmiştir. Yapılan analiz sonucuna göre ebeveynlerin psikolojik sağlamlıkları, stres ve

yaşam doyumunda gruplar arasında önemli farklılıklar olmasına rağmen her üç grupta da anne-babaların psikolojik sağlamlık düzeylerinin yaşam doyumu ve aile yılmazlığı ile olumlu yönlü bir ilişkiye sahipken ebeveynlik stresi ile olumsuz yönlü bir ilişkisi olduğu bulunmuştur. Benzer şekilde Pastor-Cerezuela vd.'nin (2021) çalışmasında otizm spektrum bozukluğu ve down sendromu tanısı olan çocukların ebeveynlerinin psikolojik sağlamlıkları ile ebeveynlik stresi arasında olumsuz yönlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Benzer bir bulgu ise Yuan vd. (2022) tarafından yapılan çalışmada yarık dudak ile dünyaya gelen bebeklerin anne-babalarının psikolojik sağlamlıkları ile ebeveyn stresleri arasında olumsuz yönlü bir ilişki olduğu bulunmuştur. Silva vd. (2020) tarafından yapılan çalışmada da düşük düzeydeki psikolojik sağlamlık, yüksek düzeydeki ebeveynlik stresi ve artan yoksulluk düzeyi arasında ilişki olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte Onyedibe vd. (2018) tarafından down sendromlu çocukların ebeveynleriyle yapılan çalışmada çoklu doğrusal regresyon sonucuna göre yeterli sosyal desteğe ve psikolojik sağlamlığa sahip anne-babaların ebeveynlik stresinin daha düşük olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte daha yüksek düzeydeki bireysel psikolojik sağlamlığın, sosyal destek ve ebeveynlik stresi arasındaki ilişkide önemli ölçüde aracılık etkisi olduğu saptanmıştır. Her ne kadar söz konusu çalışmalarda örneklemelerin özelliği bu çalışmadan farklı olsa da özel gruplarda da bu çalışmanın bulgularıyla benzer sonuçlar elde edildiği ve “*Psikolojik sağlamlık ölçeği toplam puanının anne-baba stres ölçeği toplam puanı üzerindeki etkisi anlamlıdır.*” şeklinde ifade edilen H₁ hipotezinin desteklendiği söylenebilir.

Psikolojik sağlamlık ve anne baba stresinin ilişkisel yılmazlık üzerindeki etkisine dair tartışma. Bu çalışmada H₂ hipotezi olarak “Psikolojik sağlamlık ve anne baba stresinin ilişkisel yılmazlık üzerindeki etkisi” incelenmiş ve yukarıda verilen çalışmanın bulguları doğrultusunda çalışmanın H₂ hipotezi doğrulanmıştır. H₂ hipotezine dair yapılan alanyazın incelemesi sonucunda bu değişkenlerle birebir ilgili herhangi bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Ancak var olan çalışmalar incelendiğinde psikolojik sağlamlığın ebeveynlik stresini etkilediğini (Hong vd., 2021; Marzilli vd., 2021) belirten çeşitli çalışmalara ulaşılmıştır. İlgili çalışmalar H₁ hipotezi altında detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bununla birlikte H₂ hipotezi doğrultusunda yapılan alanyazın incelemesi sonucunda psikolojik sağlamlığın ilişkisel yılmazlıkla ilişkili olduğunu (Walsh, 2013) saptayan kısıtlı sayıda çalışmaya ulaşılmıştır. Örneğin, Walsh’ın (2013) çalışmasında yılmazlık kavramının bireysel özelliklerle birlikte aile içindeki etkileşimler vasıtasıyla ilişki biçimlerinin birleşimi sonucunda meydana geldiği belirtilmektedir. Bu doğrultuda Walsh (2013) hem kişisel hem de ilişkisel faktörlerin birlikte ele alınması gerekliliğini vurgulamaktadır. Kuramsal açıdan ele alındığında da Walsh (1996) aile sistemleri perspektifinden kriz ya da uzun süreden beri devam eden zorlu yaşantıların üstesinden gelmede aile süreçlerinin önemini vurgularken bireysel psikolojik sağlamlığın

ötesine geçerek ailedeki ilişkisel yılmazlığa odaklanmıştır. Böylelikle yıkıcı bir deneyimle bir ailenin nasıl mücadele ettiği, işlevsel bir şekilde nasıl yeniden organize olduğu ve yaşamda nasıl ilerlediği gibi konularda ilişkisel yılmazlık gibi aracı değişkenlerin aile uyumunu etkilediğini belirtmektedir. Benzer şekilde Bronfenbrenner'ın (1994) bireyin gelişimini ele aldığı biyo-sosyal-ekolojik sistem modelinin odağında da bireysel özelliklerden ziyade insan-çevre etkileşiminin karşılıklı süreçlerinin önemi vurgulanmaktadır. Benzeri bir doğrultuda da sosyal-ekolojik psikolojik sağlık teorisyenleri, psikolojik sağlamlığın bireysel, ilişkisel ve bağlamsal bileşenlerden oluşan heterojen bir yapı olduğunu ileri sürmektedirler (Ungar vd., 2007). Benzer şekilde, İlişkisel Yılmazlık ve İlişkisel Yük (RTTL) kuramı doğrultusunda da ilişki içerisinde bireylerin oluşturdukları olumlu duygusal sermayeler sayesinde karşılaştıkları olumsuz yaşantıları aşabildikleri ve böylece hem bireysel hem de ilişkisel yılmazlıklarını güçlendirebildikleri ifade edilmektedir (Afifi, 2018). Bu nedenle yılmazlık olumlu bir sonuç olmasının yanı sıra ilişki içerisinde gelişen bir uyum ve yeniden ayarlama süreci (Afifi vd., 2016) ve zorlu yaşantılar karşısında çiftler için ilişki doyumunu sağlayan önemli bir kaynak işlevi görmektedir (Bradley ve Hojjat, 2017). Dolayısıyla -bu kuramsal bakış açıları doğrultusunda- yaşanılan olumsuz yaşantılar karşısında aile uyumu ele alınırken bireysel psikolojik sağlamlıkla birlikte ailesel koruyucu faktörlerden biri olan ilişkisel yılmazlığın da uygun aracı değişkenlerden biri olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle, aile uyumunu ele alan araştırmalarda psikolojik sağlamlığı tek bir yapı olarak ele almaktansa psikolojik sağlamlığın bireysel, ilişkisel ve bağlamsal yönlerinin aracılık rolünün ayrı ayrı değerlendirmenin önemi anlaşılmaktadır (Howell vd., 2020). Nitekim ilişkisel yılmazlığı kuramsal olarak açıklayan İlişkisel Kültürel Teori doğrultusunda da psikolojik sağlamlık ilişkisel bir fenomen olarak ele alınmakla birlikte çiftler arasında karşılıklı gelişim ve bağlantılar aracılığıyla uyumun sağlanabileceği ifade edilmektedir. Benzer bir şekilde, aile sistemleri kuramının önemli kavramlarından biri olan "karşılıklı bağımlılık" kavramı ile de aile sistemini oluşturan bireyler ve bu bireylerden oluşan alt sistemlerin karşılıklı olarak birbirini etkilediği ve birbirine bağımlı olduğu vurgulanmaktadır (Gladding, 2016). Bu doğrultuda psikolojik sağlamlık ilişkisel bir süreci içermekte ve çiftlerin ilişkisel güçlerini en üst düzeye çıkarma, dışsal stresörlerle etkili bir şekilde baş etme ve ilişkiyi sürdürmede merkezi bir rol oynamaktadır (Gianesini, 2013). Nitekim ani bir aile krizi ya da uzun süreden beri devam eden olumsuz yaşantılar ile baş etmede iş birliği yaklaşımının sergilenebilmesi için hem bireysel hem de ilişkisel kaynaklara ihtiyaç vardır (Karney ve Bradbury, 1995). İlişkisel bağlantılar içerisinde gelişen ve ilişkisel süreçler aracılığıyla incelenen psikolojik sağlamlık (yılmazlık) ilişki kalitesi ve yaşam doyumu üzerindeki aracı etkilerini değerlendirebilmek için her iki partnerde de aynı zaman dilimi içerisinde değerlendirilmesi gereken ilişkisel bir kaynaktır (Gianesini, 2012). Nitekim ilgili alanyazında ilişki içerisinde eşlerin bireysel özellikleri ilişkisel yılmazlık için katkı

sunmakla birlikte eşlerden yalnızca birinin psikolojik sağlık (yılmazlık) özelliğine sahip olması ilişkisel yılmazlık için yeterli olmamakta, çiftin ilişkisel yetenekleri ve süreçleri çok daha önemli hale geldiği vurgulanmaktadır (Kara ve Yüksel-Şahin, 2018; Venter ve Snyders, 2009). Diğer bir deyişle olumsuz yaşantılar karşısında eşlerden yalnızca birinin sahip olduğu bireysel yılmazlık özelliği yeterli olmamakta çift olarak birlikte gösterilebilen ilişkisel yılmazlık hesaba katılmalıdır (Gianesini, 2013).

Anne-baba stresinin ilişkisel yılmazlık üzerindeki etkisine dair tartışma. Bu çalışmada H_3 hipotezi olarak “anne-baba stresinin ilişkisel yılmazlık üzerindeki etkisi” incelenmiş ve yukarıda verilen çalışmanın bulguları doğrultusunda çalışmanın H_3 hipotezi doğrulanmıştır. H_3 hipotezine dair yapılan alanyazın incelemesi sonucunda pandemi döneminde bu değişkenleri birlikte ele alan bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Ancak Aydoğan (2014) tarafından ilköğretim kademesinde çocuğu olan evli çiftler ile gerçekleştirilen çalışmada anne ve babaların ebeveynlik stres düzeyi azaldıkça ilişkisel yılmazlıklarının arttığı bulunmuştur. Bununla birlikte annelerin sahip olduğu ebeveynlik stresinin babaların ilişkisel yılmazlığı üzerinde bir etkisi yokken babaların sahip olduğu ebeveynlik stresinin annelerin ilişkisel yılmazlığı üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir. Benzer bir bulgu da Aydoğan ve Özbay’ın (2018) çalışmasında elde edilmiş ve anne-babaların ebeveynlik stresi ne kadar düşükse ilişkisel yılmazlıklarının da o derece yüksek olduğu şeklinde saptanmıştır. İlgili alanyazında ebeveynlik stresi ve ilişkisel yılmazlık kavramlarını birlikte ele alan kısıtlı sayıdaki çalışmanın varlığına karşın Kurt (2018) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada ebeveynlik stresinin, stresle çift olarak baş etme ve evlilik kalitesi ile olumsuz yönlü doğrudan bir ilişkisinin olduğu ve ebeveynlik stresi artıkça duygusal desteğin azaldığı ve evlilik kalitesinin olumsuz yönde etkilendiği saptanmıştır. Bu bulguyla tutarlılık gösteren bir diğer çalışmada da yoğun ebeveyn stresinin evlilik ilişkisini olumsuz etkilediği (Lavee vd.,1996) ve ebeveynlik stresinin yılmazlık üzerinde olumsuz etkisinin olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Gerstein vd., 2009; Margalit ve Kleitman, 2006). Kuramsal açıdan bakıldığında da Ebeveyn Stres Modelinde (Abidin, 1989) yeterli düzeydeki ebeveynlik stresinin çiftlerin ilişkilerindeki olumsuz yaşantıların üstesinden gelmelerinde ya da zorluklardan kurtulmalarında, ilişkilerinin güçlenmesi ve gelişimi teşvik eden ilişkiler kurmalarında motivasyonel bir güç olabileceği ifade edilmektedir. Benzer şekilde Walsh (1996; 2020) ailelerin ilişkilerini güçlendirmeleri ve geliştirmeleri için risk faktörlerini fırsata dönüştürülebileceğini belirtmektedir. Bu kuramsal açıklamalarla uyumlu olarak, ebeveynlik stresinin romantik ilişkilerde var olan ilişkisel yılmazlığı etkileyen önemli bir faktör olduğu anlaşılmaktadır. İlgili alanyazında da ilişkide yaşanan olumsuz yaşantılar sonrasında ortaya çıkan güçlü özellikler ve/veya kaynaklar sayesinde ilişkisel yılmazlığın ortaya çıktığı

vurgulanmaktadır (ör., Aydoğan vd., 2021; Aydoğan ve Dinçer, 2020; Aydoğan ve Kızıldağ, 2017).

Psikolojik sağlamlık, anne-baba stresi ve ilişkisel yılmazlığın toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumlar üzerindeki etkisine dair tartışma. Bu çalışmada H₄ hipotezi olarak “*Psikolojik sağlamlık, anne-baba stresi ve ilişkisel yılmazlığın toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumlar üzerindeki etkisi*” incelenmiş ve yukarıda verilen çalışmanın bulguları doğrultusunda çalışmanın H₄ hipotezi doğrulanmıştır. H₄ hipotezine dair yapılan ilgili alanyazın incelendiğinde -özellikle COVID-19 pandemisi döneminde- evli ebeveynlerin bireysel psikolojik sağlamlıklarının, ebeveynlik stresi, ilişkisel yılmazlık ve toplumsal cinsiyet eşitliği değişkenleriyle birlikte ele alındığı herhangi bir araştırmaya ulaşılamamıştır. Ancak ilgili alanyazında bireylerin psikolojik sağlamlık ile toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumlarının incelendiği bir çalışmada Amerikan yerli halkın toplumsal cinsiyet rol tutumlarını etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla yapılan regresyon analizi doğrultusunda- erkek cinsiyeti ve yakın partner şiddetinin ataerkil cinsiyet rolü tutumları ile olumlu yönlü, psikolojik sağlamlık ile olumsuz yönlü bir ilişkisinin olduğu saptanmıştır. Bu durum ise daha yüksek psikolojik sağlamlığa sahip katılımcıların ataerkil cinsiyet tutumlarının daha düşük olduğu anlamına gelmektedir (McKinley vd., 2021). Bununla birlikte anne-baba stresi ile toplumsal cinsiyet eşitliği tutumunun ilişkisini ele alan çalışmalar H₅ hipotezi bağlamında detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Benzer şekilde ilişkisel yılmazlık ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumlara dair gerçekteşirilen çalışmalar H₆ hipotezi altında detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu doğrultuda H₄ hipotezine dair yapılan alanyazın incelemesi sonucunda pandemi döneminde evlilik ilişkisi bağlamında toplumsal cinsiyet eşitliğini inceleyen pek çok çalışmaya yer verilmiştir. Örneğin; Wisyaningrum vd. (2021) tarafından yapılan çalışmada salgının toplumsal cinsiyet eşitliğini olumsuz etkileyerek adil olmayan bir iş bölümünü güçlendirebileceği ve bu durumun özellikle kadınlarının ruh sağlığını ve evlilik ilişkilerini olumsuz etkileyebileceği belirtilmiş ve adil bir iş bölümünün kadınların ve/veya erkeklerin pandemi nedeniyle gittikçe kötüleşebilen fiziksel sağlığını ve iyilik halini korumak için gerekli olduğu vurgulanmıştır. Nitekim ilgili araştırmalarda da kadınların karantina ve sosyal izolasyon gibi önlemler sırasında kariyerleri, aileleri, sevdikleri ve haneleri için emek harcamaya devam ederken koruyan, besleyen gibi bakım veren olmaya dair geleneksel cinsiyet rollerini yerine getirme konusundaki yüksek beklentiler nedeniyle depresyon ve anksiyete gibi ruh sağlığı problemleri için daha yüksek risk altında oldukları belirtilmiştir (Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezleri [Centers for Disease Control and Prevention], 2020; Roberto vd., 2020). Pandeminin ailelerin iyilik hali üzerine etkisini incelemek amacıyla yapılan bir çalışmada ise pandemi nedeniyle alınan tedbirler kapsamında evde eğitim sürecinde annelerin babalara kıyasla 10 kat daha fazla sorumluluk aldığı ve bu annelerin

%10'unun da evde eğitimin getirdiği ek sorumluluk ve zorluklar nedeniyle işlerini bıraktıkları bulunmuştur. Bulgular sonucunda pandeminin ailelerin işleyişini değiştirerek uzaktan eğitim ve evden çalışma durumlarıyla meydana gelen ek sorumluluklardan birincil bakım veren olmaları nedeniyle çoğunlukla kadınları -annelik statüleri nedeniyle- olumsuz etkileyebildiği anlaşılmaktadır (Akbaş-Zeybekoğlu ve Dursun, 2020; Alon vd., 2020; O'Sullivan vd., 2022). Pandemi sırasında ebeveynlerin psikolojik iyi oluşları üzerine yapılan diğer çalışmaların bulgularıyla da uyumlu olarak, birçok çalışmada kamusal alan ile özel alanının birbirine karışmasıyla iş bölümü ve/veya iş-yaşam dengesinde toplumsal cinsiyet eşitliği eşitsizliği nedeniyle annelerin babalara kıyasla ebeveynlik stresinin arttığı saptanmıştır (Akbaş-Zeybekoğlu ve Dursun, 2020; Balenzano vd., 2020; Clark vd., 2020; Gómez-Ortiz vd., 2022; O'Sullivan vd., 2021; Prime vd., 2020). Diğer bir deyişle çalışan annelerin sorumluluklarının artması nedeniyle babalara kıyasla daha fazla zorlandıkları söylenebilir (Kararımak, 2020). Öte yandan yapılan araştırmalarda da babalarla kıyaslandığında ebeveynlik stresine annelerin daha fazla maruz kaldıklarını ve bu durumda ebeveyn tükenmişliği ile sonuçlanabildiği belirlenmiştir (Bastiaansen vd., 2021; Champagne vd., 2015; Meeussen ve Van Laar, 2018; Roskam vd., 2017). Özetle bu çalışmalar babalara kıyasla annelerin aile-iş-yaşam sorumlulukları nedeniyle artan ebeveynlik stresini vurgulamaktadır. Dahası annelerin babalara kıyasla daha yüksek ebeveyn tükenmişliğine ve daha düşük psikolojik iyi oluşa sahip oldukları saptanmıştır (Mousavi, 2020). Ancak bu çalışmalardan farklı bulguların elde edildiği araştırmalar da vardır. Örneğin, Taubman–Ben-Ari vd.'nin (2021) çalışmasında pandemi sırasında babaların annelerden daha yüksek ebeveynlik stresi bildirdiği bulunmuştur. Bu durumun nedeninin babaların cinsiyet rolü beklentilerine dayalı olarak çocuk bakımı ve ebeveynliğe daha az katılımları nedeniyle ebeveynlik stresine daha az maruz kalsalar dahi ekonomik vb. beklentiler sebebiyle babaların da stres yaşadıkları ve ebeveynlik taleplerine karşı daha savunmasız olabildikleri (Roskam ve Mikolajczak, 2020) söylenebilir. Bununla birlikte, Ünver ve Güloğlu (2021) tarafından yapılan çalışmada evli bireylerin depresyon, anksiyete ve stres düzeylerinde eşlerin cinsiyetinin ve çocuk sahibi olup olmama durumlarının bir rolünün olmadığı ve evlerinde kendilerine ait özel alanları olanların, belirsizliğe tahammül düzeyi yüksek olanların ve evde vakit geçirmekte zorlanmayan bireylerin ruh sağlığının daha az etkilendiği ve kronik hastalıkların ve ekonomik koşulların kötüleşmesinin evli bireylerin ruh sağlığı üzerinde olumsuz etkilere sahip olduğu bulunmuştur (Ünver ve Güloğlu, 2021). Tüm bu bulgular bir arada değerlendirildiğinde de her çiftin toplumsal cinsiyet rollerinden aynı şekilde etkilenmediği, bireysel ve ailesel bazı özelliklerin toplumsal cinsiyet rolleri ile ruh sağlığı sorunları arasındaki ilişkiye aracılık ettiği söylenebilir. Nitekim Ünver ve Güloğlu'nun (2021) çalışmasında da ilişkisel yılmazlığın evli bireylerin ruh sağlığında koruyucu faktör olduğu saptanmıştır. Buna bağlı olarak ilişkisel yılmazlık düzeyi yüksek olan evli bireylerin

depresyon, anksiyete ve stres düzeylerinin daha düşük olduğu bulunmuştur (Ünver ve Güloğlu, 2021). Pandemi sürecinde çiftlerin ilişkisel yılmazlığının çalışıldığı yalnızca bir çalışmanın varlığına karşın pandemi öncesi yapılan çalışmalarda otizm tanılı çocuk sahibi olan (Dalkılıç ve Güloğlu, 2016) ve kanser (Cihan ve Aydoğan, 2020) gibi zorlu yaşam olaylarıyla baş eden çiftlerin de ruh sağlıkları üzerinde ilişkisel yılmazlığın koruyucu etkisinin olduğunu saptanmıştır. Öte yandan, Aydoğan ve Özbay (2018) tarafından yapılan çalışmada kadın ve erkeklerin ebeveynlik stresindeki artışın eşlerin ebeveynlik stresinde artışa neden olduğu ve erkeklerin ebeveynlik stresi ne kadar yüksekse kadınların da ilişkisel yılmazlıklarının o derece düşük olduğu saptanmıştır. Benzer şekilde, alanyazında da geleneksel aile rolleri ve kültürel yapı içerisinde erkeklerin ebeveynlik rollerini yerine getirmesinin kadınların evlilik doyumunu artırırken erkeklerin yaşadığı herhangi bir stresli olayın kadınları daha fazla etkilediği ifade edilmektedir (Aydoğan ve Özbay, 2018; Pedro vd., 2012). Bununla birlikte yapılan araştırmalarda cinsiyet rollerinin aile yılmazlığına katkı sunduğu ve aile uyumunun aile yılmazlığını güçlendiren koruyucu faktörler arasında olduğu vurgulanmaktadır (Anderson, 2013; Kelley vd., 1994). Tüm bu bilgiler bir arada değerlendirildiğinde, ulaşılan alanyazının bu çalışmanın bulgusu olan psikolojik sağlamlık, anne-baba stresi ve ilişkisel yılmazlığın toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumlar üzerindeki etkisinin anlamlı olması ile uyumlu olduğu söylenebilir.

Anne-baba stresinin toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumlar üzerindeki etkisine dair tartışma. Bu çalışmada H₅ hipotezi olarak “Anne-baba stres ölçeğinin toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumlar üzerindeki etkisi” incelenmiş ve yukarıda verilen çalışmanın bulguları doğrultusunda çalışmanın H₅ hipotezi doğrulanmıştır. H₅ hipotezine dair yapılan alanyazın incelemesi sonucunda bu araştırmanın bulgularıyla tutarlılık gösteren özellikle COVID-19 pandemi döneminde yapılan çeşitli çalışmalar mevcuttur. O’Sullivan vd. (2022) tarafından yapılan çalışmada annelerin çocuklarının evde eğitim sürecinde babalara göre 10 kat daha fazla sorumluluk aldıkları ve annelerin %44’ünün evde eğitim konusunda yardım almadıkları ve genellikle babalardan daha fazla stresli oldukları ve annelerin %10’u evde eğitimin getirdiği ekstra sorumluluklar nedeniyle işlerini bıraktıkları saptanmıştır. Çalışma sonucunda elde edilen diğer bir bulgu ise annelerin artan ebeveynlik stresinin tüm ailenin iyilik halini olumsuz etkilediği yönündedir. Bu bulgular, COVID-19 pandemisi sırasında cinsiyet rolleri, iş bölümü, iş-yaşam dengesi ve ebeveyn stresi arasındaki ilişkiyi inceleyen önceki araştırma bulgularıyla tutarlılık göstermektedir (Clark vd., 2020; Mazumdar vd., 2022; Luo vd., 2020; Prime vd., 2020). Böylelikle pandemi nedeniyle alınan tedbirler kapsamında aile üyelerinin evde olmasıyla ev işleri daha görünür hale gelmekte dahası mevcut cinsiyet eşitsizliğinin büyüyerek annelerin üzerinde olumsuz etki bıraktığı bildirilmektedir (Collins vd., 2021). Benzer bir çalışmada ise araştırmacılar

pandeminin çocuk bakımı ve ev işleriyle ilgili sorumlulukların çoğunu kadınların omuzladığını, heteroseksüel çiftler için geleneksel cinsiyet rollerine dönüşü hızlandırabileceğini belirtmişlerdir. Nitekim heteroseksüel ilişkisi olan ve 18 yaşın altındaki çocukları olan 1294 Kanadalı ebeveynle yapılan çalışmada babaların evde annelerden daha fazla eşitlik bildirmesine rağmen ev işlerinin bölünmesinde aynı eşitliğin gösterilmediği saptanmıştır (Shafer vd., 2020). Benzer şekilde, Thébaud vd. (2021) çalışmasında erkeklerin ev işlerini yapmada kadın-erkek eşitliğinin sağlanması gerektiğini ifade etseler dahi gerçekte bunu yapma olasılıklarının düşük olduğunu belirterek kadınların yükünün artarak devam ettiğini vurgulamışlardır. Bununla birlikte Driver ve Shafeek-Amin (2019) tarafından geleneksel toplumsal cinsiyet rol tutumlarının, anne ebeveynlik stresini yordamada önemli olduğu bulunmuştur. Geleneksel cinsiyet rollerine daha fazla bağlı kalan anneler, daha yüksek ebeveynlik stresi deneyimledikleri saptanmıştır. Bu durum toplumsal cinsiyet rolleri veya eşitsizliği nedeniyle ebeveynlerin stres düzeylerinin arttığını desteklemekle birlikte, artan ebeveynlik stresinin de aile yapısında değişime yol açabileceğine işaret etmektedir. Nitekim ilgili alanyazında pandemi döneminde yüksek düzeydeki ebeveynlik stresinin endişe verici olduğu belirtilerek ebeveynlerin çocuklarına tutarlı ve yeterli bakım sağlamalarının (Yoshikawa vd., 2020) ve olumlu ebeveynlik uygulamalarının (Johnson, 2020) olumsuz etkilenebileceği vurgulanmaktadır. Spinelli vd. (2020) tarafından karantinanın 2-14 yaş aralığındaki İtalyan çocukların iyilik hali üzerinde ebeveynlerin stres düzeylerinin ve duruma ilişkin olumsuz algılarının aracılık ettiği bulunmuştur. Ebeveyn stresinin çocukların iyilik hali üzerindeki olumsuz etkisi risk altındaki ailelerden gelen çocukların olumsuz ve agresif şekillerde davranmaya daha yatkın hale getirdiği saptanmıştır (Spinelli vd., 2020). Bununla birlikte ebeveynlik stresi aile iklimini de olumsuz etkileyerek işlevsel olmayan ebeveynlik uygulamalarına neden olduğu; yüksek düzeyde ebeveynlik stresi bildiren ebeveynlerin otoriter, sert ve olumsuz ebeveynlik uygulamaları sergiledikleri ve çocuklarıyla daha az ilgilenebildikleri önceki çalışmalarda belirtilmektedir (Deater-Deckard, 1998; Hosokawa ve Katsura, 2021; Östberg ve Hagekull, 2000). Örneğin, Hosokawa ve Katsura (2021) tarafından yapılan çalışmada iş-aile dengesinin kurulamadığı ailelerde çocuğun içselleştirme ve dışsallaştırma sorunlarının arttığı, annenin iş-aile dengesinin anne stresi ve ebeveynlik uygulamaları yoluyla çocukların duygusal ve davranışsal sorunlarıyla ilişkili olduğu saptanmıştır. Öte yandan, pandemi öncesi yapılan çalışmalarda da ebeveynlik stresini etkileyen faktörlerden biri olarak eş desteğinin vurgulandığı görülmektedir. Örneğin, Kim ve Kang (2011) eş desteği bildiren çiftlerin daha düşük düzeyde ebeveynlik stresi yaşadıklarını, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine sahip çiftlerin ise daha yüksek düzeyde ebeveynlik stresi yaşadıklarını bildirmişlerdir. Öte yandan, Taubman–Ben-Ari vd. (2021) araştırmalarında babaların pandemi sırasında ebeveynlik stresinde annelere göre daha yüksek ebeveynlik stresi

bildirdiğini de saptamışlardır. Geleneksel cinsiyet rolleri sebebiyle pandemi döneminde aile üyelerinin ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli geliri elde etmekte zorlanan babalar geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında daha da fazla stres yaşamış olabilirler (Boyras ve Sayger, 2009; Vuori ve Astedt-Kurki, 2013). Pandemi dönemine özgü bu bulgunun (Taubman–Ben-Ari vd., 2021) olası bir açıklaması karantina nedeniyle alınan önlemlerden kaynaklanabilir. Bilindiği üzere, karantina vb. süreçlerde bazı sektörlerdeki iş yerleri kapanmış ve bu durum babaların evde daha fazla zaman geçirmesine yol açmıştır. Pandemide sağlık, bakım vb. geleneksel cinsiyet rollerine uygun işlerde çalışan anneler de çalışma hayatlarına devam etmişlerdir. Bu bağlamda ebeveynler arasında ev içi rollerin paylaşımında değişimler olabilmektedir. Ancak bu çalışmada yer alan ve çalışan katılımcıların mesleklerinin ne olduğu bilinemediğinden ve araştırmada nicel yöntemle veri toplandığından ebeveynlik stresinin toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumları üzerinde değişime nasıl yol açtığı bilinmemektedir.

İlişkisel yılmazlığın toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumlar üzerindeki etkisine dair tartışma. Bu çalışmada H₆ hipotezi olarak “*ilişkisel yılmazlığın toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumlar üzerindeki etkisi*” incelenmiş ve yukarıda verilen çalışmanın bulguları doğrultusunda çalışmanın H₆ hipotezi doğrulanmıştır. H₆ hipotezine dair yapılan alanyazın incelemesi sonucunda bu değişkenleri birlikte ele alan bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Ancak kuramsal açıdan bakıldığında Walsh (1996) aile sistemleri bakış açısıyla aile yaşam döngüsü içerisinde zorlu yaşantılar karşısında ilişkisel yılmazlığın aile uyumuna katkı sağlayan koruyucu faktörlerden biri olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte değişen dünya düzeninde kadınlardan ve erkeklerden yerine getirmeleri beklenen toplumsal cinsiyet rollerine sınımsız bağlı olma halinin aile birliği için olumsuz yansımalarının olacağı vurgulanmaktadır (Walsh, 2012). Türkiye’deki geleneksel aile yapısı göz önüne alındığında-toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak- ev işlerinin ve çocuk bakımıyla daha çok annenin ilgilenmesiyle kadının görev ve sorumluluklarının erkeğe kıyaslandığında daha fazla olduğu bilinmektedir (Aydoğan ve Özbay, 2018). Pandemi sürecinde annelerin evden iş yükümlülüklerini yerine getirmeye çalıştıkları (Ünver ve Güloğlu, 2021) ve pandeminin de tüm aileler için bir kriz yaşantısı olduğu göz önüne alındığında, bu çalışmanın bulgusu doğrultusunda pandemi sürecinin ilişkisel yılmazlığı yüksek düzeyde olan çiftlerin toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumlarını etkileyerek ilişkilerini güçlendirmiş ve süreci daha kolay aşmalarını sağlamış olabileceği söylenebilir. Nitekim Li vd.’nin (2020) çalışmasında da evli çiftlerin geleneksel toplumsal cinsiyet tutumlarının artan iş-aile çatışmasını yordadığı saptanmıştır.

Psikolojik sağlamlığın aile uyumu üzerindeki dolaylı etkisine dair tartışma. Bu çalışmada H₇ hipotezi olarak “*psikolojik sağlamlığın aile uyumu üzerindeki dolaylı etkisi*”

incelenmiş ve yukarıda verilen çalışmanın bulguları doğrultusunda çalışmanın H₇ hipotezi doğrulanmıştır. H₇ hipotezine dair yapılan alanyazın incelemesi sonucunda -pandemi dönemi ve pandemi dönemi öncesi olarak- bu değişkenleri birlikte ele alan araştırmalarda bu çalışmadan farklı olarak aile uyumunun psikolojik sağlamlığı artıran koruyucu bir faktör olduğuna dair çeşitli çalışmaların gerçekleştirildiği görülmektedir. Örneğin, Montirosso vd. (2021) tarafından yapılan çalışmada ebeveynlerin psikolojik sağlamlığını artıran faktörlerinden biri olarak görülen aile uyumu nörogelişimsel bozukluğu olan çocuğa sahip bireylerin ebeveynlik stresini ve çocukların davranış problemlerini azaltmada tampon görevi gördüğü saptanmıştır. Ma vd. (2022) ise engelli çocuğu olan ebeveynlerin aile uyumunun öznel iyilik hallerini olumlu yordadığını ve ebeveynlerin aktif başa çıkma tarzlarının ve psikolojik sağlamlıklarının aile uyumu ve öznel iyilik hali arasındaki ilişkiye kısmen aracılık ettiğini belirlemişlerdir. Benzer şekilde, Daniels vd.'nin (2022) çalışmasında psikolojik sağlamlığın, aile uyumu ve depresyon arasındaki ilişkiye aracılık ettiği belirlenmiştir. Bununla birlikte Miller-Graff vd. (2020) bakım verenlerin psikolojik sağlamlık ve olumlu ebeveynlik becerilerinin hem uyum problemleri hem de sosyal beceriler bağlamında çocuk psikolojik sağlamlığı için koruyucu faktörler olduğu saptanmıştır. Pandemi öncesi psikolojik sağlamlık ve aile uyumunu birlikte ele alan çalışmalar incelendiğinde ise Noltemeyer ve Bush (2013) psikolojik sağlamlığı artıran koruyucu faktörlerin neler olduğunu inceledikleri çalışmalarında aile uyumunun potansiyel koruyucu faktörlerden biri olduğunu ortaya koymuşlardır. Bununla birlikte aile uyumu, etkili ebeveyn iletişim becerileri ve ebeveyn duyarlılığı gibi koruyucu faktörler sayesinde aile sistemi içsel ve dışsal stresörler karşısında işlevselliğini sürdürebilmektedir (Noltemeyer ve Bush, 2013). Dahası aile uyumunun yüksek olduğu ailelerde çocukların duygularını ifade etmeleri için teşvik edildiği (Uruk vd. 2007), bu durumun da psikolojik sağlamlığın gelişimine katkı sunacağı (Daniels ve Bryan, 2021) ileri sürülmektedir. Tek ebeveynli ailelerden gelen ergenlerle yapılan bir çalışmada ise yüksek aile uyumunun, daha yüksek psikolojik sağlamlık ve daha düşük depresyona sebebiyet verdiği saptanmıştır (Yee ve Sulaiman, 2017). Bununla birlikte aile uyumu, çocukların ve/veya ergenlerin yaşamlarında bulunan diğer koruyucu faktörlerin niceliğini ve kalitesini artırmakta olduğu ve bu faktörlerin bireyin yaşamı boyunca psikolojik sağlamlığı güçlendirmeye devam ettiği belirlenmiştir (McClure vd., 2008; Simpson, 2010). Benzer bir bulgu ise Carr ve Kellas (2018) tarafından yapılan çalışmada kök ailelerinde olumsuz yaşantılara maruz kalmış evli bireylerin (N = 193) aile uyumu, esneklik ve güçlü iletişim dengesine sahip ailelerden gelen katılımcıların -çocukluk çağında yaşadıkları maruziyetin büyüklüğüne bakılmaksızın- psikolojik sağlamlık düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. İşlevsel olmayan ailelerden gelen katılımcıların ise destekleyici evlilik iletişimlerinin psikolojik sağlamlıklarını güçlendirmek için telafi edici bir rol oynadığı belirlenmiştir. Böylelikle ilgili alanyazında psikolojik sağlamlığın meydana gelmesinde

koruyucu faktörlerden biri olarak ele alınan aile uyumuna dair çalışmaların çoğunda bu koruyucu faktör sayesinde hem çocuk alt sisteminin hem de ebeveyn alt sisteminin psikolojik sağlıklarını koruyabildikleri dahası güçlendirebildikleri ifade edilmektedir. Öte yandan bu çalışmanın bulgusundan da anlaşılacağı üzere tersi bir şekilde ebeveynlerin psikolojik sağlıkları aile uyumunu da etkilemektedir. Bu durum aile sistemleri kuramının temel kavramlarından biri olan döngüsel nedensellik ile açıklanabilir. Şöyle ki aile sistemi içerisinde ortaya çıkan her bir sonuç aslında bir diğerinin nedenini oluşturabilmekte ve bu karşılıklı ilişkisinin döngüsel bir biçimde ele alınması gerekliliğini vurgulanmaktadır (Bateson, 1979; Karataş ve Nadir, 2016). Bilindiği üzere aile sistemi içeride ve/veya dışarıda meydana gelen değişikliklerden etkilenmektedir. Kimi zaman bu değişiklik yalnızca bir alt sistemi etkilese dahi bu değişikliğin diğer alt sistemler üzerindeki yansıması aile yaşam döngüsü içerisinde kendisini göstermektedir (Aktaş, 2004). Bu sebeple A olursa B ortaya çıkar şeklindeki doğrusal mantık çoklu ve etkileşimsel alt sistemlerle işleyen insan doğasına ve insanların oluşturduğu aile bütünlüğüne uygun bir açıklama getir(e)memektedir (Aktaş, 2004). Bu nedenlerden dolayı bu çalışmanın bulgusu doğrultusunda ebeveynlerin psikolojik sağlık düzeylerinin yüksek olması pandemi gibi olumsuz yaşantılar karşısında yalnızca kendi ruh sağlıklarını korumalarına yardımcı olmakla kalmayıp beraberinde -dolaylı olarak- hem çocuk alt sistemi hem de eş alt sisteminde uyumu ve bağlılığı artırabildiği söylenebilir. Bu doğrultuda elde edilen bu bulgunun bireyin ve ailenin bütüncül değerlendirilmesine katkı sunulacağı düşünülmektedir. Nitekim ekolojik sistem yaklaşımına (Bronfenbrenner, 1979) göre bireyin gelişimi ve davranışları aile gibi mikrosistemleri tarafından etkilendiği gibi birey davranışları ile mikrosistemleri de etkilemektedir. Ancak bu çalışma ilişkisel bir çalışma olduğu için neden-sonuç ilişkisi kurulamamaktadır. Öte yandan ilgili hipotezde bir alt hipotez olarak anne-baba stresinin, psikolojik sağlamlığın aile uyumu üzerindeki etkisinde aracılık rolü doğrulanmış ve buna dair yapılan alanyazın incelemesi sonucunda ilgili değişkenleri ele alan herhangi bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Bu yönüyle elde edilen bulgunun alanyazına önemli bir katkı sunduğu düşünülmektedir. Yapılan alanyazın incelemesi sonucunda da psikolojik sağlamlığın aile uyumuyla ilişki olduğu (Daniels vd. 2022; Montirosso vd. 2021; Noltemeyer ve Bush, 2013), psikolojik sağlamlığın ebeveynlik stresi üzerinde dolaylı (ör., Marzilli vd., 2021) veya doğrudan (ör., Hong vd., 2021) anlamlı bir etkisinin olduğu ve ebeveynlik stresinin aile uyumunu etkilediği (Peltz vd. 2021; Glenn vd. 2009) bilinmektedir. Örneğin, Daniels vd.'nin (2022) çalışmasında katılımcıların çoklu travma deneyimlerine rağmen aile uyumunu geliştirebildikleri ve yüksek aile uyumunun düşük depresyon düzeyi veya depresyon olmama haliyle ilgili olan yüksek psikolojik sağlamlık düzeyiyle ilişkili olduğu saptanmıştır. Günther-Bel vd.'nin (2020) çalışmasında da benzer şekilde psikolojik sağlamlığın koruyucu faktörlerinden biri olarak ele alındığı ve aile uyumu yüksek düzeyde olan çiftlerin afet gibi olumsuz yaşantılar karşısında dahi daha az

ebeveynlik stresi yaşadıkları belirlenmiştir. Ayrıca, psikolojik sağlamlığın ebeveynlik stresi üzerindeki aracılık etkisini inceleyen çalışmalarda da doğrudan veya dolaylı anlamlı aracılık etkisi olduğu saptanmıştır (ör., Hong vd., 2021; Marzilli vd., 2021). Dahası ebeveynlik stresinin aile uyumunu etkilediğini (Glenn vd. 2009; Peltz vd. 2021) belirten çeşitli çalışmalara da ulaşılmıştır. Şöyle ki Peltz vd. (2021) tarafından yapılan çalışmada ebeveynlik stresinin aile uyumu üzerinde aracılık etkisi olduğu saptanmıştır. Benzer şekilde Glenn vd. (2009) tarafından yapılan çalışmada da ebeveynlik stres düzeyleriyle en güçlü şekilde ilişkili olan faktörlerden birinin düşük aile uyumu olduğu saptanmıştır. Tüm bu bulgular bir arada değerlendirildiğinde söz konusu değişkenler arasında karşılıklı bir ilişkinin olduğu söylenebilir.

Bu çalışmanın önemli bir diğer bulgusu ilişkiyel yılmazlığın, psikolojik sağlamlığın aile uyumu üzerindeki etkisinde aracılık rolünün belirlenmesidir. Yapılan alanyazın incelemesi sonucunda psikolojik sağlamlığın aile uyumu üzerindeki etkisinde ilişkiyel yılmazlığın aracılık etkisini inceleyen herhangi bir araştırmaya ulaşılamamıştır. Ancak var olan çalışmalar ve bu tez çalışması bağlamında kurulan hipotezlere dair yapılan alanyazın incelemesi sonucunda ilgili kavramların birbiri ile ilişkili olduğunu saptayan çeşitli çalışmalara ulaşılmıştır. Örneğin, psikolojik sağlamlık ile ilişkiyel yılmazlığın ilişkisine dair yapılan derleme çalışmasında Walsh (1996) bireysel psikolojik sağlamlığın ötesine geçerek alt sistemler arasındaki etkili iletişim süreçleri aracılığıyla aile üyeleri arasındaki ilişkiyel yılmazlığın güçlenerek ailelerin zorlu yaşantılarla baş etmesinde kilit rol oynadığını ifade etmektedir. Nitekim Theiss'in (2018) çalışmasında da yılmazlığın aile iletişim süreçlerinde önemli bir rolü oynadığı belirtilmektedir. Benzer şekilde Patterson'ın (2002a) çalışmasında aile üyelerinin zorlu yaşantılar karşısında iletişim kurma biçimlerinin aileyi daha güçlü hale getirebildiği ve psikolojik sağlamlığı yordadığı saptanmıştır. Bununla birlikte ilişkiyel yılmazlık ile aile uyumu arasındaki ilişkinin de incelenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Nitekim ilgili alanyazında ilişkiyel yılmazlık gösterebilen çiftlerin daha az çatışma yaşadıkları saptanmış olup (Walsh vd., 2017) bu sayede tüm aile üyelerinin iyilik hali ve uyumunun artması olası görülmektedir (Beckman ve Stanko, 2020). Bu durum aile sistemleri kuramı bağlamında açıklanabilir. Şöyle ki sistemler arasındaki karşılıklı bağımlılık doğrultusunda bir sistemde meydana gelen bir değişim diğer sistemleri de etkilemekte ve nihayetinde tüm aile sistemi var olan durumdan olumlu ya da olumsuz bir şekilde etkilenebilmektedir (Munichin, 1974). Verilen araştırma özetleri doğrultusunda ilgili değişkenler arasındaki karşılıklı ilişkinin incelenmesi gerekliliği anlaşılmaktadır.

Yukarıdakilere ek olarak bu çalışmanın bir diğer önemli bulgusu toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumların, psikolojik sağlamlığın aile uyumu üzerindeki etkisinde aracılık rolünün belirlenmesidir. Yapılan alanyazında incelemesi sonucunda psikolojik sağlamlığın

aile uyumu üzerindeki etkisinde toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumun aracılık rolünü inceleyen herhangi bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Ancak ilgili alanyazında üniversite öğrencileri ile gerçekleştirilen çalışmada toplumsal cinsiyet rollerine dair eşitlikçi tutuma sahip olanların psikolojik sağlık puan ortalaması, toplumsal cinsiyet rollerine dair geleneksel tutuma sahip olanlara kıyaslandığında anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu saptanmıştır (Ofias, 2017). Böylelikle toplumsal cinsiyet rolleri değişkeninin katılımcıların psikolojik sağlamlığının anlamlı bir yordayıcısı olduğu belirlenmiştir. Bu bulguyla tutarlılık gösteren diğer bir çalışmada da üniversite öğrencilerinde eşitlikçi toplumsal cinsiyet algısını benimseyenlerin geleneksel bakış açısına sahip olanlara göre psikolojik iyilik hali düzeylerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur (Arıcı, 2011). Bununla birlikte, alanyazında toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumun aile uyumunu etkilediğini gösteren çeşitli araştırmalara da (Orsini vd., 2021; Shibusawa vd., 2021) ulaşılmıştır. Örneğin, Orsini vd. (2021) pandemi gibi kriz anlarında dahi geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini sürdürme halinin aile uyumunu olumsuz etkilediğini saptamıştır. Benzer bir bulgu olarak da Japon aileler ile yürütülen bir çalışmada geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle pandeminin özellikle kadınlar için daha da zorlu bir yaşantı haline geldiği ve bu durumun aile uyumunu olumsuz etkilediği belirlenmiştir (Shibusawa vd., 2021). Böylelikle psikolojik sağlamlığın aile uyumu üzerindeki etkisi değerkendirilirken toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumun aracı rolü incelenerek ilgili alanyazına katkı sunulması beklenilmektedir.

Yukarıda verilen bulgularla birlikte ilgili alanyazın doğrultusunda psikolojik sağlamlığın aile uyumu üzerindeki etkisinde ilişkisel yılmazlığın ve ebeveynlik stresinin aracılık rollerinin incelenmesi gerekliliği fark edilmektedir. Şöyle ki bu çalışma kapsamında kurulan H_{7a} hipotezi doğrultusunda psikolojik sağlamlığın aile uyumu üzerindeki etkisinde ebeveynlik stresinin aracılık rolünü ele alan bir çalışmaya ulaşılamasa dahi bu çalışma sonucunda psikolojik sağlamlığın aile uyumu üzerindeki etkisinde ebeveynlik stresinin aracılık rolü olduğu saptanmıştır. Bu bulgu ilgili alanyazındaki psikolojik sağlık ile ebeveynlik stresi arasındaki olumsuz yönlü ilişkinin beraberinde aile uyumunu etkileyebileceğini ileri süren çalışmaların bulgusuyla da tutarlılık göstermektedir (ör., Daniels vd. 2022; Marzilli vd. 2021; Peltz vd. 2021). Bununla birlikte ilgili alanyazında psikolojik sağlamlığın ilişkisel yılmazlıkla ilişkili olduğu vurgulayan ve aile bağlamında zorlu yaşantıların aşılmasında ilişkisel yılmazlığın merkezi bir rol oynadığını gösteren çeşitli araştırmalar (Walsh, 1996; Walsh, 2013) bulunmaktadır. Dahası ebeveyn alt sisteminden bakıldığında ebeveynlik stres düzeyi yüksek olan çiftlerin ilişkisel yılmazlıklarının da o derece düşük olduğunu saptayan çeşitli çalışmalar bulunmaktadır (Aydoğan, 2014; Aydoğan ve Özdağ, 2018). Bu sebeple bu çalışmada psikolojik sağlamlığın aile uyumuyla ilişkisi ele alınırken ebeveynlik stresi ve ilişkisel yılmazlığın aracılık rollerine bakılması

gerekli görülmüştür. Bununla birlikte bu iki aracı değişken ayrı ayrı toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumun ilişkisini inceleyen çeşitli çalışmalar alanyazında yer almaktadır. Örneğin; ebeveynlik stresinin artmasında geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine sıkı sıkıya bağlı olmanın etkili olduğu saptanmıştır (Driver ve Shafeek-Amin, 2019; Kim ve Kang (2011). Öte yandan geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin değişen dünya düzeninde iş-aile çatışmasının artmasına da sebebiyet verdiği (Li vd., 2020) ve bu durumda aile birliği ve uyumu için olumsuz yansımalarının kaçınılmaz olduğu vurgulanmaktadır (Butler, 2011; Walsh, 2012). Böylelikle psikolojik sağlık ile aile uyumu arasındaki ilişkide ebeveynlik stresi, ilişkisel yılmazlık ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumun aracılık rolleri aile sistemine daha bütünsel bir bakış açısıyla bakabilmeyi sağlayacağı için özellikle COVID-19 pandemisinin başlamasıyla aile kurumunun önemi ve karşılaştığı problemler ve çözüm yolları bağlamında ilgili alanyazında çok önemli bir yere sahip olması beklenilmektedir. Bununla birlikte bu aşamada bu tez çalışması doğrultusunda Hayes'in (2018) sıralı aracılık modellemesinin de kullanılma nedeni açıklanabilir. Şöyle ki geleneksel aracılık modelleriyle kıyaslandığında sıralı aracılık modellemesinde iki ya da daha fazla değişken eş zamanlı olarak bağımlı ve bağımsız değişken arasındaki ilişkiye aracılık etmesi durumu incelenebilmektedir (Hayes, 2018). Bu nedenle karmaşık ve kapsamlı alt sistemleriyle aileler ele alınırken ebeveynlik stresi, ilişkisel yılmazlık ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutum aracı değişkenlerinin aile uyumu üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkileri sıralı aracılık modeli ile ele alınmıştır.

Anne-baba stresinin aile uyum üzerindeki etkisine dair tartışma. Çalışmanın H₈ hipotezine dair yapılan alanyazın incelemesi sonucunda pandemi döneminde yapılan kısıtlı sayıda çalışmaya ulaşılmıştır. Bu çalışmalardan birinde Peltz vd. (2021) tarafından aile içerisinde eş-ebeveyn çatışmasının, ebeveynlik stresinin ve iş stresin aile uyumu üzerinde aracılık etkisi olduğu saptanmıştır. Aile bağlamında, COVID-19 virüsüne bağlı sağlıkla ilgili stresteki ani yükselişin, eş-ebeveyn çatışmasında karşılık gelen ani yükselişle ilişkili olduğu ve bu durumun aile birliğine olumsuz yansıdığı belirlenmiştir. Mevcut çalışmadan elde edilen sonuçlar, COVID-19 virüsüne yakalanmayla ilgili endişenin ötesinde, ortaya çıkan pandemi ile ilişkili diğer temel stres faktörlerinin eş-ebeveyn çatışmasını artırmada ve nihayetinde aile işleyişini kötüleştirmede rol oynadığını göstermektedir. Benzer şekilde, Montiroso vd. (2021) tarafından COVID-19 pandemisinin nörogelişimsel bozukluğu olan çocukların ve ebeveynlerinin psikososyal tepkilerinde hangi faktörlerin potansiyel olarak artışa neden olabileceği araştırılmış ve çalışmada anne-babaların ebeveynlik stresini ve çocuklarının davranış problemlerini azaltmada aile uyumunun koruyucu faktör olduğu saptanmıştır. Çocuk alt sistemi bağlamında bakıldığında ise Leto vd. (2019) çocuğun öznel iyi oluşunun aile uyumu ile olumlu, ebeveyn stresi ile olumsuz yönde ilişkili olduğunu

saptamıştır. Böylelikle aile sistemleri kuramı doğrultusunda ailenin ebeveyn alt sistemi, eş alt sistemi ve çocuk alt sistemi gibi alt sistemlerden oluştuğu ve sistemlerin birinde meydana gelen değişimin diğer sistemi ve beraberinde tüm aileyi etkilediği söylenebilir. Pandemi öncesi yapılan çalışmalarının bulgularına bakıldığında ise Glenn vd. (2009) tarafından ebeveynlik stres düzeyleriyle en güçlü şekilde ilişkili olan faktörlerin yüksek aile ihtiyaçları, düşük aile uyumu ve çocukta bilişsel bozulmaların varlığının olduğu ortaya koyulmuştur. Bu çalışmanın bulgularıyla benzerlik gösteren diğer bir çalışmada ise engelli çocuğu olan ebeveynler ($N = 308$) ile yapılan çalışmada ebeveyn stresi yüksek olan ebeveynlerin aile uyum düzeylerinin o derece düşük olduğu saptanmıştır (Milić-Babić, 2012). Yamaguchi vd. (2019) atopik dermatit tanısı alan çocuğu olan ebeveynler ile yürüttükleri çalışmasında düşük aile uyumunun yüksek ebeveynlik stresini yordadığını bulmuşlardır. Benzer şekilde, yüksek aile uyumunun düşük ebeveynlik stresi ile ilişkili olduğunu gösteren çeşitli çalışmalar bulunmaktadır (Dervishalaj, 2013; Lima vd., 2016; Moreira vd., 2014; Rodenburg vd., 2007). Victor vd. (2007) tarafından yapılan çalışmada ise aile uyumunun düşük olduğu kök ailelerden gelen ebeveynlerin, uyumu yüksek ailelerden gelen ebeveynlere kıyasla önemli ölçüde daha yüksek ebeveynlik stresi ve psikopatoloji bildirdiğini göstermektedir. Bununla birlikte Mitchell vd. (2016) çalışmasında evlilik doyumunun eşler için aile uyumunu olumlu yönde yordadığı ve eşlerinde yüksek düzeyde ebeveynlik stresi bildiren katılımcıların beraberinde daha zayıf aile uyumu bildirdiği saptanmıştır. Bu bulgular, ebeveyn alt sistemindeki olumlu sonuçların, eş alt sisteminde yüksek evlilik doyumu ile önemli ölçüde ilişkili olduğunu gösteren aile sistemleri kuramının karşılıklı bağımlılığı vurgulayan yayılma hipoteziyle de açıklanabilir. Şöyle ki aile sistemleri kuramına göre aile, alt sistemler birbirine karşılıklı olarak bağımlı, aralarında sınır ve etkileşim kuralları olan hiyerarşik bir yapıdır (Cox ve Paley, 1997). Aile sistemler kuramı bağlamında yayılma hipotezi de alt sistemler içerisinde ya da sistemler arasındaki meydana gelen olumlu ve/veya olumsuz yaşantıların diğer sistemleri pek çok etmenle birlikte etkilediğini savunmaktadır (Erel ve Burman, 1995). Nitekim Johnston vd. (2003) çocuk davranışı, aile uyumu, hane geliri ve anne psikopatolojisinin ebeveynlik stresine ilişkili olduğunu saptamışlardır. Tüm bu bilgiler ışığında, bu çalışmada elde edilen anne-baba stresinin aile uyumu üzerindeki etkisinin kuramsal açıklamalarla ve araştırmalarla da tutarlı olduğu söylenebilir.

İlişkisel yılmazlığın ve anne-baba stresinin aile uyumu üzerindeki etkisine dair tartışma. Bu çalışmada H_9 hipotezi olarak “*ilişkisel yılmazlığın ve anne-baba stresinin aile uyum üzerindeki etkisi*” incelenmiş ve yukarıda verilen çalışmanın bulguları doğrultusunda çalışmanın H_9 hipotezi doğrulanmıştır. H_9 hipotezine dair yapılan alanyazın incelemesi sonucunda pandemi döneminde bu değişkenleri birlikte ele alan bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Ancak bu çalışmada tartışılan H_3 hipotezi doğrultusunda ilişkisel yılmazlık

ile ebeveynlik stresi arasında olumsuz yönlü bir ilişki olduğu (ör., Aydoğan, 2014; Aydoğan ve Özbay, 2018) doğrulanmıştır. Bununla birlikte -daha önce de vurgulandığı üzere- ebeveynlik stresinin aile birliğini olumsuz yönde etkileyerek aile uyumuyla olumsuz yönlü bir ilişkinin olduğu (ör., Glenn vd., 2009; Moreira vd., 2014; Peltz vd., 2021; Rodenburg vd., 2007) bilinmektedir. Öte yandan zorlu yaşantılar karşısında ailelerin bu zorlukları aşmalarında aile üyeleri arasındaki güçlü bağın ve güven duygusunun kilit rol oynadığı ifade edilmektedir (Beavers ve Hampson, 1990). İlgili alanyazında bir ailenin yılmazlığın bir boyutu olarak krizlerin üstesinden gelme konusundaki kararlılığı aile üyeleri arasındaki iş birliğini ifade ettiği vurgulanmaktadır (Fernandez vd., 2013). Bu doğrultuda aile üyeleri arasındaki iş birliği yapıldığında ise ilişkisel yılmazlık sayesinde zorlukların üstesinden gelme yetenekleri güçlenmektedir. Aynı zamanda ailedeki beraberlik halinin aile uyumu için gerekli görülen duygusal bağı da güçlendirdiği alanyazında ifade edilmektedir (Olson, 1993). Benzer şekilde Walsh (1996) tarafından yapılan derleme çalışmada aile sistemleri bakış açısıyla kriz ya da uzun süreden beri devam eden zorlu yaşantıların üstesinden gelmede aile süreçlerinin önemini belirtilirken aile üyelerinin bireysel psikolojik sağlamlığın ötesine geçerek işlevsel bir birim olan ailedeki ilişkisel yılmazlığın gerekliliği belirtilmektedir. Böylelikle bir ailenin sarsıcı bir olayla mücadelesi, yeniden işlevsel bir şekilde organize olması ve yaşamda yol kat etmesi gibi konularda ilişkisel yılmazlık gibi aile süreçlerinde belirleyici role sahip etmenlerin aile uyumunu etkilediği belirtilmektedir. Ele alınan tüm bu çalışmalar doğrultusunda ilişkisel yılmazlık ile ebeveynlik stresinin ayrı ayrı ve birlikte aile uyumunu etkileyen değişkenler olduğu görülmektedir. Kuramsal açıdan değerlendirildiğinde de aile sistemleri kuramında alt sistemlerin herhangi birinde meydana gelen değişimlerin tüm aile birimini etkileyebileceği ifade edilmektedir (Minuchin, 1985). Ancak bu çalışmada olduğu gibi ilgili değişkenlerin bir arada değerlendirildiği bir çalışmanın alanyazında olmaması sebebiyle ve bu çalışmanın da ilişkisel modelde gerçekleştirildiği göz önüne alındığında bu konudaki nedensel ilişkinin detaylandırıldığı yeni çalışmaların yapılması gerektiği düşünülmektedir.

Anne-baba stresinin, ilişkisel yılmazlığın ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumların aile uyumu üzerindeki etkisine dair tartışma. Bu çalışmada H_{10} hipotezi olarak “*Anne-baba stresinin, ilişkisel yılmazlığın ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumların aile uyumu üzerindeki etkisi*” incelenmiş ve yukarıda verilen çalışmanın bulguları doğrultusunda çalışmanın H_{10} hipotezi doğrulanmıştır. H_{10} hipotezine dair yapılan alanyazın incelemesi sonucunda bu değişkenleri birlikte ele alan bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Ancak var olan çalışmalar incelendiğinde ebeveynlik stresinin aile uyumunu etkilediği ve/veya ilişkili olduğu (Glenn vd., 2009; Peltz vd., 2021; Victor vd., 2007), ilişkisel yılmazlığın da aile uyumuyla ilişkili olduğu (Beavers ve Hampson, 1990; Fernandez vd., 2013; Walsh, 1996)

ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumun aile uyumunu etkilediğini (Orsini vd., 2021; Shek, 2021; Shibusawa vd., 2021) belirten çeşitli çalışmalara ulaşılmıştır. Örneğin, Shek'in (2021) çalışmasında COVID-19 pandemisi nedeniyle alınan tedbirler neticesinde (ör., karantina) yaşamın pek çok alanında değişimin meydana geldiği ve bunun en bariz şekilde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinde kendini gösterdiği ve geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak kadınların ev içi iş yüklerinin arttığı ifade edilmiştir. Orsini vd. (2021) tarafından yapılan çalışmada ise pandemi gibi kriz anlarında dahi geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini sürdürme halinin aile uyumunu olumsuz etkilediği saptanmıştır. Benzer bir bulgu da Japon aileler ile yürütülen bir çalışmada elde edilmiş olup COVID-19 pandemisi nedeniyle evin barınma ihtiyacını karşılayan özel bir alan olmasının ötesine geçerek çocuklar için okul, hastalar için bakım merkezi ve ebeveynler için iş yerine dönüşmesiyle pek çok güçlüğün yaşandığı ve geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle pandeminin özellikle kadınlar için daha da zorlu bir yaşantı haline geldiği ve bu durumun aile uyumunu olumsuz etkilediği belirlenmiştir (Shibusawa vd., 2021). Eş alt sistemi bağlamında toplumsal cinsiyet eşitliği ele alındığında ise geleneksel cinsiyet rolü tutumuna sahip evli bireylerin düşük evlilik uyumu yaşadığı saptanmıştır (Pietromonaco vd., 2021). Bu bulgularla uyumlu olarak, bu tez çalışmasında toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumun aile uyumunu etkilemesi, ebeveynlerin ev içi iş yükünü paylaşmalarıyla ve buna bağlı olarak daha az ebeveynlik stresi yaşamalarıyla ve dolaylı olarak da eşleriyle daha az çatışma yaşamalarıyla açıklanabilir. Bu çalışmanın örnekleminin sosyodemografik özellikleri de göz önüne alındığında çoğunluğunun kadın olduğu (%72.2) ve %55'inden fazlasının lise üzeri eğitim aldığı görülmektedir. Ayrıca katılımcıların eşlerinin eğitim durumlarına bakıldığında ise eşlerin çoğunluğu lisans mezunudur. Eğitim düzeyi arttıkça sahip olunan toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumun daha eşitlikçi olabileceği ve bu durumda aile uyumuna katkı sağlayacağı söylenebilir. İlgili alanyazında da aile içi rol paylaşımında kadınların eğitim düzeyinin etkili olduğu ve eğitim düzeyi yükselen kadının ev içi işleri eşiyile daha çok paylaşabildiği saptanmıştır (Ünver ve Demirli, 2022). Sonuç olarak, psikolojik sağlamlığın yüksek olmasının, anne-baba stresinin düşük düzeyde olmasının, ilişkisel yılmazlığın ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik olumlu tutumların aile uyumunu artırmada rolleri olduğu söylenebilir. Ancak söz konusu bu ilişkilerin farklı kültürlerde sınanmasının ve neden-sonuç ilişkisinin nedensel ve/veya karma yöntemle gerçekleştirilen çalışmalarla ortaya konulmasının bu çalışmadaki modelin geçerliğini güçlendireceği düşünülmektedir.

Bölüm 5

Sonuç ve Öneriler

Bu bölüm; çalışmadan elde edilen bulguların genel bir özetinden oluşmaktadır. Bununla birlikte elde edilen bulgular değerlendirilerek araştırmacılara, ruh sağlığı uzmanlarına, politika yapıcılara ve ebeveynlere yönelik öneriler sunulmuştur.

Sonuç

Bu çalışmada temel olarak "Pandemi döneminde evli ebeveynlerin aile uyumunda psikolojik sağlık (bağımsız) aile uyumu (bağımlı) üzerindeki etkisinde anne-baba stresi, ilişkisel yılmazlık ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumların sıralı aracılık rolü bulunmaktadır." şeklinde araştırma hipotezi kurulmuştur. Bu amaç doğrultusunda oluşturulan modeller test edilmiştir. Aşağıda çalışmadan elde edilen bulgular özetlenerek sıralanmıştır.

- Aile uyumu bağımlı değişken, psikolojik sağlık bağımsız değişken ve anne-baba stresi, ilişkisel yılmazlık ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumların aracı değişken olarak ele alınarak kurulan model hiyerarşik regresyon analizi ile değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda kurulan ilk modelde bireylerin anne-baba stresi bağımlı ve psikolojik sağlığı ise bağımsız değişken olarak ele alınmış olup bulgular incelendiğinde, bireylerin psikolojik sağlığının anne-baba stresi üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır. Belirtme katsayısı incelendiğinde, bireylerin psikolojik sağlığı anne-baba stresindeki değişimin yaklaşık %14.1'ini açıkladığı belirlenmiştir.
- Bu çalışmada kurulan ikinci modelde, bireylerin ilişkisel yılmazlığı bağımlı ve psikolojik sağlığı ve anne-baba stresi bağımsız değişken olarak ele alınmıştır. Regresyon modeli sonuçları incelendiğinde, bireylerin psikolojik sağlıklarının ve anne-baba stresinin ilişkisel yılmazlık üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir. Belirtme katsayısı incelendiğinde, bireylerin psikolojik sağlığı ve anne-baba stresinin ilişkisel yılmazlıktaki değişimin yaklaşık %12.0'ını açıkladığı saptanmıştır.
- Bu çalışmada kurulan üçüncü modelde ise bireylerin toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumları bağımlı ve psikolojik sağlık, anne-baba stresi ve ilişkisel yılmazlık ise bağımsız değişken olarak ele alınmıştır. Regresyon modeli sonuçları incelendiğinde, bireylerin psikolojik sağlık, anne-baba stresi ve ilişkisel yılmazlıklarının toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumlar üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir. Model belirtme katsayısı

incelendiğinde; bireylerin psikolojik sağlıklarının, anne-baba stresinin ve ilişkisel yılmazlıklarının toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumlardaki değişimin yaklaşık %5.3'ünü açıkladığı saptanmıştır.

- Bu çalışmada kurulan son modelde ise aile uyumu bağımlı ve psikolojik sağlık, anne-baba stresi, ilişkisel yılmazlık ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumlar ise bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Regresyon modeli sonuçları incelendiğinde, bireylerin psikolojik sağlıklarının, anne-baba stresinin, ilişkisel yılmazlıklarının ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumlarının aile uyumu üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir. Model belirtme katsayısı değerlendirildiğinde, bireylerin psikolojik sağlık, anne-baba stresi, ilişkisel yılmazlık ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumlarının aile uyumundaki değişimin yaklaşık %45.8'ini açıkladığı saptanmıştır.
- Aracılık (dolaylı etki) analizine yönelik Bootstrap tekniği ile (5000 örneklem) hesaplanan regresyon katsayıları ve güven aralığı (%95) değerleri doğrultusunda evli ebeveynlerin psikolojik sağlıklarının aile uyumu üzerindeki etkisinde anne-baba stresinin, ilişkisel yılmazlığın ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumların birbirinden ayrı olarak ve üçünün birlikte anlamlı sıralı dolaylı etkilerinin olduğu saptanmıştır. Buna göre:
 - Katılımcıların psikolojik sağlığının aile uyumu üzerindeki etkisinde anne-baba stresinin ve ilişkisel yılmazlığın sıralı dolaylı etkilerinin olduğu belirlenmiştir.
 - Katılımcıların psikolojik sağlığının aile uyumu üzerindeki etkisinde ilişkisel yılmazlık ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumlarının sıralı dolaylı etkileri bulunmuştur.
 - Katılımcıların psikolojik sağlığının aile uyumu üzerindeki etkisinde anne-baba stresinin ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumların sıralı dolaylı etkileri olduğu saptanmıştır.

Bu araştırma sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda girişte yer verilen hipotezlerin tamamı doğrulanmıştır.

Öneriler

Bu bölümde araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda araştırmacılara, ruh sağlığı uzmanlara, politika yapıcılara ve ailelere yönelik öneriler sunulmuştur. Bu öneriler aşağıda sıralanmıştır.

Araştırmacılara yönelik öneriler

Pandemi döneminde evli ebeveynlerin psikolojik sağlıklarının (bağımsız) aile uyumu (bağımlı) üzerindeki etkisinde anne-baba stresinin, ilişkisel yılmazlığın ve toplumsal

cinsiyet eşitliğine yönelik tutumların sıralı aracılık rolünü incelemek amacıyla hiyerarşik regresyon analizi ve dolaylı etkilerin anlamlılığı Bootstrap tekniği kullanılarak yürütülen bu çalışma ilişki modeline dayalı bir çalışmadır. Çalışmanın ilişki modeline dayalı olması sebebiyle değişkenler arasında neden-sonuç ilişkisi kurulamamaktadır. Bu nedenle, ileride gerçekleştirilecek yeni çalışmalarla değişkenler arasındaki nedensel ilişkiler karma, boylamsal ve deneysel araştırma türleri ile incelenebilir. Örneğin, aile uyumu bozulan ve/veya çatışma sayısı artan aileler tespit edilerek derinlemesine bilgilerin elde edilmesini amaçlayan karma, boylamsal ve deneysel araştırma türlerinde de araştırmaların yapılması bu değişkenler arası ilişkilerinin daha iyi bir biçimde anlaşılması açısından faydalı olabilir.

Bu çalışma pandemi döneminde gerçekleştirildiğinden ve çalışmanın verileri çevrim içi olarak toplandığından zaman faktörünün ve veri toplama yönteminin olası etkisini değerlendirmek amacıyla pandemi sonrası da benzer değişkenlerin ele alındığı bir çalışma gerçekleştirilebilir. Bununla birlikte kurulan model farklı bireysel ve ailesel özellikler sergileyen ebeveynlerden elde edilen verilerle yeniden sınanabilir ve karşılaştırmalı çalışmalarla kültürün etkisi değerlendirilebilir. Dahası, veriler toplanırken eşlerin verileri birlikte toplanarak aynı aileye üye olan iki farklı bireyin görüşleri karşılaştırılabilir ve eğer bir farklılık tespit edilirse bu durumun olası nedenlerine dair çalışmalar yürütülebilir.

Bu çalışmada elde edilen bulgularla evli ebeveynlerin psikolojik sağlık ölçeği toplam puanının (bağımsız) aile uyumu ölçeği toplam puanı (bağımlı) üzerindeki etkisinde anne-baba stres ölçeği, ilişki yılmazlık ölçeği ve toplumsal cinsiyet eşitliği ölçeği toplam puanlarının sıralı aracılık rolü incelenmiş ve oluşturulan hipotezler doğrulanmıştır. Bu sonuçlardan hareketle, aile uyumunu artırmaya yönelik hazırlanacak psikoeğitimlerde psikolojik sağlamlığın önemi vurgulanabilir ve psikolojik sağlık ile aile uyumu arasındaki ilişkide anahtar değişkenlerden olan anne-baba stresi, ilişki yılmazlık ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik tutumlar konularına öncelik verilebilir. Bununla birlikte deneysel çalışmalar gerçekleştirilerek oluşturulan programların etkililiği sınanabilir. Bununla birlikte, bu araştırmadan ve alanyazındaki kısıtlı sayıdaki benzer çalışmalardan elde edilen sonuçlardan hareketle ileride gerçekleştirilecek çalışmalarla psikolojik sağlık ve aile uyumu arasındaki ilişkiyi etkileyen farklı değişkenlerin (ör., iş veya gelir kaybı, sosyal destek sistemin varlığı ve niteliği, bireylerin deneyimlemiş oldukları önceki olumsuz yaşantılar ve etkili başa çıkma yöntemleri vb.) aracılık rolü incelenebilir.

Yapılan bu çalışmada bulaş riski ve çocukların aile uyumlarını değerlendirecek alanyazında herhangi bir ölçme aracı bulunmaması gibi nedenlerden dolayı yalnızca ebeveynlerden aile uyumlarına dair bilgiler alınmıştır. Öncelikle çocuklara yönelik aile uyumunu ölçen bir ölçme aracı alanyazına kazandırılabilir. Bu doğrultuda ileride yapılacak

çalışmalarda örnekleme çocuk alt sisteminin de dâhil edilmesi tüm aile sisteminin aile uyumu hakkındaki görüşlerine ulaşmak için faydalı olabilir. Böylelikle daha bütüncül bir bakış açısı elde edilmiş olacaktır.

Ebeveyn odaklı yürütülen bu çalışmada ailede babaanne, anneanne ya da dede gibi aile büyükleriyle birlikte yaşanıp yaşanmadığı tespit edilmemiş ve geniş/çekirdek aile yapısındaki ebeveynlerin aile uyumu karşılaştırılmamıştır. İleride gerçekleştirilecek çalışmalarda aile yapısına göre ebeveynlerin aile uyumunda ilgili değişkenlerin aracı etkisi karşılaştırılabilir. Ekolojik sistem yaklaşımı ile uyumlu olarak aile yapısına göre aile uyumunu artıran ya da azaltan faktörlerin neler olduğuna dair araştırmalar kolektivizm açısından konunun detaylandırılmasını sağlayacaktır.

Yapılan alanyazın incelemesi sonucunda bu çalışma kapsamında ele alınan psikolojik sağlık, ebeveynlik stresi, ilişkisel yılmazlık, toplumsal cinsiyet eşitliği ve aile uyumu kavramlarına birlikte ve/veya ayrı olarak ele alan kısıtlı sayıda çalışmaya ulaşılmıştır. Dahası, özellikle pandeminin ebeveynlerin ruh sağlığına ve aile uyumuna ve birliğine olası etkileri göz önüne alındığında psikolojik sağlık ve aile uyumu ile ilgili daha çok sayıda araştırma yapılarak alanyazına katkı sunulabilir. Bununla birlikte ilgili alanyazın doğrultusunda aile uyumuna etkisi olduğu düşünülen farklı değişkenlerle (ör., eşlerin COVID-19'dan etkilenmesi, iş veya gelir kaybı yaşaması, ailede yasin varlığı) kurulan modeller test edilebilir.

Ruh Sağlığı Uzmanlarına yönelik öneriler

Bu çalışmada kapsamında bireylerin psikolojik sağlık ölçeği, anne-baba stres ölçeği, ilişkisel yılmazlık ölçeği ve toplumsal cinsiyet eşitliği ölçeği toplam puanlarının aile uyumu ölçeği toplam puanlarındaki değişimin yaklaşık %45.8'ini açıkladığı bulgusundan yola çıkılarak ailelerle çalışan ruh sağlığı uzmanları bu çalışmanın sonuçlarından yararlanarak ilgili değişkenlerin temel alındığı aile uyumunu güçlendirme temelli aile programları geliştirebilirler ve uygulamalarında kullanabilirler. Aile psikoeğitim programı bireylerin psikolojik sağlık düzeyleri gibi bireysel özelliklerine göre hazırlanabileceği gibi programda psikolojik sağlamlığı artıran faktörler, ebeveynlik stresiyle baş etme becerileri ve çiftlerin ilişkisel yılmazlığını ve ailede toplumsal cinsiyet eşitliğini güçlendirme gibi aile uyumunu artıran konular ele alınabilir. Bu aile programlarına çiftlerin hem ilişkisel yeteneklerini hem de ebeveynlik becerilerini geliştirmeye yönelik boyutlar eklenebilir. Bu sayede hem eş alt sistemi hem de ebeveynlik alt sistemi güçlendirilebilir. Bunlara ek olarak, COVID-19 salgınının ardından ebeveynlerin ve ailelerin psikolojik uyumunu kolaylaştırmak için aile uyumunu artırmak ve strese bağlı psikolojik belirtileri azaltmak için etkili aile temelli ruh sağlığı ve ebeveynlik uygulamalarına yönelik birincil, ikincil ve üçüncül önleme

bağlamında etkili çalışmalar yürütülebilir. Örneğin, ikincil önleme bağlamında risk altındaki aileler belirlenerek önleme çalışmaları yapılabileceği gibi üçüncül önleme bağlamında aile uyumu etkilenmiş ve çatışma yaşayan ebeveynler belirlenerek öncelikli olarak onlara yönelik çalışmalar gerçekleştirilebilir. Bu programların etkililiği ise deneysel araştırmalarla sınanabilir. COVID-19 salgınının halen sonlanmadığı göz önüne alındığında telekomünatif ve/veya çevrim içi psikolojik danışma hizmetleri gibi farklı yöntemlerle de ebeveynlere ulaşılarak hem eşleriyle olan iletişimleri hem de ebeveynlik rollerine dair stresleriyle baş etmeleri güçlendirilerek ailelerin uyum düzeyleri artırılabilir. Başta Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığı olmak üzere ailelere ve ebeveynlere hizmet sunan bakanlıklarda görev yapan ruh sağlığı uzmanları önleme ve müdahale amaçlı psikolojik sağlamlığa, ilişkisel yılmazlığa, anne-baba stresine, toplumsal cinsiyet eşitliğine ve aile uyumuna dair eğitim materyalleri hazırlayabilirler ve bu faktörlerin etkilerine ve aile uyumunu artırmak için nasıl geliştirileceğine dair ebeveynlere pratik öneriler sunabilirler. Bu bağlamda da stresle baş etme, problem çözme becerileri, olumlu ebeveyn tutumları, çocuk yetiştirme ve ihmal ve istismar gibi konulara ağırlık verilebilir. Yapılacak tüm çalışmaların televizyon ve çevrim içi medya araçlarıyla da oluşturulmasına özen gösterilmesi oluşturulan bu çalışmaların daha fazla ebeveyn ve ailelerine ulaşmasını kolaylaştıracaktır.

Politika yapıcılara yönelik öneriler

Başta Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığı olmak üzere ailelere ve ebeveynlere hizmet sunan bakanlıklarda görev yapan uzmanlara yönelik politika yapıcılar çeşitli kararlar alabilirler. Örneğin, ebeveynlere hizmet sunan bakanlık yetkilileri ortak çalışmalar yapılması için protokoller oluşturarak ebeveynlerin ve aile uyumlarının güçlendirildiği birincil, ikincil ve üçüncül önleme hedefleri belirleyebilirler (ör., psikolojik sağlamlığı güçlendirilmesi, ailede cinsiyet eşitliğinin sağlanması) ve hizmetlerin sunumu için iş birliği sergileyebilirler. Bununla birlikte, ebeveynlerin güçlendirilmesi ve aile uyumunun artırılması için çalışmalar yapılması amacıyla araştırmacılar ve ruh sağlığı uzmanları teşvik edilebilir (ör., TÜBİTAK Özel Çağrı Projeleriyle). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı aracılığıyla risk altındaki aileler için standardize programların hazırlanması hedeflenebileceği gibi evlilik öncesindeki çiftlere olumsuz yaşantılar karşısında daha yılmaz olma ve ilişkilerini daha sağlam kılma üzerine etkililiği kanıtlanmış çalışmaların uygulanması hedeflenebilir ve bunlara dair politikalar ve/veya yasal yükümlülükler oluşturulabilir. Bu bağlamda da ebeveynlerle ve ailelerle terapötik çalışmalar yürüten psikolojik danışmanların, psikologların ve psikiyatristlerin Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığında istihdamları artırılarak aile hekimliği sisteminde olduğu gibi her ailenin ulaşabileceği, kriz yaşantısı karşısında ruh sağlıklarını korumaya, psikolojik sağlamlıklarını güçlendirmeye ve iyilik haline artırmaya yönelik destek alabileceği ve düzenli

faaliyetlerle (bireysel ve/veya grupla psikolojik danışma, seminer vb.) kendilerini geliştirebilecekleri bir ruh sağlığı veya aileyi güçlendirme sistemi oluşturulabilir. Bu sistem içerisinde ebeveynlere bireysel ve grupla psikolojik danışma hizmeti verilebileceği gibi Sağlık Bakanlığı ile iş birliği yapılarak da ebeveynlerin psikiyatrik desteğe ulaşmaları kolaylaştırılabilir. Ayrıca, ebeveynlere en kolay erişilebilecek kurumlardan birinin Millî Eğitim Bakanlığı olduğu göz önüne alındığında rehberlik servisleri aracılığıyla ebeveynlik becerilerini, psikolojik sağlamlığı ve cinsiyet eşitliğini güçlendiren aile uyumunu artırmaya yönelik etkili çalışmaların yürütülmesi öncelikli alan olarak belirlenebilir ve bu sayede ailelerde çatışmalar artmadan kadına yönelik şiddet ve/veya çocuk ihmal ve istismarı gibi toplumsal sorunların önüne geçilmesi hedeflenebilir.

Kaynaklar

- Abidin, R. R. (1982). Parenting stress and the utilization of pediatric services. *Children's Health Care*, 11(2), 70–73. https://doi.org/10.1207/s15326888chc1102_5
- Abidin, R. R. (1986). *Parenting Stress Index (PSI)*. Pediatric Psychology Press.
- Abidin, R. R. (1989, August 11–15). *The determinants of parenting: What variables do we need to look at?* [Paper presentation], American Psychological Association 97th Annual Meeting, New Orleans, LA.
- Abidin, R. R. (1992). The determinants of parenting behaviour. *Journal of Clinical Child Psychology*, 21(4), 407–412. https://doi.org/10.1207/s15374424jccp2104_12
- Abidin, R. R. (1995). *Parenting stress index: Professional manual*. Psychological Assessment Resources.
- Abidin, R. R. (2012). *Parenting stress index–fourth edition (PSI-4)*. Psychological Assessment Resources.
- Abidin, R. R., Austin, W. G. ve Flens, J. R. (2013). The forensic uses and limitations of the Parenting Stress Index. In R. P. Archer & E. M. Wheeler (Eds.), *Forensic uses of clinical assessment instruments* (pp. 346–379). Routledge.
- Abukan, B., Yıldırım, F. ve Öztürk, H. (2020). Covid-19 salgınında çocuk olmak: Gelişim dönemlerine göre sosyal hizmet gereksinimleri ve öneriler. *Turkish Studies*, 15(6), 1–14. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44416>
- Acar, Y. B. ve Acar, H. (2002). Sistem kuramı-ekolojik sistem kuramı ve sosyal hizmet: temel kavramlar ve farklılıklar. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 13(1), 29–35.

- Afifi, T. D. (2018). Individual/relational resilience. *Journal of Applied Communication Research*, 46(1), 5–9. <https://doi.org/10.1080/00909882.2018.1426707>
- Afifi, T., Granger, D., Ersig, A., Tsalikian, E., Shahnazi, A., Davis, S., Harrison, K., Acevedo Callejas, M. ve Scranton, A. (2019). Testing the theory of resilience and relational load (TRRL) in families with type I diabetes. *Health Communication*, 34(10), 1107–1119.
- Afifi, T. D., Merrill, A. F. ve Davis, S. (2016). The theory of resilience and relational load. *Personal Relationships*, 23(4), 663–683. <https://doi.org/10.1111/pere.12159>
- Ahlert, I. A. ve Greeff, A. P. (2012). Resilience Factors Associated With Adaptation in Families With Deaf and Hard of Hearing Children. *American Annals of the Deaf*, 157(4), 391–404.
- Ahmen, D., Buheji, M. ve Fardan, S. M. (2020). Re-emphasising the future family role in “care economy” as a result of Covid-19 pandemic spillovers. *American Journal of Economics*, 10(6), 332–338.
- Akat, M. ve Karataş, K. (2020). Psychological effects of COVID-19 Pandemic on society and its reflections on education. *Turkish Studies*, 15(4), 1–13. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44336>
- Akbaş-Zeybekoğlu, Ö. ve Dursun, C. (2020). Koronavirüs (covid-19) pandemisi sürecinde özel alanına kamusal alanı sığdıran çalışan anneler. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 7(5), 78–94.
- Akgül-Gök, F. (2013). *Evli kadın ve erkeklerin toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili algılarının aile işlevlerine yansımaları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

- Akn, E. (2013). Yapısal aile sistemleri kuramı bağlamında ergenlik döneminde aile yapısı ve ergenlik dönemi sorunları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 53(1), 85–116.
- Aktaş, A. M. (2004). Aile terapisinde sosyal hizmet yaklaşımları. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 7(7), 1–10.
- Alampay, L. P. (2014). Parenting in the Philippines. In H. Selin (Ed.), *Parenting across cultures* (pp. 105-121). Springer.
- Alon, T. M., Doepke, M., Olmstead-Rumsey, J. ve Tertilt, M. (2020). The impact of COVID-19 on gender equality. NBER Working Paper No. 26947. National Bureau of Economic Research.
- Aluh, D. O. ve Onu, J. U. (2020). The need for psychosocial support amid COVID-19 crises in Nigeria. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 12(5), 557–558. <https://doi.org/10.1037/tra0000704>
- Amerikan Psikoloji Birliği. (APA, 2020). *Stress in America 2020: Stress in the time of COVID-19*. <https://www.apa.org/news/press/releases/stress/2020/report>
- Anderson, K. M. (2013). Fostering resilience in daughters of battered women. In D. Becvar (Ed.), *Handbook of family resilience* (pp. 495–514). Springer.
- Arıcı, F. (2011). *niversite ğrencilerinde toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılar ve psikolojik iyi oluş*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

- Artan, T., Atak, I., Karaman M. ve Cebeci, F. (2020). Koronavirüs (COVID-19) salgınında sosyodemografik özellikler, psikolojik sağlamlık ve kaygı düzeyleri arasındaki ilişki. *Turkish Studies*, 15(6), 79–94. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.43882>
- Arntz, M., Yahmed, S. B. ve Berlingieri, F. (2020). Working from home and COVID-19: The chances and risks for gender gaps. *Intereconomics*, 55(6), 381–386.
- Atwool, N. (2006). Attachment and resilience: Implications for children in care. *Child Care in Practice*, 12(4), 315–330. <https://doi.org/10.1080/13575270600863226>
- Aydoğın, D. (2014). *Çiftlerde ilişkisel yılmazlığın ebeveynlik stresi, ilişkisel başa çıkma, ilişkisel profesyonel yardım arama ile ilişkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Aydoğın, D. ve Dinçer, D. (2020). Creating resilient marriage relationships: Self-pruning and the mediation role sacrifice with satisfaction. *Current Psychology*, 39(2), 500–510. <https://doi.org/10.1007/s12144-019-00472-x>
- Aydoğın, D. ve Kızıldağ, S. (2017). Examination of relational resilience with couple burnout and spousal support in families with a disabled child. *The Family Journal*, 25(4), 407–413. <https://doi.org/10.1177/1066480717731215>
- Aydoğın, D. ve Özbay, Y. (2018). Mediation role of dyadic coping on parenting stress and relational resilience in couples. *Marriage & Family Review*, 54(2), 128–147. <https://doi.org/10.1080/01494929.2017.1302900>
- Aydoğın, D., Kara, E. ve Kalkan, E. (2021). Understanding relational resilience of married adults in quarantine days. *Current Psychology*, 1–11. <https://doi.org/10.1007/s12144-021-02224-2>

- Balenzano, C., Moro, G. ve Girardi, S. (2020). Families in the pandemic between challenges and opportunities: An empirical study of parents with preschool and school-age children. *Italian Sociological Review*, 10(3S), 777–800. <http://dx.doi.org/10.13136/isr.v10i3s>.
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84(2), 191–215. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.84.2.191>
- Bastiaansen, C., Verspeek, E. ve van Bakel, H. (2021). Gender differences in the mitigating effect of co-parenting on parental burnout: The gender dimension applied to COVID-19 restrictions and parental burnout levels. *Social Sciences*, 10(4), 127. <https://doi.org/10.3390/socsci10040127>
- Başaran, M. ve Aksoy, A. B. (2020). Anne-babaların korona-virüs (Covid-19) salgını sürecinde aile yaşantılarına ilişkin görüşleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(71), 669–678.
- Bayar, Ö., Haskan-Avcı, Ö., ve Koç, M. (2018). Erkek toplumsal cinsiyet rolü stresi ölçeği'nin (ETCRSÖ) geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 57–76. <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2018.-371876>
- Bateson, G. (1979). *Mind and nature: A necessary unit*. Wildwood House London.
- Beavers, W.B. ve Hampson, R.B. (1990) *Successful Families: assessment and intervention*, W.W. Norton
- Behar-Zusman, V., Chavez, J. V. ve Gattamorta, K. (2020). Developing a measure of the impact of COVID-19 social distancing on household conflict and cohesion. *Family Process*, 59(3), 1045–1059. <https://doi.org/10.1111/famp.12579>

- Behnke, A., MacDermid, S., Coltrane, S., Parke, R., Duffy, S. ve Widaman, K. (2008). Family cohesion in the lives of mexican american and european american parents. *Journal of Marriage and Family*, 70(4), 1045–1059. <http://www.jstor.org/stable/40056317>
- Belsky, J. (1981). Early human experience: A family perspective. *Developmental Psychology*, 17(1), 3–23. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.17.1.3>
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development*, 55(1), 83–96. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1984.tb00275.x>
- Bektaş, M. (2018). *Evli bireylerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin yordanması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Bektaş, M. ve Özben, Ş. (2016). Evli bireylerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin bazı sosyo-demografik değişkenler açısından incelenmesi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 216–240.
- Bem, S. L. (1981). Gender schema theory: A cognitive account of sex typing. *Psychological Review*, 88(4), 354–364. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.88.4.354>
- Bem, S. L. (1983). Gender schema theory and its implications for child development: Raising gender-aschematic children in a gender-schematic society. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 8(4), 598–616.
- Bem, S. L. (1985). Androgyny and gender schema theory: a conceptual and empirical integration. In T.B. Sonderegger (Ed.), *Psychology and gender* (pp. 179–186). University of Nebreska Press.

Benzies, K. M., Harrison, M. J. ve Magill-Evans, J. (2004). Parenting stress, marital quality, and child behavior problems at age 7 years. *Public Health Nursing*, 21(2), 111-121.

Bertalanffy, L. V. (1968). *General system theory: Foundations, development, applications*. G. Braziller.

Bilge, Y. ve Bilge, Y. (2020). Koronavirüs salgını ve sosyal izolasyonun psikolojik semptomlar üzerindeki etkilerinin psikolojik sağlamlık ve stresle baş etme tarzları açısından incelenmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 23(1), 38–51. <https://doi.org/10.5505/kpd.2020.66934>

Birleşmiş Milletler. (BM, 2020). *Politika özeti: COVID-19'un kadınlar üzerindeki etkisi*. <https://turkey.un.org/sites/default/files/2020-06/policy-brief-the-impact-of-covid-19-on-women-tr.pdf>

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü. (UNESCO, 2020). *Global education coalition*. <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/globalcoalition>

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü. (UNESCO, 2000). *Gender equality and equity*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000121145>

Birleşmiş Milletler Kadın Birimi. (UN Women, 2020). *Türkiye'de COVID-19 etkilerinin toplumsal cinsiyet açısından değerlendirilmesi*. https://eca.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20ECA/Attachments/Publications/2020/07/RGA_Executive_Summary_Turkish.pdf

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı. (UNDP, 2020). *COVID-19 Pandemisi*. <https://www.undp.org/tr/turkiye/covid-19-pandemisi>.

Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Acil Yardım Fonu. (UNICEF, 2020). *Politika Notu: COVID-19 döneminin çocuklar üzerindeki etkileri*.

<https://www.unicef.org/turkey/documents/covid-19>

salg%C4%B1n%C4%B1n-%C3%A7ocuklar-%C3%BCzerindeki-etkileri

Biswas, S., Moghaddam, N. ve Tickle, A. (2015). What are the factors that influence parental stress when caring for a child with an intellectual disability? A critical literature review. *International Journal of Developmental Disabilities*, 61(3), 127–146. <https://doi.org/10.1179/2047387714Y.0000000043>

Black, K. ve Lobo, M. (2008). A conceptual review of family resilience factors. *Journal of Family Nursing*, 14(1), 33–55. <http://dx.doi.org/10.1177/1074840707312237>

Block, J. ve Kremen, A. M. (1996). IQ and ego-resiliency: Conceptual and empirical connections and separateness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(2), 349–361. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.70.2.349>

Bloom, B. L. (1985). A factor analysis of self-report measures of family functioning. *Family Process*, 24(2), 225–239. <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.1985.00225.x>

Bonanno, G. A. (2004). Loss, trauma, and human resilience: have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events? *American Psychologist*, 59(1), 20–28. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.59.1.20>

Bora, A. (2012). Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık. Der. Kenan Çayır ve Müge Ayan Ceyhan, *Ayrımcılık çok boyutlu yaklaşımlar* (sf. 175–188). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Boyras, G. ve Sayger, T. V. (2009). An exploratory path analysis of the factors contributing to life satisfaction in fathers. *The Journal of Positive Psychology*, 4(2), 145–154. <https://doi.org/10.1080/17439760802650592>

Bozdağ, F. (2020). Pandemi sürecinde psikolojik sağlamlık. *Turkish Studies*, 15(6), 247–257. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44890>

- Bozdağ, F. (2020). *Mülteci çocukların psikolojik sağlımlıkları ve kültürlenme stratejileri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Bozkurt, V. (2020). Covid-19 pandemisinin ekonomik, toplumsal ve siyasal etkileri. Ed. D. Demirbaş, V. Bozkurt ve S. Yorğun, *Pandemi döneminde çalışma: ekonomik kaygılar, dijitalleşme ve verimlilik* (sf. 115–136). İstanbul Üniversitesi Yayınevi.
- Bradbury-Jones, C. ve Isham, L. (2020). The pandemic paradox: The consequences of COVID-19 on domestic violence. *Journal of Clinical Nursing*, 29, 2047–2049.
- Bradley, J. M. ve Hojjat, M. (2017). A model of resilience and marital satisfaction. *The Journal of Social Psychology*, 157(5), 588–601. <https://doi.org/10.1080/00224545.2016.1254592>
- Breslin, D. (2005). Children's capacity to develop resiliency: How to nurture it. *YC Young Children*, 60(1), 47.
- Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. *American Psychologist*, 32(7), 513–531. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.32.7.513>
- Bronfenbrenner, U. (1974). Developmental research, public policy, and the ecology of childhood. *Child Development*, 45(1), 1–5. <https://doi.org/10.2307/1127743>
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press.
- Bronfenbrenner, U. (1986). Ecology of the family as a context for human development: Research perspectives. *Developmental Psychology*, 22(6), 723–742.

Brown, S. M., Doom, J. R., Lechuga-Peña, S., Watamura, S. E. ve Koppels, T. (2020). Stress and parenting during the global COVID-19 pandemic. *Child Abuse & Neglect: The International Journal*, 110(2), 104699. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104699>

Bulut-Ateş, F. (2019). Aile danışmanlığı. Ed. T. Akbaş ve N.Ş. Özabacı, *Kuram ve uygulamalar ile aile danışmanlığı* (sf. 3-39). Pegem Akademi Yayıncılık.

Burger, J.M. (2006). *Kişilik* (Çev. İ.D.E.Sarioğlu). Kaknüs Yayınları.

Burr, V. (1998). *Gender and social psychology*. Routledge.

Bussey, K. ve Bandura, A. (1999). Social cognitive theory of gender development and differentiation. *Psychological Review*, 106(4), 676–713. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.106.4.676>

Buz, S. (2009). Feminist sosyal hizmet uygulaması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20 (1), 53–61.

Büyüköztürk, Ş. (2004). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Pegem Akademi.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, O.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi.

Caligiuri, P. M., Hyland, M. M., Joshi, A. ve Bross, A. S. (1998). Testing a theoretical model for examining the relationship between family adjustment and expatriates' work adjustment. *Journal of Applied Psychology*, 83, 598–614. <http://dx.doi.org/10.1037/0021-9010.83.4.598>

Calvano, C., Engelke, L., Di Bella, J., Kindermann, J., Renneberg, B. ve Winter, S. M. (2022). Families in the COVID-19 pandemic: parental stress, parent mental health

and the occurrence of adverse childhood experiences—results of a representative survey in Germany. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 31(7), 1–13. <https://doi.org/10.1007/s00787-021-01739-0>

Campbell, A. M. (2020). An increasing risk of family violence during the Covid-19 pandemic: Strengthening community collaborations to save lives. *Forensic Science International: Reports*, 2, 1–3. <http://doi.org/10.1016/j.fsir.2020.100089>

Carr, K. ve Kellas, J. K. (2018). The role of family and marital communication in developing resilience to family-of-origin adversity. *Journal of Family Communication*, 18(1), 68–84. <https://doi.org/10.1080/15267431.2017.1369415>

Champagne, C., Pailhé, A. ve Solaz, A. (2015). Le temps domestique et parental des hommes et des femmes: quels facteurs d'évolutions en 25 ans?. *Économie et Statistique*, 478(1), 209–242.

Chen, S. ve Bonanno, G. A. (2020). Psychological adjustment during the global outbreak of COVID-19: A resilience perspective. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 12(1), 51–54. <https://doi.org/10.1037/tra0000685>

Chen, S. X., Chan, W., Bond, M. H. ve Stewart, S. M. (2006). The effects of self-efficacy and relationship harmony on depression across cultures: Applying level-oriented and structure-oriented analyses. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 37(6), 643–658. <https://doi.org/10.1177/0022022106292075>

Choi, E. K., Van Riper, M., Jang, M. ve Han, S. W. (2018). Adaptation and resilience in families of children with spina bifida in South Korea. *Rehabilitation Nursing Journal*, 43(6), 343–350.

Christensen, L. B., Johnson, R. B. ve Turner, L. A. (2015). *Research methods, design, and analysis*. Pearson.

- Chuang, Y. C. (2005). Effects of interaction pattern on family harmony and well-being: Test of interpersonal theory, relational-models theory, and confucian ethics. *Asian Journal of Social Psychology*, 8(3), 272–291. <https://doi.org/10.1111/j.1467-839X.2005.00174.x>
- Cihan, H. ve Aydoğan, D. (2020). Relational resilience as a protective factor in marital adjustment of couples with cancer: A dyadic model. *Dusunen Adam*, 33(3), 281–288. <http://doi.org/10.14744/dajpns.2020.00092>
- Cihan, H. ve Var, E. C. (2022). Developing a model on the factors affecting family resilience in the COVID-19 pandemic: Risk and protective factors. *Current Psychology*, 1–16. <https://doi.org/10.1007/s12144-022-03008-y>
- Clark, S., McGrane, A., Boyle, N., Joksimovic, N., Burke, L., Rock, N. ve O’Sullivan, K. (2021). “You’re a teacher you’re a mother, you’re a worker”: Gender inequality during COVID-19 in Ireland. *Gender, Work & Organization*, 28(4), 1352–1362. <https://doi.org/10.1111/gwao.12611>
- Cluver, L., Lachman, J. M., Sherr, L., Wessels, I., Krug, E., Rakotomalala, S., Blight, S., Hillis, S., Bachman, G., Green, O., Butchart, A., Tomlinson, M., Ward, C.L., Doubt, J. ve McDonald, K. (2020). Parenting in a time of COVID-19. *Lancet*, 395(10231), 1–4. [http://dx.doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30736-4](http://dx.doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30736-4)
- Coe, J. L., Davies, P. T. ve Sturge-Apple, M. L. (2018). Family instability and young children's school adjustment: Callousness and negative internal representations as mediators. *Child Development*, 89(4), 1193–1208. <https://doi.org/10.1111/cdev.12793>
- Conolly, C. M. (2005). A qualitative exploration of resilience in longterm lesbian couples. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 13(3), 266–280. <https://doi.org/10.1177%2F1066480704273681>

- Collins, C., Landivar, L. C., Ruppanner, L. ve Scarborough, W. J. (2020). COVID-19 and the gender gap in work hours. *Gender, Work & Organization*, 1–12. <https://doi.org/10.1111/gwao.12506>
- Connell, C. M. ve Strambler, M. (2020). Studying the unintended consequences of COVID-19 responses on family wellbeing and child safety. <https://medicine.yale.edu/psychiatry/news-article/24306/>
- Connor, K. M. ve Davidson, J. R. T. (2003). Development of a new resilience scale: The Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC). *Depression and Anxiety*, 18(2), 76–82. <https://doi.org/10.1002/da.10113>
- Cooper, C. E., McLanahan, S. S., Meadows, S. O. ve Brooks-Gunn, J. (2009). Family structure transitions and maternal parenting stress. *Journal of Marriage and Family*, 71, 558–574. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2009.00619.x>
- Cox, M. J. ve Paley, B. (1997). Families as systems. *Annual Review of Psychology*, 48(1), 243–267.
- Cox, M. J. ve Paley, B. (2003). Understanding families as systems. *Current Directions in Psychological Science*, 12(5), 193–196. <https://doi.org/10.1111%2F1467-8721.01259>
- Craig, L. ve Churchill, B. (2018). Parenting stress and the use of formal and informal child care: Associations for fathers and mothers. *Journal of Family Issues*, 39(12), 3203–3224. <https://doi.org/10.1177%2F0192513X18776419>

- Cramm, J. M. ve Nieboer, A. (2011). Psychological well-being of caregivers of children with intellectual disabilities: Using parental stress as a mediating factor. *Journal of Intellectual Disabilities*, 15(2), 101–113. <https://doi.org/10.1177%2F1744629511410922>
- Creswell, J.W., 2012. *Research design: Qualitative, quantitative and mixed methods approaches*. Sage Publication.
- Cripe, C. T. (2013). *Family resilience, parental resilience and stress mediation in families with autistic children* [Doctoral dissertation, North Central University]. ProQuest Dissertations and Theses Global.
- Cuartas, J. (2020). Heightened risk of child maltreatment amid the COVID-19 pandemic can exacerbate mental health problems for the next generation. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 12(S1), 195–196. <https://doi.org/10.1037/tra0000597>
- Çakır, S. G. (2009). *Factors and mechanisms of resilience among turkish migrant women in the UK*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Çelik, E. (2013). Lise son sınıf öğrencilerinin yılmazlık özelliklerinin duygusal dışavurum açısından incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2), 221–236.
- Çetin, F. ve Basım, H. N. (2011). Psikolojik dayanıklılığın iş tatmini ve örgütsel bağlılık tutumlarındaki rolü. *Is, Guc: The Journal of Industrial Relations & Human Resources*, 13(3), 79–94.
- Çetinkaya, A. ve Sarıcı-Bulut, S. (2019). Lise öğrencilerinde kendini toparlama gücü düzeyleri ve öznel iyi oluşu artırma stratejilerinin incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 9(55), 1053–1084.

- Çiçek, B. ve Almalı, V. (2020). COVID-19 pandemisi sürecinde kaygı öz-yeterlilik ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişki: özel sektör ve kamu çalışanları karşılaştırması. *Turkish Studies*, 15(4), 241–260. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.43492>
- Çölgeçen, Y. ve Çölgeçen, H. (2020). Covid-19 pandemisine bağlı yaşanan kaygı düzeylerinin değerlendirilmesi: Türkiye örneği. *Turkish Studies*, 15(4), 261–275. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44399>
- Daks, J. S., Peltz, J. S. ve Rogge, R. D. (2020). Psychological flexibility and inflexibility as sources of resiliency and risk during a pandemic: Modeling the cascade of COVID-19 stress on family systems with a contextual behavioral science lens. *Journal of Contextual Behavioral Science*, 18, 16–27. <https://doi.org/10.1016/j.jcbs.2020.08.003>
- Dalkılıç, M. ve Güloğlu, B. (2016). Otizmliliği olan çiftlerin evlilik doyumları: kaygı, ilişkisel yılmazlık, psikolojik yardım alma tutumları değişkenleri açısından bir inceleme. *İstanbul Aydın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(2), 29–54.
- Daniels, A. D. ve Bryan, J. (2021). Resilience despite complex trauma: family environment and family cohesion as protective factors. *The Family Journal*, 29(3), 336–345. <https://doi.org/10.1177/10664807211000719>
- Daniels, A. D., Bryan, J., Liles, S. ve Carney, J. V. (2022). The family system amidst complex trauma: A driving force to enhance resilience and reduce depression in young adults. *The Family Journal*. 1–11. <https://doi.org/10.1177/10664807221104115>
- Deater-Deckard, K. (1998). Parenting stress and child adjustment: Some old hypotheses and new questions. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 5(3), 314–332. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2850.1998.tb00152.x>
- Deater-Deckard, K. (2008). *Parenting stress*. Yale University Press.

- Deater-Deckard, K. ve Panneton, R. (2017). Unearthing the developmental and intergenerational dynamics of stress in parent and child functioning. In K. Deater-Deckard & R. Panneton (Eds.), *Parental stress and early child development: Adaptive and maladaptive outcomes* (pp. 1–11). Springer.
- Demirbaş, N. K. ve Koçak, S. S. (2020). 2-6 yaş arasında çocuğu olan ebeveynlerin bakış açısıyla covid-19 salgın sürecinin değerlendirilmesi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(6), 328–349.
- Demirdirek, H. ve Şener, Ü. (2014). *81 il için toplumsal cinsiyet eşitliği karnesi 2014*. https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/926/TEPAV.81_II_Icin_Toplumsal_Cinsiyet_Esitligi_Karnesi.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Dervishaliaj, E. (2013). Parental stress in families of children with disabilities: A literature review. *Journal of Educational And Social Research*, 3(7), 579–584. <http://dx.doi.org/10.5901/jesr.2013.v3n7p579>
- Dinç, T. (2021). *Ebeveyn tükenmişliği, ebeveyn stresi ve ilişkisel yılmazlığın sosyo-demografik değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ufuk Üniversitesi, Ankara.
- Doğan, T. (2015). Kısa Psikolojik Sağlık Ölçeği'nin Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 3(1), 93–102.
- Dökmen, Z.Y. (2015). *Toplumsal cinsiyet, sosyal psikolojik açıklamalar*. Remzi Yayınevi.
- Duman-Kula, M., Ekşi, H. ve Demirci, İ. (2018). Aile Uyum Ölçeği' nin Türkçe formunun psikometrik özellikleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 97–106. <https://doi.org/10.17494/ogusbd.457082>
- Duncan, J. M., Garrison, M. E. ve Killian, T. S. (2021). Measuring family resilience: Evaluating the walsh family resilience questionnaire. *The Family Journal*, 29(1), 80–85. <https://doi.org/10.1177/1066480720956641>

- Dunning, M. J. ve Giallo, R. (2012). Fatigue, parenting stress, self-efficacy and satisfaction in mothers of infants and young children. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 30(2), 145–159. <https://doi.org/10.1080/02646838.2012.693910>
- Duran, M. S. ve Acar, M. (2020). Bir virüsün dünyaya ettikleri: COVID-19 pandemisinin makroekonomik etkileri. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 10(1), 54–67.
- Dünya Sağlık Örgütü. (DSÖ, 2020a). *Situation reports*. https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200311-sitrep-51-covid-19.pdf?sfvrsn=1ba62e57_10
- Dünya Sağlık Örgütü. (DSÖ, 2020b). *WHO Coronavirus hastalığı (COVID-19) Dashboard*. <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019>.
- Dünya Sağlık Örgütü. (DSÖ, 2020c). *COVID-19 strategy update*. <https://www.who.int/publications/m/item/covid-19-strategy-update>
- Driver, N. ve Shafeek-Amin, N. (2019). Acculturation, social support, and maternal parenting stress among US Hispanic mothers. *Journal of Child and Family Studies*, 28(5), 1359–1367. <https://doi.org/10.1007/s10826-019-01351-6>
- Dvorsky, M. R., Breaux, R. ve Becker, S. P. (2020). Finding ordinary magic in extraordinary times: child and adolescent resilience during the COVID-19 pandemic. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 1–3. <https://doi.org/10.1007/s00787-020-01583-8>
- Eluwole, K. K., Arikewuyo, A. O., Lasisi, T. T., Arikewuyo, H. O. ve Adeyemi, H. K. (2021). Does individual coping mechanism build relational resilience among romantic partners? Understanding resilience in the age of COVID-19. *International Journal of Spa and Wellness*, 4(2-3), 138–159. <https://doi.org/10.1080/24721735.2021.1986971>
- Enea, V. ve Rusu, D. M. (2020). Raising a child with autism spectrum disorder: A systematic review of the literature investigating parenting stress. *Journal of Mental Health Research in Intellectual Disabilities*, 13(4), 283–321. <https://doi.org/10.1080/19315864.2020.1822962>

- Erel, O. ve Burman, B. (1995). Interrelatedness of marital relations and parent-child relations: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 118, 108–132.
- Ergöl, Ş., Koç, G., Eroğlu, K. ve Taşkin, L. (2012). Türkiye'de kadın araştırma görevlilerinin ev ve iş yaşamlarında karşılaştıkları güçlükler. *Journal of Higher Education & Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2(1), 43–49.
- Erzeybek, B. ve Çifçi, E. G. (2019). Akademisyen kadınların toplumsal cinsiyet rolleri ve evlilik uyumu. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 3(1), 61–80.
- Fegert, J. M., Vitiello, B., Plener, P. L. ve Clemens, V. (2020). Challenges and burden of the Coronavirus 2019 (COVID-19) pandemic for child and adolescent mental health: A narrative review to highlight clinical and research needs in the acute phase and the long return to normality. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 14, 1–11. <https://doi.org/10.1186/s13034-020-00329-3>
- Feldman, D. B., Einav, M. ve Margalit, M. (2018). Does family cohesion predict Children's effort? The mediating roles of sense of coherence, hope, and loneliness. *The Journal of Psychology*, 152(5), 276–289. <https://doi.org/10.1080/00223980.2018.1447434>
- Fergus, K. ve Skerrett, K. (2015). Resilient couple coping revisited: Building relationship muscle. In K. Skerrett & K. Fergus (Eds.), *Couple resilience* (pp. 199–210). Springer.
- Fergus, S. ve Zimmerman, M. A. (2005). Adolescent resilience: A framework for understanding healthy development in the face of risk. *Annual Review of Public Health*, 26, 399–419. [10.1146/annurev.publhealth.26.021304.144357](https://doi.org/10.1146/annurev.publhealth.26.021304.144357)
- Fernandez, I. T., Schwartz, J. P., Chun, H. ve Dickson, G. (2013). Family resilience and parenting. In D. S. Becvar (Ed.), *Handbook of family resilience* (pp. 119–136). Springer.

- Fosco, G. M., LoBraico, E. J., Sloan, C. J., Fang, S. ve Feinberg, M. E. (2022). Family vulnerability, disruption, and chaos predict parent and child COVID-19 health-protective behavior adherence. *Families, Systems, & Health, 40*(1), 10–20. <https://doi.org/10.1037/fsh0000649>
- Fraenkel, P. ve Cho, W. L. (2020). Reaching up, down, in, and around: Couple and family coping during the coronavirus pandemic. *Family Process, 59*(3), 847–864. <https://doi.org/10.1111/famp.12570>
- Galasso, V., Pons, V., Profeta, P., Becher, M., Brouard, S. ve Foucault, M. (2020). Gender differences in COVID-19 attitudes and behavior: Panel evidence from eight countries. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 117*(44), 27285–27291. <https://doi.org/10.1073/pnas.2012520117>
- Gamarel, K. E. ve Revenson, T. A. (2015). Dyadic adaptation to chronic illness: The importance of considering context in understanding couples' resilience. In K. Skerrett ve K. Fergus (Eds.), *Couple resilience* (pp. 83–105). Springer.
- Gerstein, E. D. ve Crnic, K. A. (2018). Family interactions and developmental risk associated with early cognitive delay: Influences on children's behavioral competence. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology, 47*(1), 100–112. <https://doi.org/10.1080/15374416.2016.1157755>
- Gerstein, E. D., Crnic, K., Blacher, J. ve Baker, B. (2009). Resilience and the course of daily parenting stress in families of young children with intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research, 53*(12), 981–997. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2788.2009.01220.x>
- Gianesini, G. (2012). *Resilience as a relational construct. Theoretical and empirical evidences*. [Doctoral Dissertation, University of Padova].

- Gianesini, G. (2013). *Negotiating family challenges by transforming traditional gender roles in new identities: How patterns of resilience vary by gender, employment status and age of first child*. In L. Blair (Ed.), *Visions of the 21st century family: Transforming structures and identities (Vol. 7). Contemporary Perspective in Family Research*. Emerald Group Publishing Limited.
- Gizir, C. A. (2007). Psikolojik sağlamlık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler üzerine bir derleme çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(28), 113–128.
- Gladding, S. T. (2016). A guide to having a healthy family. In I. Marini & M. A. Stebnicki (Eds.), *The professional counselor's desk reference* (pp. 363–366). Springer.
- Gladding, S. T. (2017). *Aile terapisi, tarihi, kuram ve uygulamaları*. Çev. Ed. İ. Keklik ve İ. Yıldırım. Türk PDR Yayınları.
- Glenn, S., Cunningham, C., Poole, H., Reeves, D. ve Weindling, M. (2009). Maternal parenting stress and its correlates in families with a young child with cerebral palsy. *Child: care, health and development*, 35(1), 71–78. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2214.2008.00891.x>
- Gonczarowski, Y. A., Nisan, N., Ostrovsky, R. ve Rosenbaum, W. (2019). A stable marriage requires communication. *Games and Economic Behavior*, 118, 626–647. <https://doi.org/10.1016/j.geb.2018.10.013>.
- Gómez-Ortiz, O., Rubio, A., Roldán-Barrios, A., Ridao, P. ve López-Verdugo, E. I. (2022). Parental stress and life satisfaction: A comparative study of social services users and nonusers from a gender perspective. *Journal of Community Psychology*. <https://doi.org/10.1002/jcop.22907>
- Görgülü, T. (2019). McMaster aile işlevleri modeli ve gömleği yırtık kırmızı gül öyküsü' nün McMaster modeli temelinde incelenmesi. *Turkish Studies - Language and Literature*, 14(1), 99–114. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies>.

- Gözütok, F. D., Toraman, Ç. ve Acar-Erdol, T. (2017). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ölçeğinin (TCEÖ) geliştirilmesi. *Elementary Education Online*, 16(3), 1036–1048. <http://dx.doi.org/10.17051/ilkonline.2017.330240>
- Graber, R., Pichon, F. ve Carabine, E. (2015). *Psychological resilience: State of knowledge and future research agendas*. Overseas Development Institute.
- Grzywacz, J. G. ve Fuqua, J. (2000). The social ecology of health: Leverage points and linkages. *Behavioral Medicine*, 26(3), 101–115. <https://doi.org/10.1080/08964280009595758>
- Griffith, A. K. (2020). Parental burnout and child maltreatment during the COVID-19 pandemic. *Journal of Family Violence*, 1–7. Advance online publication. <https://doi.org/10.1007/s10896-020-00172-2>.
- Gugliandolo, M. C., Liga, F., Larcan, R. ve Cuzzocrea, F. (2022). Parents of children with developmental disorders: Family hardiness and resilience. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 1–6. <https://doi.org/10.3109/13668250.2022.2079056>
- Gülaldı, D. (2010). *Erken çocuklukta serebral pals'li ve otistik çocuk annelerinin ebeveyn stres düzeylerinin yaşam doyumları ile ilişkisinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Güneş, F. (2017). Feminist kuramda ataerki tartışmaları üzerine eleştirel bir inceleme. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(2), 245–256.
- Günther-Bel, C., Vilaregut, A., Carratala, E., Torras-Garat, S. ve Pérez-Testor, C. (2020). A mixed-method study of individual, couple, and parental functioning during the state-regulated COVID-19 lockdown in Spain. *Family Process*, 59(3), 1060–1079. <https://doi.org/10.1111/famp.12585>

- Gürgen, U. (2006). *Grupa psikolojik danışmanın üniversite öğrencilerinin yılmazlık düzeylerine etkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Gürgân, U. (2014). Üniversite öğrencilerinin yılmazlık ve iyilik halinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Education Sciences*, 9(1), 19–35. <http://dx.doi.org/10.12739/NWSA.2014.9.1.1C0603>
- Hallaç, S. ve Öz, F. (2014). Aile kavramına kuramsal bir bakış. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6, 142–153. <https://doi.org/10.5455/cap.20130625102321>
- Hammen, C. (2005). Stress and depression. *Annual Review of Clinical Psychology*, 1(1), 293–319. doi: 10.1146/annurev.clinpsy.1.102803.143938
- Harris, K. I. (2015). Children's spirituality and inclusion: strengthening a child's spirit with community, resilience and joy. *International Journal of Children's Spirituality*, 20(3-4), 161–177. <https://doi.org/10.1080/1364436X.2015.1086728>
- Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezleri (Centers for Disease Control and Prevention, 2020). *Women, Caregiving, and COVID-19*. <https://www.cdc.gov/women/caregivers-covid-19/index.html>
- Haskan-Avcı, Ö., Karababa, A. ve Zencir, T. (2019). Toplumsal cinsiyet bağlamında erkek okul öncesi öğretmen adayları: Algıladıkları güçlükler ve gelecek kaygıları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(4), 1092–1106.
- Hassan-Abbas, N. M. (2022). Resilience and Risk Factors Predict Family Stress Among Married Palestinians in Israel During the COVID-19 Pandemic. *Frontiers in Psychology*, 13, 1–15. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.913330>
- Hayes, A. F. (2018). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: a regression-based approach* (2nd ed.) The Guilford Press.

Helgeson, V. S. (2012). Gender and health: a social psychological perspective. In A. Baum, T. Revenson & J. Singer (Eds.) *Handbook of health psychology* (pp. 519–537). Psychol Press.

Henderson, A. D., Sayger, T. V. ve Horne, A. M. (2003). Mothers and sons: A look at the relationship between child behavior problems, marital satisfaction, maternal depression, and family cohesion. *The Family Journal*, 11(1), 33–41. <https://doi.org/10.1177/1066480702238469>

Heywood, A. (2007). *Political ideologies. An introduction*. Palgrave Macmillian.

Hiraoka, D. ve Tomoda, A. (2020). Relationship between parenting stress and school closures due to the COVID-19 pandemic. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 74(9), 497–498. <https://doi.org/10.1111/pcn.13088>

Hively, K. ve El-Alayli, A. (2014). “You throw like a girl:” The effect of stereotype threat on women's athletic performance and gender stereotypes. *Psychology of Sport and Exercise*, 15(1), 48–55. <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2013.09.001>

Hobfoll, S. E. ve Spielberger, C. D. (1992). Family stress: Integrating theory and measurement. *Journal of Family Psychology*, 6(2), 99–112. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.6.2.99>

Hofstede, G. ve McCrae, R. R. (2004). Personality and Culture Revisited: Linking Traits and Dimensions of Culture. *Cross-Cultural Research*, 38(1), 52–88. <https://doi.org/10.1177/1069397103259443>

Holly, L. E., Fenley, A. R., Kritikos, T. K., Merson, R. A., Abidin, R. R. ve Langer, D. A. (2019). Evidence-base update for parenting stress measures in clinical samples. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 48(5), 685–705. <https://doi.org/10.1080/15374416.2019.1639515>

- Hong, J. Y., Choi, S. ve Cheatham, G. A. (2021). Parental stress of Korean immigrants in the US: Meeting Child and Youth's educational needs amid the COVID-19 pandemic. *Children and Youth Services Review*, 127, 106070. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2021.106070>
- Hong, Y. J. ve Yi, S. H. (2017). Actor and partner effects of mothers' and fathers' parenting stress and family cohesion and flexibility on warm parenting behavior. *Korean Journal of Child Studies*, 38(2), 37–50. <https://doi.org/10.5723/kjcs.2017.38.2.37>
- Hosokawa, R. ve Katsura, T. (2021). Maternal Work–Life Balance and Children's Social Adjustment: The Mediating Role of Perceived Stress and Parenting Practices. *International journal of environmental research and public health*, 18(13), 69–24. <https://doi.org/10.3390/ijerph18136924>
- Hoşoğlu, R., Kodaz, A. F., Bingöl, T. Y. ve Batık, M. V. (2018). Öğretmen adaylarında psikolojik sağlamlık. *OPUS International Journal of Society Researches*, 8(14), 217–239. <https://doi.org/10.26466/opus.405751>
- Howell, K. H., Miller-Graff, L. E., Schaefer, L. M. ve Scrafford, K. E. (2020). Relational resilience as a potential mediator between adverse childhood experiences and prenatal depression. *Journal of Health Psychology*, 25(4), 545–557. <https://doi.org/10.1177/1359105317723450>
- Hsu, L. C. ve Henke, A. (2021). COVID-19, staying at home, and domestic violence. *Review of Economics of the Household*, 19(1), 145–155. <https://doi.org/10.1007/s11150-020-09526-7>
- Hunter, A. J. (2001). A cross-cultural comparison of resilience in adolescents. *Journal of Pediatric Nursing*, 16(3), 172–179. <https://doi.org/10.1053/jpdn.2001.24180>

International Labour Organization. (ILO, 2020). ILO Monitor: COVID-19 and the world of work. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/briefingnote/wcms_740877.pdf

Ip, P. K. (2014). Harmony as happiness? Social harmony in two Chinese societies. *Social Indicators Research*, 117(3), 719–741. <https://doi.org/10.1007/s11205-013-0395-7>

Işık, A. (2020). Koronavirüs (Covid-19) salgını döneminde ailede krize müdahale. *Akademia Doğa ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1),1–9.

Işık, Ş. (2016). Türkiye’de kendini toparlama gücü konusunda yapılmış araştırmaların incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 6(45), 65–76.

Jeong, Y. R. ve Lee, T. (2020). Effect of parenting stress and co-worker support on work-life balance in nurses reinstated after parental leave. *Journal of Korean Academy of Nursing Administration*, 331–339. <https://doi.org/10.11111/jkana.2020.26.4.331>

Johnson, B. (2020). Importance of positive parenting during the pandemic. *BMH Medical Journal*, 7(3), 46–49.

Johnston, C., Hessler, D., Blasey, C., Eliez, S., Erba, H., Dyer-Friedman, J., Glaser, B. ve Reiss, A. L. (2003). Factors associated with parenting stress in mothers of children with fragile X syndrome. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 24(4), 267–275.

Jordan, J. V. (2000). The role of mutual empathy in relational-cultural therapy. *JCLP/In Session: Psychotherapy in Practice*, 50, 1005–1016. <https://doi.org/10.1002/1097-4679>

- Jordan, J. V. (2005). *Relational resilience in girls*. In S. Goldstein & R. B. Brooks (Eds.), *Handbook of resilience in children* (pp. 79–90). Springer Science/Business Media.
- Jordan, J. V. (2013). Relational resilience in girls. In *Handbook of resilience in children* (pp. 73–86). Springer, Boston, MA.
- Jordan, J. V. (2017). Relational–cultural theory: The power of connection to transform our lives. *The Journal of Humanistic Counseling*, 56(3), 228–243. <https://doi.org/10.1002/johc.12055>
- Kamışlı, E. (2018). *Toplumsal cinsiyet rolleri ve aile işlevselliğinin problem çözme becerilerine etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.
- Kaner, S. ve Bayraklı, H. (2010). Aile Yılmazlık Ölçeği: Geliştirilmesi, geçerliği ve güvenilirliği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 11(02), 47–66. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000151
- Kara, E. (2019). *Evli bireylerde çocukluk dönemi örselenme yaşantıları ile ilişkisel yılmazlık ve evlilikte öz yetkinlik arasındaki ilişkide bağlanma stillerinin aracı rolü*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Kara, E. ve Yüksel-Şahin, F. (2022). Çocukluk dönemi örselenme yaşantıları, evlilikte öz yetkinlik ve ilişkisel yılmazlık arasındaki ilişkiler: Bağlanma stillerinin aracı rolü. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(124), 158–179. <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.51800>
- Kara, E. ve Yüksel-Şahin, F. (2018). Evli bireylerde ilişkisel yılmazlık, evlilik yetkinliği ve ikili ilişkilerde güvenin demografik değişkenlere göre incelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(86), 378–398.

Kararımk, Ö. (2006). Resilience, risk and protective factors. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 26(3), 129–142.

Kararımk, Ö. (2020). *Pandeminin ebeveyn ve ergenler üzerine psikolojik etkileri araştırıldı*.
<https://www.aa.com.tr/tr/sirkethaberleri/egitim/pandeminin-ebeveyn-ve-ergenler-uzerine-psikolojik-etkileri-arastirildi/657435>

Kararımk, Ö. ve Siviş-Çetinkaya, R. (2011). The effect of self-esteem and locus of control on resilience: The mediating role of affects. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(35), 30–41.

Karakaş, M. (2020). Covid-19 salgınının çok boyutlu sosyolojisi ve yeni normal meselesi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 40, 541–573.
<https://doi.org/10.26650/SJ.2020.40.1.0048>

Karataş, K. ve Nadir, U. (2016). Aile danışmanlığı. *Aile eğitimi* (sf.121–147). AÖF Yayını.

Karney, B. R. ve Bradbury, T. N. (1995). The longitudinal course of marital quality and stability: A review of theory, method, and research. *Psychological Bulletin*, 118(1), 3–34.

Kasapoğlu, F. (2020). COVID-19 salgını sürecinde kaygı ile maneviyat, psikolojik sağlamlık ve belirsizliğe tahammülsüzlük arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Turkish Studies*, 15(4), 599–614. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44284>

Kavikondala, S., Stewart, S. M., Ni, M. Y., Chan, B. H. Y., Lee, P. H., Li, K.K., McDowell, I., Johnston, J. M., Chan, S. S., Lam, T. H., Lam, W. W. T., Fielding, R. ve Leung, G. M. (2016). Structure and validity of Family Harmony Scale: An instrument for measuring harmony. *Psychological Assessment*, 28(3), 307–318. <https://doi.org/10.1037/pas0000131>

- Kaymak-Özmen, S. ve Özmen, A. (2012). Anne Baba Stres Ölçeğinin geliştirilmesi. *Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 41(196), 20–35.
- Kelley, M. L., Herzog-Simmer, P. A. ve Harris, M. A. (1994). Effects of military-induced separation on the parenting stress and family functioning of deploying mothers. *Military Psychology*, 6, 125–138. https://doi.org/10.1207/s15327876mp0602_4
- Kımtır, N. (2020). Covid-19 günlerinde bireylerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi (Özel Sayı)*, 574–605. <https://doi.org/10.21733/ibad.805481>
- Killgore, W. D., Taylor, E. C., Cloonan, S. A. ve Dailey, N. S. (2020). Psychological resilience during the COVID-19 lockdown. *Psychiatry Research*, 291, 1–12 <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.113216>
- Klein, D.M. ve White, J.M. (1996). *Family theories: An introduction*. Sage Publications.
- Kluge, H. P. (2020). *Statement – physical and mental health key to resilience during COVID-19 pandemic*. <https://www.euro.who.int/en/media-centre/sections/statements/2020/statement-physical-and-mental-health-key-to-resilience-during-covid-19-pandemic>
- Kluwer, E. (2020). *Families in time of corona*. <http://edgar.studioparkers.nl/nias.nl/insights/families-in-times-of-corona/>
- Kızıldağ, S. ve Yıldırım, İ. (2018). Testing a couple burnout model. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 8(49), 101–116.
- Kızılırmak, B. ve Memiş, E. (2020). *Covid-19 krizi ve ev içi emeğe etkileri*. <http://www.keig.org/covid-19-krizi-ve-ev-ici-emege-etkileri/>

- Kim, M. W. ve Kang, M. J. (2011). The effects of double-income couples' gender role attitudes and recognition of social support on parenting stress. *Journal of the Korean Home Economics Association*, 49(8), 25–35. <https://doi.org/10.6115/khea.2011.49.8.025>
- Kirby, L. D. ve Fraser, M. W. (1997). Risk and resilience in childhood. In M. W. Fraser (Ed.), *Risk and resilience in childhood: An ecological perspective* (pp. 10–33). Washington D.C.: National Association of Social Workers.
- Kitamura, T., Aoki, M., Fujino, M., Ura, C., Watanabe, M., Watanabe, K. ve Fujihara, S. (1998). Sex differences in marital and social adjustment. *The Journal of Social Psychology*, 138(1), 26–32. <https://doi.org/10.1080/00224549809600350>
- Koç, M., Avcı, Ö.H. ve Bayar, Ö. (2017). Kadın Toplumsal Cinsiyet Rolü Stresi Ölçeği'nin (KTCRSÖ) geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(41), 284–297. <https://doi.org/10.21764/efd.64170>
- Koçak, Z. ve Harmancı, H. (2020). Covid-19 pandemi sürecinde ailede ruh sağlığı. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5, 183–207.
- Koçtürk, N. (2020). Toplumsal cinsiyet ve çocuk istismarı ve ihmali. Ed. Ö. Haskan Avcı, *Toplumsal cinsiyet: Psikolojik danışma ve rehberlikte güncel konular* (sf. 357–391), Nobel Akademik Yayıncılık.
- Koh, C. G., Lee, L., Lo, C., Wong, C. ve Yap, J. (2020). *A socio-psychological perspective. In challenges and opportunities in the post-covid-19 world.* http://www3.weforum.org/docs/WEF_Challenges_and_Opportunities_Post_COVID_19.pdf
- Kohlberg, L. (1968). Early Education: A Cognitive-Developmental View. *Child Development*, 39(4), 1013–1062. <https://doi.org/10.2307/1127272>

- Kourti, A., Stavridou, A., Panagouli, E., Psaltopoulou, T., Spiliopoulou, C., Tsolia, M., Sergentanis, N.T. ve Tsitsika, A. (2021). Domestic violence during the COVID-19 pandemic: A systematic review. *Trauma, Violence, & Abuse*, 1–27. <https://doi.org/10.1177/15248380211038690>
- Körük, S. (2020). İşlevsel olmayan aile örüntüleri. Ed. N. Koçtürk ve B. Ulukoğlu, Aile içi şiddet (sf. 73–87). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kurt, İ.E. (2018) *Ebeveynlik stresi ve evlilik kalitesi arasındaki ilişkide stresle çift olarak baş etmenin aracı rolünün incelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Lai, J., Ma, S., Wang, Y., Cai, Z., Hu, J., Wei, N., Wu, J., Du, H., Chen, T., Li, R., Tan, H., Kang, L., Yao, L., Huang, M., Wang, H., Wang, G., Liu, Z. ve Hu, S. (2020). Factors associated with mental health outcomes among health care workers exposed to coronavirus disease 2019. *JAMA Network Open*, 3(3), e203976. <https://doi.org/10.1001/jamanetworkopen.2020.3976>
- Landiwar, W. C., Ruppener, L., Scarborough, W.J. ve Colins, C. (2020). Early signs indicate that COVID-19 is exacerbating gender inequality in the labor force. *Socius: Sociological Research for Dynamic World*, 6, 1–3. <https://doi.org/10.1177/2378023120947997>.
- Lavee, Y., Sharlin, S. ve Katz, R. (1996). The effect of parenting stress on marital quality: An integrated mother-father model. *Journal of Family Issues*, 17(1), 114–135. <https://doi.org/10.1177/019251396017001007>
- Lavner, J. A., Karney, B. R. ve Bradbury, T. N. (2016). Does couples' communication predict marital satisfaction, or does marital satisfaction predict communication? *Journal of Marriage and Family*, 78(3), 680–694. <https://doi.org/10.1111/jomf.12301>

- Lee, S. A. (2020). Coronavirus Anxiety Scale: A Brief Mental Health Screener for COVID-19 Related Anxiety, *Death Studies*, *44*(7), 393–401. <https://doi.org/10.1080/07481187.2020.1748481>
- Lee, Y. (2011). Structural family therapy. In L. Medcalfv(Ed.), *Marriage and family therapy a practice-oriented approach* (pp. 229–254). New York: Springer Publishing Company.
- Leidy, M. S., Guerra, N. G. ve Toro, R. I. (2010). Positive parenting, family cohesion, and child social competence among immigrant Latino families. *Journal of Family Psychology*, *24*(3), 252–260. <https://doi.org/10.1037/a0019407>
- Leto, I. V., Petrenko, E. N. ve Slobodskaya, H. R. (2019). Life satisfaction in Russian primary schoolchildren: Links with personality and family environment. *Journal of Happiness Studies*, *20*(6), 1893–1912. <https://doi.org/10.1007/s10902-018-0036-6>
- Lértora, I. M. ve Starkey, J. (2021). Tracking thought squirrels: A relational cultural theoretical approach to counseling couples. *The Family Journal*, *29*(2), 175–181. <https://doi.org/10.1177/1066480720986110>
- Li, X., Cao, H., Curran, M. A., Fang, X. ve Zhou, N. (2020). Traditional gender ideology, work family conflict, and marital quality among Chinese dual-earner couples: A moderated mediation model. *Sex Roles*, *83*(9), 622–635. <https://doi.org/10.1007/s11199-020-01125-1>
- Lima, M. B. S., Cardoso, V. D. S. ve Silva, S. S. D. C. (2016). Parental stress and social support of caregivers of children with cerebral palsy. *Paidéia (Ribeirão Preto)*, *26*(64), 207–214.
- Lindsey, E. W. (2012). Girl's and boy's play form preferences and gender segregation in early childhood. In S. P. McGeown (Ed.), *Psychology of gender differences* (pp. 11–24). Nova Science Publishers.

- Lindsey, L. L. (2015). The sociology of gender: Theoretical perspectives and feminist frameworks. In L. Lindsay (Ed.), *Gender roles* (pp. 23–48). Routledge.
- Lindström, B. ve Eriksson, M. (2011). From health education to healthy learning: Implementing salutogenesis in educational science. *Scandinavian Journal of Public Health*, 39(6_suppl), 85–92. <https://doi.org/10.1177/1403494810393560>
- Lorenzo-Blanco, E. I., Meca, A., Unger, J. B., Romero, A., Szapocznik, J., Piña-Watson, B., Cano, M. A., Zamboanga, B.L., Baezconde-Garbanati, L., Des Rosiers, S.E., Soto, D.A., Villamar, J.A., Lizzi, K.M., Pattarroyo, S. ve Schwartz, S. J. (2017). Longitudinal effects of Latino parent cultural stress, depressive symptoms, and family functioning on youth emotional well-being and health risk behaviors. *Family Process*, 56(4), 981–996. <https://doi.org/10.1111/famp.12258>
- Luk, T. T., Wang, M. P., Leung, L. T., Wu, Y., Chen, J., Lam, T. H. ve Ho, S. Y. (2017). Associations of perceived interparental relationship, family harmony and family happiness with smoking intention in never-smoking Chinese children and adolescents: A cross-sectional study. *British Medical Journal Open*, 7(10), 1–9. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2017-017523>
- Luo, M., Guo, L., Yu, M., Jiang, W. ve Wang, H. (2020). The psychological and mental impact of coronavirus disease 2019 (COVID-19) on medical staff and general public—A systematic review and meta-analysis. *Psychiatry Research*, 291, 1–9. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.113190>
- Luthar, S. S. ve Cicchetti, D. (2000). The construct of resilience: Implications for interventions and social policies. *Development and Psychopathology*, 12(4), 857–885. doi:10.1017/S0954579400004156
- Luthar, S., Cicchetti, D. ve Becker, B., 2000. The construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work. *Child Development*. 71(3), 543–562. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00164>

- Loyd, B. H. ve Abidin, R. R. (1985). Revision of the parenting stress index. *Journal of Pediatric Psychology, 10*(2), 169–177. <https://doi.org/10.1093/jpepsy/10.2.169>
- Ma, M., Gao, R., Wang, Q., Qi, M., Pi, Y. ve Wang, T. (2022). Family adaptability and cohesion and the subjective well-being of parents of children with disabilities: the mediating role of coping style and resilience. *Current Psychology, 1–11*. <https://doi.org/10.1007/s12144-022-03094-y>
- Malisch, J. L., Harris, B. N., Sherrer, S. M., Lewis, K. A., Shepherd, S. L., McCarthy, P. C., Spott, J. L., Karam, E. P., Moustaid-Moussa, N., Calarco, J. M., Ramalingam, L., Talley, A. E., Cañas-Carrell, J. E., Ardon-Dryer, K., Weiser, D. A., Bernal, X. E. ve Deitloff, J. (2020). Opinion: In the wake of COVID-19, academia needs new solutions to ensure gender equity. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America, 117*(27), 15378–15381. <https://doi.org/10.1073/pnas.2010636117>
- Margalit, M. ve Kleitman, T. (2006). Mothers' stress, resilience and early intervention. *European Journal of Special Needs Education, 21*(3), 269–283. <https://doi.org/10.1080/08856250600810682>
- Martin, C. L., Ruble, D. N. ve Szkrybalo, J. (2002). Cognitive theories of early gender development. *Psychological Bulletin, 128*(6), 903–933.
- Marzilli, E., Cerniglia, L., Tambelli, R., Trombini, E., De Pascalis, L., Babore, A., Trumello, C. ve Cimino, S. (2021). The COVID-19 pandemic and its impact on families' mental health: The role played by parenting stress, parents' past trauma, and resilience. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 18*(21), 11450. <https://doi.org/10.3390/ijerph182111450>
- Masten, A. S. (1994). Resilience in individual development: Successful adaptation despite risk and adversity. In M. Wang, & E. Gordon (Eds.), *Risk and resilience in inner city America: Challenges and prospects* (pp. 3–25). Erlbaum.

- Masten, A. S. (2001). Ordinary magic: Resilience processes in development. *American Psychologist*, 56(3), 227–238. <https://doi.org/10.1037//0003-066X.56.3.227>
- Masten, A. S. (2014). *Ordinary magic: Resilience in development*. The Guilford Press.
- Masten, A. S. ve Coatsworth, J. D. (1998). The development of competence in favorable and unfavorable environments: Lessons from research on successful children. *American Psychologist*, 53(2), 205–220. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.53.2.205>
- Masten, A. S. ve Reed, M. G. J. (2002). Resilience in development. In C. R. Snyder ve S. J. Lopez (Eds.), *Handbook of positive psychology* (pp. 74–88). Oxford University Press.
- Mazza, M. G., De Lorenzo, R., Conte, C., Poletti, S., Vai, B., Bollettini, I., Melloni, E.M.T., Furlan, R., Ciceri, F., Rovere-Querini, P., COVID-19 BioB Outpatient Clinic Study group ve Benedetti, F. (2020). Anxiety and depression in COVID-19 survivors: Role of inflammatory and clinical predictors. *Brain, Behavior, and Immunity*, 89, 594–600. <https://doi.org/10.1016/j.bbi.2020.07.037>
- Mazumdar, K., Sen, I. ve Parekh, S. (2022). The invisible frontline workers: Lived experiences of urban Indian mothers during COVID-19 in India. *Journal of Gender Studies*, 31(5), 623–638. <https://doi.org/10.1080/09589236.2021.2007472>
- McClure, F. H., Chavez, D. V., Agars, M. D., Peacock, M. J. ve Matosian, A. (2008). Resilience in sexually abused women: Risk and protective factors. *Journal of Family Violence*, 23(2), 81–88. <https://doi.org/10.1007/s10896-007-9129-4>
- McCubbin, H. I., Thompson, A. I. ve McCubbin, M. A. (1996). Resiliency in families: A conceptual model of family adjustment and adaptation in response to stress and crises. In H. I. McCubbin, A. I. Thompson, & M. A. McCubbin (Eds.), *Family*

assessment: Resiliency, coping, and adaptation—Inventories for research and practice (pp. 1–64). Madison: University of Wisconsin.

McKinley, C. E., Lilly, J. M., Knipp, H. ve Liddell, J. L. (2021). “A dad can get the money and the mom stays at home”: Patriarchal gender role attitudes, intimate partner violence, historical oppression, and resilience among indigenous peoples. *Sex Roles*, 85(9), 499–514. <https://doi.org/10.1007/s11199-021-01232-7>

Meeussen, L. ve Van Laar, C. (2018). Feeling pressure to be a perfect mother relates to parental burnout and career ambitions. *Frontiers in Psychology*, 9. 1–13. doi:10.3389/fpsyg.2018.02113

Mikolajczak, M., Brianda, M. E., Avalosse, H. ve Roskam, I. (2018). Consequences of parental burnout: Its specific effect on child neglect and violence. *Child Abuse & Neglect*, 80, 134–145. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2018.03.025>

Mikolajczak, M., Raes, M. E., Avalosse, H. ve Roskam, I. (2018). Exhausted parents: Sociodemographic, child-related, parent-related, parenting and family-functioning correlates of parental burnout. *Journal of Child and Family Studies*, 27(2), 602–614. <https://doi.org/10.1007/s10826-017-0892-4>

Milić-Babić, M. (2012). Family cohesion in families with disabled children. *Nova prisutnost: Časopis Za Intelektualna I Duhovna Pitanja*, 10(2), 207–223.

Miller-Graff, L. E., Scheid, C. R., Guzmán, D. B. ve Grein, K. (2020). Caregiver and family factors promoting child resilience in at-risk families living in Lima, Peru. *Child Abuse & Neglect*, 108,1–10. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104639>

Miller, I. W., Ryan, C. E., Keitner, G. I., Bishop, D. S. ve Epstein, N. B. (2000). The McMaster approach to families: Theory, assessment, Treatment and research. *Journal of Family Therapy*, 22, 168–189. <http://dx.doi.org/10.1111/1467-6427.00145>

Miller, J. B. ve Stiver, I. (1997). *The healing connection: How women form relationships in therapy and life*. Beacon Press.

Millî Eğitim Bakanlığı. (MEB, 2020). *Uzaktan eğitim sürecinin detayları*. <https://www.meb.gov.tr/uzaktan-egitim-surecinin-detaylari/haber/21990/tr>

Min, S. (2018). The Relationship between Parenting stress, parenting efficacy, and resilience in mothers with early school-age children. *Medico-Legal Update*, 18(1), 328–333.

Minuchin, P. (1985). Families and Individual development: provocations from the field of family therapy. *Child Development*, 56(2), 289–302. <https://doi.org/10.2307/1129720>

Minuchin, S. (1974). *Families & Family Therapy*. Harvard University Press.

Miodrag, N. ve Hodapp, R. M. (2010). Chronic stress and health among parents of children with intellectual and developmental disabilities. *Current opinion in psychiatry*, 23(5), 407–411. doi: 10.1097/YCO.0b013e32833a8796

Mitchell, D. B., Szczerepa, A. ve Hauser-Cram, P. (2016). Spilling over: Partner parenting stress as a predictor of family cohesion in parents of adolescents with developmental disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, 49, 258–267. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2015.12.007>

Mohanty, J., Chokkanathan, S. ve Alberton, A. M. (2022). COVID-19–related stressors, family functioning and mental health in Canada: Test of indirect effects. *Family Relations*, 71(2), 445–462. <https://doi.org/10.1111/fare.12635>

Montirosso, R., Mascheroni, E., Guida, E., Piazza, C., Sali, M. E., Molteni, M. ve Reni, G. (2021). Stress symptoms and resilience factors in children with neurodevelopmental disabilities and their parents during the COVID-19 pandemic. *Health Psychology*, 40(7), 428–438. <https://doi.org/10.1037/hea0000966>

- Moreira, H., Frontini, R., Bullinger, M. ve Canavarro, M. C. (2014). Family cohesion and health-related quality of life of children with type 1 diabetes: The mediating role of parental adjustment. *Journal of Child and Family Studies*, 23(2), 347–359.
- Morgan, J., Robinson, D. ve Aldridge, J. (2005). Social work diagnosis in contemporary practice. In F.J.Turner (Ed.), *Parenting stress and externalizing child behavior* (pp. 61–67).Oxford University Press.
- Moscardino, U., Dicataldo, R., Roch, M., Carbone, M. ve Mammarella, I. C. (2021). Parental stress during COVID-19: A brief report on the role of distance education and family resources in an Italian sample. *Current Psychology*, 40(11), 5749–5752.
- Mousavi, S. F. (2020). Psychological well-being, marital satisfaction, and parental burnout in Iranian parents: The effect of home quarantine during COVID-19 outbreaks. *Frontiers in Psychology*, 11, 3305. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.553880>
- Moya, M., Exposito, F. ve Ruiz, J. (2000). Close relationships, gender, and career salience. *Sex Roles*, 42(9-10), 825–846. <https://doi.org/10.1023/A:1007094232453>
- Murray, C. (2003). Risk Factors, Protective Factors, Vulnerability, and Resilience: A Framework for Understanding and Supporting the Adult Transitions of Youth with High-Incidence Disabilities. *Remedial and Special Education*, 24(1), 16–26. <https://doi.org/10.1177/074193250302400102>
- Myers, D.G. (2015). *Sosyal psikoloji*. Çev. Ed. Serap Akfırat. Nobel Yayınevi.
- Nadir, U. (2013). Aile danışmanlığı eğitimlerinde popüler filmlerin kullanımı ve yapısal aile terapisi kuramı ile dalgaların prensi filminin analizi. *Journal of Society & Social Work*, 24(1).129–143.

Nalbant, F. ve Korkmaz, T. (2019). Feminist teori temelinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin Türkiye bağlamında değerlendirilmesi. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 165–186.

National Society for prevention of Cruelty to Children. (NPSCC, 2020). Arguments, conflict and family tension during coronavirus (COVID-19) <https://www.nspcc.org.uk/keeping-children-safe/support-for-parents/arguments-conflict-family-tension-coronavirus-lockdown>

Nazlı, S. (2009). *Aile danışmanlığı (5. bs.)*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Neyişci, N., Erçetin, Ş. Ş., Açıkalın, Ş. N., Koçtürk, N. ve Potas, N. (2022). Quality of Life, Family Climate, and Sense of Family Coherence During the COVID-19 Pandemic: Modeling of Triple-Serial Mediators. *Journal of Family Issues*, 43(7), 1782–1804. <https://doi.org/10.1177/0192513X211030041>

Ngai, F. W. ve Ngu, S. F. (2014). Family sense of coherence and family adaptation among childbearing couples. *Journal of Nursing Scholarship*, 46(2), 82–90. <https://doi.org/10.1111/jnu.12045>

Nichols, M.P. (2013). *Aile terapisi, kavramlar ve yöntemler*. Çev. O. Gündüz, İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Nicholson, L. (1994). Interpreting gender. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 20, 79–105

Noltemeyer, A. L. ve Bush, K. R. (2013). Adversity and resilience: A synthesis of international research. *School Psychology International*, 34(5), 474–487. <https://doi.org/10.1177/0143034312472758>

- O'Brien, M., Asay, J. H. ve McCluskey-Fawcett, K. (1999). Family functioning and maternal depression following premature birth. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 17(2), 175–188. <https://doi.org/10.1080/02646839908409096>
- Oflas, S. G. (2017). *Üniversite öğrencilerinin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin toplumsal cinsiyet rollerine, kültürlerarası duyarlılığa ve risk faktörlerine göre yordanması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Ohlbrecht, H. ve Jellen, J. (2021). Unequal tensions: the effects of the coronavirus pandemic in light of subjective health and social inequality dimensions in Germany. *European Societies*, 1–18. <https://doi.org/10.1080/14616696.2020.1852440>
- Olson, D. H. (2000). Circumplex model of marital and family systems. *Journal of family therapy*, 22(2), 144–167.
- Olson, D. H. (1993). Circumplex model of marital and family systems. Assessing family functioning. In F. Wash (Ed.), *Normal family process* (2nd ed., pp. 104–137). New York: Guilford.
- Onat, G. (2010). *Demokratik ve otoriter olarak algılanan ana-baba tutumlarının lise birinci sınıf öğrencilerinin yılmazlık düzeyine etkilerinin araştırılması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Onur, B. (2006). *Gelişim psikolojisi yetişkinlik-yaşlılık-ölüm*. İmge Kitabevi.
- Onyedibe, M. C. C., Ugwu, L. I., Mefoh, P. C. ve Onuiri, C. (2018). Parents of children with Down Syndrome: Do resilience and social support matter to their experience of carer stress? *Journal of Psychology in Africa*, 28(2), 94–99. <https://doi.org/10.1080/14330237.2018.1455308>

- Orsini, A., Corsi, M., Pedrinelli, V., Santangelo, A., Bertelloni, C., Dell'Oste, V., Cordelli, D., Perrone, A., Parini, L., Lanari, M., Massimetti, G., Bonuccelli, A., Foadelli, T., Trabatti, C., Savasta, S., Marseglia, G., Striano, P., Peroni, D.G., Dell'Osso, L. ve Carmassi, C. (2021). Post-traumatic stress, anxiety, and depressive symptoms in caregivers of children tested for COVID-19 in the acute phase of the Italian outbreak. *Journal of Psychiatric Research*, 135, 256–263. <https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2021.01.024>
- O'Sullivan, K., Clark, S., McGrane, A., Rock, N., Burke, L., Boyle, N., Joksimovic, N. ve Marshall, K. (2021). A qualitative study of child and adolescent mental health during the COVID-19 pandemic in Ireland. *International Journal Of Environmental Research and Public Health*, 18(3), 1062. <https://doi.org/10.3390/ijerph18031062>
- O'Sullivan, K., Rock, N., Burke, L., Boyle, N., Joksimovic, N., Foley, H. ve Clark, S. (2022). Gender Differences in the Psychosocial Functioning of Parents During the COVID-19 Pandemic. *Frontiers in Psychology*, 13, 846238. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.846238>
- Östberg, M. ve Hagekull, B. (2000). A structural modeling approach to the understanding of parenting stress. *Journal of Clinical Child Psychology*, 29(4), 615–625. https://doi.org/10.1207/S15374424JCCP2904_13
- Öz, F. ve Bahadır-Yılmaz, E. (2009). Ruh sağlığının korunmasında önemli bir kavram: Psikolojik sağlamlık. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 16(3), 82–89.
- Özbay, Y. ve Aydoğan, D. (2014). Aile yılmazlığı: bir engele rağmen birlikte güçlenen aile. *Sosyal Politikaları Çalışmaları Dergisi*, 14 (31), 129–146.
- Özbay, Y. ve Aydoğan, D. (2019). Varlığında Çocuk, Yokluğunda Yetişkin Olmak: Baba Kaybı, Kardeş İlişkileri ve Aile Yılmazlığı. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), 126–143. <https://doi.org/10.17556/erziefd.453746>

- Özburun, N. (2018). Derleme: Genel sistem teorisinden etkilenen aile terapisi modellerinin karşılaştırılması. *Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi*, 1(2), 172–188.
- Özçatal, E. Ö. (2011). Ataerkillik, toplumsal cinsiyet ve kadının çalışma yaşamına katılımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 21–39.
- Özer, E. ve Deniz, M. E. (2014). Üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlık düzeylerinin duygusal zekâ açısından incelenmesi. *Elementary Education Online*, 13(4), 1240–1248.
- Özdin, S. ve Bayrak Özdin, Ş. (2020). Levels and predictors of anxiety, depression and health anxiety during COVID-19 pandemic in Turkish society: The importance of gender. *International Journal of Social Psychiatry*, 66(5), 504–511. <https://doi.org/10.1177/0020764020927051>
- Öztürk, M. S., Yılmaz, N., Demir-Erbil, D. ve Hazer, O. (2020). Covid-19 pandemi döneminde hanehalkındaki çatışma ve birlik-beraberlik durumunun incelenmesi. *Turkish Studies*, 15(4), 295–314. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44424>
- Paçacıoğlu, B. (2018). *Üç farklı kuşaktaki evli kadın ve erkeklerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları ile aile işlevleri arasındaki ilişki*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Park, Y. Y., Jeong, Y. J., Lee, J., Moon, N., Bang, I., Kim, H., Yun, K., Kim, Y. I. ve Jeon, T. H. (2018). The influence of family adaptability and cohesion on anxiety and depression of terminally ill cancer patients. *Supportive Care in Cancer*, 26(1), 313–321. <https://doi.org/10.1007/s00520-017-3912-4>
- Patterson, J. M. (2002a). Integrating family resilience and family stress theory. *Journal of Marriage and Family*, 64(2), 349–360.

- Patterson, J. M. (2002b). Understanding family resilience. *Journal of Clinical Psychology, 58*(3), 233–246. <https://doi.org/10.1002/jclp.10019>
- Pastor-Cerezuela, G., Fernández-Andrés, M. I., Tárraga-Mínguez, R. ve Navarro-Peña, J. M. (2016). Parental stress and ASD: Relationship with autism symptom severity, IQ, and resilience. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities, 31*(4), 300–311. <https://doi.org/10.1177/1088357615583471>
- Pastor-Cerezuela, G., Fernández-Andrés, M.I., Pérez-Molina, D. ve Tijeras-Iborra, A. (2021). Parental stress and resilience in autism spectrum disorder and Down syndrome. *Journal of Family Issues, 42*(1), 3–26. <https://doi.org/10.1177/0192513X20910192>
- Pedro, M. F., Ribeiro, T. ve Shelton, K. H. (2012). Marital satisfaction and partners' parenting practices: The mediating role of coparenting behavior. *Journal of Family Psychology, 26*(4), 509–522. <https://doi.org/10.1037/a0029121>
- Peltz, J. S., Crasta, D., Daks, J. S., & Rogge, R. D. (2021). Shocks to the system: The influence of COVID-19–related stressors on coparental and family functioning. *Developmental Psychology, 57*(10), 1693–1707. <https://doi.org/10.1037/dev0001206>
- Pérez-Cano, H. J., Moreno-Murguía, M. B., Morales-López, O., Crow-Buchanan, O., English, J. A., Lozano-Alcázar, J. ve Somilleda-Ventura, S. A. (2020). Anxiety, depression, and stress in response to the coronavirus disease-19 pandemic. *Cirugía y Cirujanos, 88*(5), 562–568. <https://doi.org/10.24875/ciru.20000561>
- Phipps, S. ve Mulhern, R. K. (1995). Family cohesion and expressiveness promote resilience to the stress of pediatric bone marrow transplant: A preliminary report. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics, 16*(4), 257–263. <https://doi.org/10.1097/00004703-199508000-00008>

- Pieh, C., Budimir, S. ve Probst, T. (2020). The effect of age, gender, income, work, and physical activity on mental health during coronavirus disease (COVID-19) lockdown in Austria. *Journal of Psychosomatic Research*, 136, 110186. <https://doi.org/10.1016/j.jpsychores.2020.110186>
- Pietromonaco, P. R., Overall, N. C., Beck, L. A., ve Powers, S. I. (2021). Is low power associated with submission during marital conflict? Moderating roles of gender and traditional gender role beliefs. *Social Psychological And Personality Science*, 12(2), 165–175.
- Piquero, A. R., Jennings, W. G., Jemison, E., Kaukinen, C. ve Knaul, F. M. (2021). Domestic violence during the COVID-19 pandemic-Evidence from a systematic review and meta-analysis. *Journal of Criminal Justice*. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2021.101806>
- Prime, H., Wade, M. ve Browne, D. T. (2020). Risk and Resilience in Family Well-Being During the COVID-19 Pandemic. *American Psychological Association*, 75(5). 631–643. <http://dx.doi.org/10.1037/amp0000660>
- Pugliese, E., Mosca, O., Paolini, D., Mancini, F., Puntonieri, D. ve Maricchiolo, F. (2022). Families in quarantine for COVID-19 in Italy. Resilience as a buffer of parental distress and problematic children's emotions and behaviors. *Current Psychology*, 1–13. <https://doi.org/10.1007/s12144-022-03374-7>
- Quittner, A. L., Glueckauf, R. L., & Jackson, D. N. (1990). Chronic parenting stress: Moderating versus mediating effects of social support. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(6), 1266–1278. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.59.6.1266>
- Reitman, D., Currier, R. O. ve Stickle, T. R. (2002). A critical evaluation of the Parenting Stress Index-Short Form (PSI-SF) in a head start population. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 31(3), 384–392. https://doi.org/10.1207/S15374424JCCP3103_10

- Resnick, M. D. ve Taliaferro, L. A. (2011). Encyclopedia of adolescence. In R.J.R. Levesque (Ed.), *Resilience* (pp. 299–306). Academic Press.
- Reutter, K. K. ve Bigatti, S. M. (2014). Religiosity and spirituality as resiliency resources: Moderation, mediation, or moderated mediation?, *Journal for the Scientific Study of Religion*, 53(1), 56–72.
- Ribarovska, A. K., Hutchinson, M. R., Pittman, Q. J., Pariante, C. ve Spencer, S. J. (2021). Gender inequality in publishing during the COVID-19 pandemic. *Brain, Behavior, and Immunity*, 91, 1–3. <https://doi.org/10.1016/j.bbi.2020.11.022>
- Rivera, P. A., Elliott, T. R., Berry, J. W. ve Grant, J. S. (2008). Problem-solving training for family caregivers of persons with traumatic brain injuries: a randomized controlled trial. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation*, 89(5), 931–941. <https://doi.org/10.1016/j.apmr.2007.12.032>
- Roberto, A., Sellon, A., Cherry, S. T., Hunter-Jones, J. ve Winslow, H. (2020). Impact of spirituality on resilience and coping during the COVID-19 crisis: A mixed-method approach investigating the impact on women. *Health Care for Women International*, 41(11–12), 1313–1334. <https://doi.org/10.1080/07399332.2020.1832097>
- Rodenburg, R., Meijer, A. M., Deković, M. ve Aldenkamp, A. P. (2007). Parents of children with enduring epilepsy: predictors of parenting stress and parenting. *Epilepsy & Behavior*, 11(2), 197–207.
- Roskam, I., Raes, M. E. ve Mikolajczak, M. (2017). Exhausted parents: Development and preliminary validation of the parental burnout inventory. *Frontiers in Psychology*, (8)163, 1–12. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.00163>

- Roskam, I. ve Mikolajczak, M. (2020). Gender differences in the nature, antecedents and consequences of parental burnout. *Sex Roles*, 83(7), 485–498. <https://doi.org/10.1007/s11199-020-01121-5>
- Russell, B. S., Tomkunas, A. J., Hutchison, M., Tambling, R. R. ve Horton, A. L. (2022). The Protective Role of Parent Resilience on Mental Health and the Parent–Child Relationship during COVID-19. *Child Psychiatry & Human Development*, 53(1), 183–196. <https://doi.org/10.1007/s10578-021-01243-1>
- Rutter, M. (1999). Resilience concepts and findings: Implications for family therapy. *Journal of Family Therapy*, 21(2), 119–144. <https://doi.org/10.1111/1467-6427.00108>
- Sabatelli, R. M. ve Bartle, S. E. (1995). Survey Approaches to the Assessment of Family Functioning: Conceptual, Operational, and Analytical Issues. *Journal of Marriage and Family*, 57(4), 1025–1039. <https://doi.org/10.2307/353420>
- Safaria, T. (2015). Are daily spiritual experiences, self-esteem, and family harmony predictors of cyberbullying among high school student. *International Journal of Research Studies in Psychology*, 4(3), 23–33.
- Sameroff, A. (2005). *Early resilience and its developmental consequences*. <http://www.enfant-encyclopedie.com/Pages/PDF/SameroffANGxp.pdf>
- Samuels, A. (2020). *For millions of people, relief from the COVID-19 stimulus package remains out of reach*. *TIME*. <https://time.com/5816775/coronavirus-unemployment-stimulus/>
- Sapienza, J. K. ve Masten, A. S. (2011). Understanding and promoting resilience in children and youth. *Current Opinion in Psychiatry*, 24(4), 267–273. doi: 10.1097/YCO.0b013e32834776a8

Sargın, N. ve Kutluca, V. Covid-19 salgını sürecinde yetişkinlerin tepkileri. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 47–59. <https://doi.org/10.47257/busad.838408>

Sarıçam, H. (2018). The psychometric properties of Turkish version of Depression Anxiety Stress Scale-21 (DASS-21) in health control and clinical samples. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 19–30. <https://doi.org/10.5455/JCBPR.274847>

Scrafford, K. E., Grein, K. ve Miller-Graff, L. E. (2019). Effects of intimate partner violence, mental health, and relational resilience on perinatal health. *Journal of Traumatic Stress*, 32(4), 506–515. <https://doi.org/10.1002/jts.22414>

Selimoğlu, Ö. G., Özdemir, S., Töret, G. ve Özkubat, U. (2013). Otizmlili çocuğa sahip ebeveynlerin otizm tanılama sürecinde ve tanı sonrasında yaşadıkları deneyimlerine ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 5(2), 129–161. <https://doi.org/10.20489/intjecse.107930>

Sevim, A. (2005). *Feminizm*. İnsan Yayınları.

Sezgin, F. (2012). İlköğretim okulu öğretmenlerinin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(2), 489–502.

Shafer, K., Scheibling, C. ve Milkie, M. A. (2020). The division of domestic labor before and during the COVID-19 pandemic in Canada: Stagnation versus shifts in fathers' contributions. *Canadian Review of Sociology/Revue Canadienne de Sociologie*, 57(4), 523–549. <https://doi.org/10.1111/cars.12315>

Shek, D. T. (2021). COVID-19 and quality of life: Twelve reflections. *Applied Research in Quality of Life*, 16(1), 1–11. <https://doi.org/10.1007/s11482-020-09898-z>

Shelton, L. G. (2019). *The Bronfenbrenner primer: A guide to develecology*. Routledge.

- Shibusawa, T., Ishii, C., Nakamura, S., Tamura, T., ve Watanabe, T. (2021). The COVID-19 Pandemic and Families in Japan. *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy*, 42(1), 58–69. <https://doi.org/10.1002/anzf.1438>
- Silva, I. C. P., Cunha, K. C., Ramos, E. M. L. S., Pontes, F. A. R. ve Silva, S. S. C. (2021). Family resilience and parenting stress in poor families. *Estudos de Psicologia (Campinas)*, 38. <https://doi.org/10.1590/19820275202138e190116>
- Simpson, C. L. (2010). Resilience in Women Sexually Abused as Children. *Families in Society*, 91(3), 241–247. <https://doi.org/10.1606/1044-3894.4001>
- Sinko, L., He, Y., Kishton, R., Ortiz, R., Jacobs, L. ve Fingerman, M. (2022). “The stay at home order is causing things to get heated up”: Family conflict dynamics during COVID-19 from the perspectives of youth calling a national child abuse hotline. *Journal of Family Violence*, 37(5), 837–846. <https://doi.org/10.1007/s10896-021-00290-5>
- Sohn, Y. J. (2013). The effect of suicidal ideation, self-esteem, and family life satisfaction on depression among the young-old, middle-old and old-old elderly Koreans. *보건사회연구*, 33(4), 185–217.
- Soner, O. (2000). Aile uyumu, öğrenci özgüveni ve akademik başarı arasındaki ilişkiler. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğilim Bilimleri Dergisi*, 12(1), 249–260.
- Spinelli, M., Lionetti, F., Pastore, M. ve Fasolo, M. (2020). Parents' stress and children's psychological problems in families facing the COVID-19 outbreak in Italy. *Frontiers in Psychology*, 11, 1–7.
- Sprang, G. ve Silman, M. (2013). Posttraumatic Stress Disorder in Parents and Youth After Health-Related Disasters. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, 7(1), 105–110. doi:10.1017/dmp.2013.22

- Stewart, M., Reid, G. ve Mangham, C. (1997). Fostering children's resilience. *Journal of Pediatric Nursing*, 12(1), 21–31. [https://doi.org/10.1016/S0882-5963\(97\)80018-8](https://doi.org/10.1016/S0882-5963(97)80018-8)
- Sümer, N., Gündoğdu-Aktürk, E. ve Helvacı, E. (2010). Anne-baba tutum ve davranışlarının psikolojik etkileri: Türkiye’de yapılan çalışmalara toplu bakış. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25), 42–59.
- Šnele, M. S., Todorović, J. ve Komlenić, M. (2020). Gender Roles and dimensions of family functioning as predictors of subjective well-being in men and women. *TEME*, 681–701. <https://doi.org/10.22190/TEME200310052S>
- Taubman–Ben-Ari, O., Ben-Yaakov, O. ve Chasson, M. (2021). Parenting stress among new parents before and during the COVID-19 pandemic. *Child Abuse & Neglect*, 117, 105080. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2021.105080>
- Teddlie, C. ve Yu, F. (2007). Mixed methods sampling: A typology with examples. *Journal of Mixed Methods Research*, 1(1), 77–100. <https://doi.org/10.1177%2F1558689806292430>
- Temel, A., Yakın, M. ve Misci, S. (2006). Örgütsel cinsiyetlerin örgütsel davranışa yansması. *Yönetim ve Ekonomi*, 13(1), 27–38.
- Terzi, Ş. (2008). Üniversite öğrencilerinde kendini toparlama gücünün içsel koruyucu faktörlerle ilişkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(35), 297–306.
- Thébaud, S., Kornrich, S. ve Ruppner, L. (2021). Good housekeeping, great expectations: Gender and housework norms. *Sociological Methods & Research*, 50(3), 1186–1214. <https://doi.org/10.1177%2F0049124119852395>
- Topcu, Z. G. ve Demircioğlu, H. (2020). Ekolojik sistemler perspektifinden psikolojik sağlık. *Gelişim ve Psikoloji Dergisi*, 1(2), 125–147.

- Tofighi, D. ve Kelley, K. (2020). Indirect effects in sequential mediation models: evaluating methods for hypothesis testing and confidence interval formation. *Multivariate Behavioral Research*, 55(2), 188–210. <https://doi.org/10.1080/00273171.2019.1618545>
- Torales, J., O’Higgins, M., Castaldelli-Maia, J. M. ve Ventriglio, A. (2020). The outbreak of COVID-19 coronavirus and its impact on global mental health. *International Journal of Social Psychiatry*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1177/0020764020915212>
- Tönbül, Ö. (2020). Koronavirüs (Covid-19) salgını sonrası 20-60 yaş arası bireylerin psikolojik dayanıklılıklarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Humanistic Perspective*, 2(2), 159–174.
- Trinidad, D. R., Chou, C. P., Unger, J. B., Johnson, C. A. ve Li, Y. (2003). Family harmony as a protective factor against adolescent tobacco and alcohol use in Wuhan, China. *Substance Use & Misuse*, 38(8), 1159–1171. <https://doi.org/10.1081/JA-120017656>
- Tura, G. (2014). *Yapısal aile sistemleri kuramı temelli psikoeğitim programının aile ortamı, yeme tutumu ve obeziteye etkisi: Vaka çalışması* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2019). *On birinci kalkınma planı (2019-2023)*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf
- Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı, (2020). *Ulusal ruh sağlığı eylem planı (2020-2023)*. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/Ruh_Sagligi_Db/yayinlarimiz/URSEP_Baski.pdf
- Ungar, M., Brown, M., Liebenberg, L., Othman, R., Kwong, W. M., Armstrong, M. ve Gilgun, J. (2007). Unique pathways to resilience across cultures. *Adolescence*, 42(166).

Ungar, M. (2008). Resilience across cultures. *The British Journal of Social Work*, 38(2), 218–235. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcl343>

United Nations Population Fund. (UNFPA, 2020). *Toplumsal cinsiyet perspektifinden covid-19 cinsel sağlık, üreme sağlığının ve haklarının korunması ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesi*. https://www.unfpa.org/sites/default/files/resource-pdf/Turkish_-COVID-19_A_Gender_Lens_Guidance_Note.pdf

Uruk, A. C., Sayger, T. V. ve Cogdal, P. A. (2007). Examining the influence of family cohesion and adaptability on trauma symptoms and psychological well-being. *Journal of College Student Psychotherapy*, 22(2), 51–63. https://doi.org/10.1300/J035v22n02_05

Usher, K., Bhullar, N., Durkin, J., Gyamfi, N. ve Jackson, D. (2020). Family violence and COVID-19: Increased vulnerability and reduced options for support. *International Journal of Mental Health Nursing*, 29(4), 549–552. <https://doi.org/10.1111/inm.12735>

Utami, M. S., Praptojojati, A., Wulan, D. L. A. ve Fauziah, Y. (2018). Self-esteem, forgiveness, perception of family harmony, and subjective well-being in adolescents. *International Journal of Research Studies in Psychology*, 7(1), 59–72.

Ülker-Tümlü, G. ve Receptoğlu, E. (2013). Üniversite akademik personelinin psikolojik dayanıklılık ve yaşam doyumunu arasındaki ilişki. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 3(3), 205–213. <https://doi.org/10.5961/jhes.2013.078>

Ünal, B. ve Gülseren, L. (2020). COVID-19 pandemisinin görünmeyen yüzü: Aile içi kadına yönelik şiddet. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 23(1), 89–94. 10.5505/kpd.2020.37973

Ünver, D. ve Güloğlu, B. (2021). COVID-19 pandemisinde evli bireylerde depresyon, anksiyete ve stresin ilişkisel yılmazlık bağlamında incelenmesi. *ASEAD*, 8, 517–531.

- Ünver, Ş. ve Demirli, C. (2022). Çalışan evli kadın ve erkeklerin toplumsal cinsiyet rol algısı bağlamında aile içi rol dağılımı: Bir nitel araştırma. *International Journal of Social Inquiry*, 15(1), 143–156. <https://doi.org/10.37093/ijsi.944705>
- Vatandaş, C. (2007). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 35, 29–56.
- van Gelder, N., Peterman, A., Potts, A., O'Donnell, M., Thompson, K., Shah, N. ve Oertelt-Prigione, S. (2020). COVID-19: Reducing the risk of infection might increase the risk of intimate partner violence. *EClinicalMedicine*, 21, 1–2. <https://doi.org/10.1016/j.eclinm.2020.100348>
- Varışlı, B., Gültekin, T. (2020). Yaşlı ayrımcılığının pandemi hali: COVID-19 sürecinde kuşaklararası etkileşimin dönüşümü. *Turkish Studies*, 15(4), 1227–1237. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44376>
- Vefikuluçay, D., Demirel, S., Taşkın, L. ve Eroğlu, K. (2007). Kafkas Üniversitesi son sınıf öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin bakış açıları. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 14(2), 12–27.
- Venter, N. ve Snyders, R. (2009). Resilience in intimate relationships. *New Voices in Psychology*, 5(1), 63–85.
- Vetere, A. (2001). Structural family therapy. *Child Psychology and Psychiatry Review*, 6(3), 133–139. doi:10.1017/S1360641701002672
- Victor, A. M., Bernat, D. H., Bernstein, G. A. ve Layne, A. E. (2007). Effects of parent and family characteristics on treatment outcome of anxious children. *Journal of Anxiety Disorders*, 21(6), 835–848. <https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2006.11.005>

- Vuori, A. ve Åstedt-Kurki, P. (2013). Experiences of health and well-being among Finnish low-income fathers. *Nursing Inquiry*, 20(2), 165–175. <https://doi.org/10.1111/j.1440-1800.2011.00590.x>
- Walsh, F. (1996). The concept of family resilience: Crisis and challenge. *Family Process*, 35, 261–281. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1545-5300.1996.00261.x>
- Walsh, F. (1998). Beliefs, spirituality, and transcendence: Keys to family resilience. In M. Mc Goldrick (Ed.), *Re-visioning family therapy: Race, culture, and gender in clinical practice* (pp. 62–77). Guilford Press.
- Walsh, F. (2003). Family resilience: A framework for clinical practice. *Family Process*, 42(1), 1–18. <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2003.00001.x>
- Walsh, F. (2006). *Strengthening family resilience* (2nd ed.). New York: Guilford Press.
- Walsh, F. (2012). *Normal family processes: Growing diversity and complexity*. Guilford Press.
- Walsh, F. (2013). Community-based practice applications of a family resilience framework. In D. Becvar (Ed.), *Handbook of family resilience* (pp. 65–82). Springer.
- Walsh, F. (2015). A family developmental framework: Challenges and resilience across the life cycle. In T.L. Sexton., & J. Lebow (Eds.), *Handbook of family therapy* (pp. 30–47). Routledge.
- Walsh, F. (2016). *Strengthening family resilience* (3rd ed.). New York: The Guilford Press.

- Walsh, F. (2020). Loss and resilience in the time of COVID-19: Meaning making, hope, and transcendence. *Family Process*, 59(3), 898–911. <https://doi.org/10.1111/famp.12588>
- Wang, Y., Huang, Z. ve Kong, F. (2020). Parenting stress and life satisfaction in mothers of children with cerebral palsy: The mediating effect of social support. *Journal of Health Psychology*, 25(3), 416–425. <https://doi.org/10.1177/1359105317739100>
- Werner, E. E. (1989). High risk children in young adulthood: A longitudinal study from birth to 32 years. *American Journal of Orthopsychiatry*, 59, 72–81. <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.1989.tb01636.x>
- Wheaton, M. G., Abramowitz, J. S., Berman, N. C., Fabricant, L. E. ve Olatunji, B. O., Cognitive Therapy and Research. (2012). Psychological predictors of anxiety in response to the H1N1 (swine flu) pandemic. *Cognitive Therapy and Research*, 36(3), 210–218. <https://doi.org/10.1007/s10608-011-9353-3>
- Whipple, E. E. ve Webster-Stratton, C. (1991). The role of parental stress in physically abusive families. *Child Abuse & Neglect*, 15(3), 279–291. [https://doi.org/10.1016/0145-2134\(91\)90072-L](https://doi.org/10.1016/0145-2134(91)90072-L)
- Whittle, S., Bray, K., Lin, S. ve Schwartz, O. (2020). *Parenting and child and adolescent mental health during the COVID-19 pandemic*. https://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:pGwG7IC2kfcJ:scholar.google.com/&hl=tr&as_sdt=0,5&as_ylo=2001
- Windle, M. (1999). Critical conceptual and measurement issues in the study of resilience. In M. D. Glantz & J. L. Johnson (Eds.), *Resilience and development: Positive life adaptations* (pp. 161–170). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.

- Wisyaningrum, S., Epifani, I. ve Ediati, A. (2021, Nisan). Surviving marital relationship during the Covid-19 pandemic: A systematic review on marital conflict. In *International Conference on Psychological Studies (ICPSYCHE 2020)*, 530, 103–108. <https://dx.doi.org/10.2991/assehr.k.210423.015>
- Wolf, J. P., Freisthler, B. ve Chadwick, C. (2021). Stress, alcohol use, and punitive parenting during the COVID-19 pandemic. *Child Abuse & Neglect*, 117, 105090. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2021.105090>
- World Health Organization (1998). *Gender & Health: Technical paper*. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/63998/WHO_FRH_WHD_98.16.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Wu, P., Fang, Y., Guan, Z., Fan, B., Kong, J., Yao, Z., Liu, X., Fuller, C. J., Susser, E., Lu, J. ve Hoven, C. W. (2009). The Psychological Impact of the SARS Epidemic on Hospital Employees in China: Exposure, Risk Perception, and Altruistic Acceptance of Risk. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 54(5), 302–311. <https://doi.org/10.1177/070674370905400504>
- Xiang, Y. T., Yang, Y., Li, W., Zhang, L., Zhang, Q., Cheung, T. ve Ng, C. H. (2020). Timely mental health care for the 2019 novel coronavirus outbreak is urgently needed. *The Lancet Psychiatry*, 7(3), 228–229. [https://dx.doi.org/10.1016/S2215-0366\(20\)30073-0](https://dx.doi.org/10.1016/S2215-0366(20)30073-0)
- Xu, Y., Wu, Q., Levkoff, S. ve Jedwab, M. (2020). Material hardship and parenting stress among grandparent kinship providers during the COVID-19 pandemic: The mediating role of grandparents' mental health. *Child Abuse & Neglect*, 110, 104700. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104700>
- Yamaguchi, C., Ebara, T., Hosokawa, R., Futamura, M., Ohya, Y. ve Asano, M. (2019). Factors determining parenting stress in mothers of children with atopic dermatitis. *Allergology International*, 68(2), 185–190. <https://doi.org/10.1016/j.alit.2018.08.006>

- Yang, S. Y. (2014). Adaptation resilience in relation to parenting stress for mothers with children of developmental disabilities. *The Journal of the Korea Contents Association*, 14(1), 280–293. <https://doi.org/10.5392/JKCA.2014.14.01.280>
- Yaşar-Dinçer, F.C. ve Yirmibeşoğlu, G. (2020). COVID-19'un ekonomik etkilerinin toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında değerlendirilmesi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 19(COVID-19 Special Issue), 780–792. <https://doi.org/10.21547/jss.787218>
- Yazıcı-Çelebi, G. (2020). Covid 19 salgınına ilişkin tepkilerin psikolojik sağlık açısından incelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 471–483. <https://doi.org/10.21733/ibad.737406>
- Ye, B., Hu, J., Im, H., Liu, M., Wang, X. ve Yang, Q. (2022). Family Cohesion and Sleep Disturbances During COVID-19: the mediating roles of security and stress. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1–14. <https://doi.org/10.1007/s11469-022-00753-w>
- Yee, N. Y. ve Sulaiman, W. S. W. (2017). Resilience as mediator in the relationship between family functioning and depression among adolescents from single parent families. *Akademika*, 87(1), 111–122. <http://doi.org/10.17576/akad-2017-8701-08>
- Yektaş, Ç. (2020). Ergenlerde pandeminin ruhsal etkileri. Ed. Ercan. E.S., Yektaş. Ç., Tufan. A.E., Bilaç. Ö. *COVID-19 pandemisi ve çocuk ve ergen ruh sağlığı* (sf. 8–13), Türkiye Klinikleri.
- Yeniçeri, Z. ve Koç, E. (2021). COVID-19 pandemi sürecinin toplumsal cinsiyet eşit(siz)liğine etkileri| the effects of covid-19 pandemic on gender (in)equality. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 4(1), 80–102. <https://doi.org/10.33708/ktc.899892>
- Yılmaz-Irmak, T. (2008). *Çocuk istismarı ve ihmalinin yaygınlığı ve dayanıklılıkla ilişkili faktörler*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.

- Yıldız, E. Ö. (2011). *Kanserli ebeveyne sahip adölesanların aile işlevselliği algısının durumluk sürekli kaygı düzeyi ile ilişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Yip, P. S. F., Cheung, Y. T., Chau, P. H. ve Law, Y. W. (2010). The impact of epidemic outbreak: The case of severe acute respiratory syndrome (SARS) and suicide among older adults in Hong Kong. *Crisis*, 31(2), 86–92. <https://doi.org/10.1027/0227-5910/a000015>
- Yoshikawa, H., Wuermli, A. J., Britto, P. R., Dreyer, B., Leckman, J. F., Lye, S. J., Ponguta, L.A., Richter, M.L. ve Stein, A. (2020). Effects of the global coronavirus disease-2019 pandemic on early childhood development: Short-and long-term risks and mitigating program and policy actions. *The Journal of Pediatrics*, 223, 188–193. <https://doi.org/10.1016/j.jpeds.2020.05.020>
- Yuan, L., Gao, Y., Pan, B., Wang, J., Wang, Y., Gong, C., Wang, W. ve Li, X. (2022). Resilience and related factors: A comparison of fathers and mothers of patients with cleft lip and/or palate in china. *Frontiers in Psychiatry*, 12, 791555. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2021.791555>
- Yüceol, N., Kaki, S. ve Çekçi, I. (2022). Covid-19 Pandemisinin Türkiye’de kadınların çalışma hayatına katılımı ve iş-yaşam dengesine etkilerinin toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında incelenmesi. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 45–64.
- Yüksel-Şahin, F. ve Taşkın, T. (2019). Çalışmayan ev kadınlarının mutluluk ve kişisel gelişim yönelimi düzeylerinin incelenmesi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 15(Özel Sayı 1), 24–36. <https://doi.org/10.17244/eku.491068>
- Yüksel, N.A. (2006). Otomobil reklamlarında yerleşik toplumsal cinsiyet kalıpları: türkiye’de yayımlanan televizyon reklamları üzerine bir çalışma. *Selçuk Üniversitesi İletişim Dergisi*, 4(1), 115–124.

Yüksek Öğretim Kurulu. (YÖK, 2020). *Koronavirüs (Covid-19) Bilgilendirme Notu: 1*.
<https://covid19.yok.gov.tr/Documents/alinan-kararlar/02-coronavirus-bilgilendirme-notu-1.pdf>

Zeybek, Z., Bozkurt, Y. ve Aşkın, R. (2020). Covid-19 pandemisi: Psikolojik etkileri ve terapötik müdahaleler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(37), 304–318.

Zeyneloğlu, S. (2008). *Ankara’da hemşirelik öğrenimi gören üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Zhang, L., Zhang, D., Fang, J., Wan, Y., Tao, F. ve Sun, Y. (2020). Assessment of mental health of Chinese primary school students before and after school closing and opening during the COVID-19 pandemic. *JAMA Network Open*, 3(9), 1–4. doi:10.1001/jamanetworkopen.2020.21482

Zhao, M., Fu, W. ve Ai, J. (2021). The mediating role of social support in the relationship between parenting stress and resilience among Chinese parents of children with disability. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 51(10), 3412–3422. <https://doi.org/10.1007/s10803-020-04806-8>

Zubaroglu-Yanardağ, M. ve Özmete, E. (2016). Erkeklerin bakış açısıyla toplumsal cinsiyet rolleri: kadın ve erkek olmanın değeri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 20(1), 91–107.

Ekler

EK- A: Ölçek Kullanım İzinleri

EK-A1. Aile Uyum Ölçeği Kısa Formunun Kullanım İzni

Halil Eksi

Alıcı: ben

29 Kas 2020 Paz 18:56

Memnuniyetle kullanabilirsiniz

<https://toad.halileksi.net/olcek/aile-uyum-olcegi-kisa-formu>

tüm detaylar burada mevcut

Prof. Dr. Halil Ekşi

Marmara Üniversitesi

Atatürk Eğitim Fakültesi

Eğitim Bilimleri Bölümü Başkanı

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı

Göztepe Kampüsü 34722

Kadıköy İSTANBUL

EK-A2. Kısa Psikolojik Sağlık Ölçeği (KPSÖ) Kullanım İzni

Tayfun Dogan

Alıcı: ben

29 Kas 2020 Paz 20:29

Merhaba,

Ölçeği web sitemden indirerek kullanabilirsiniz.

İyi çalışmalar dilerim.

29.11.2020, 18:43, "sibel maraf"

Doç. Dr. Tayfun Doğan

Üsküdar Üniversitesi

Psikoloji Bölümü

EK-A3. Anne Baba Stres Ölçeği (ABSÖ) Kullanım İzni

Suna Kaymak Özmen

Alıcı: ben

29 Kas 2020 Paz 19:20

Merhabalar Sibel Hanım

Ölçeği elbette kullanabilirsiniz. Ölçeğe ve ilgili bilgilere Milli Eğitim Dergisi 196. sayıdan ulaşabilirsiniz.

İyi çalışmalar dilerim

Prof. Dr. Suna KAYMAK ÖZMEN

Kafkas Üniversitesi Eğitim Fakültesi

[Android için Outlook'u](#) edinin

EK-A4. İlişkisel Yılmazlık Ölçeği (İYÖ) Kullanım İzni

Didem Aydoğan

Alıcı: ben

9 Ara 2020 Çar 13:41

Sibel merhabalar,

Ekte ölçek formunu ve bilgilerini paylaşıyorum. Ayrıca ölçeği kullanmış olduğumuz çalışmaları da ekledim.

Tez çalışmada başarı dileklerle,
Didem Aydoğan

Assistant Professor, Didem AYDOĞAN
Aydın Adnan Menderes University
Faculty of Education, Department of Psychological Counseling and Guidance
Aydın, Turkey

Dr. Öğr. Üyesi, Didem Aydoğan
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Eğitim Fakültesi, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı
Aydın, Türkiye

Windows'u Etkinleştir, Alınır

EK-A5. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ölçeği (TCEÖ) Kullanım İzni

Tuba Acar Erdol

Alıcı: ben

30 Kas 2020 Pzt 15:46

Merhaba Sibel,

Teşekkür ederim. Umarım siz de iyisinizdir. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ölçeği'ni teziniz kapsamında kullanabilirsiniz. Ölçeğin maddeleri, maddelere ve boyutlara ilişkin bilgiler, yayımlanmış makalede mevcuttur. Tezinizde başarılar dilerim.

Saygılarımla....

Dr. Tuba Acar-Erdol

EK-B: Gönüllü Katılım Formu

Değerli Katılımcı,

Bu araştırmanın amacı, COVID-19 pandemi döneminde evli ebeveynlerin aile uyumunu etkileyen faktörlerin belirlenmesi; aile uyum düzeyleri ile psikolojik sağlamlık, ilişkisel yılmazlık, ebeveynlik stresi, toplumsal cinsiyet eşitliğine inanma ve ailede yaşanan ekonomik güçlük arasındaki ilişkilerin incelenmesidir. Bu kapsamda evli ebeveynlerin bazı ilgili ölçekler doldurmaları istenecektir. İlgili çalışmanın uygulaması konusunda Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan gerekli izinler alınmıştır.

Araştırmaya katılımınız tamamen gönüllük esasına dayanmaktadır. Gönüllü olma ile birlikte araştırmaya katılım için ön şart evli ve çocuklu olmadır. Elde edilen bilgiler araştırmada kullanılmayacağı için gönüllü olmayan, bekar ve/veya çocuk sahibi olmayan bireylerin araştırmaya katılım göstermesi beklenmemektedir. Öte yandan, katılımcı özelliklerini sağlamanız durumunda dahi bu araştırmaya katılmamayı seçme alternatifine sahipsiniz. Araştırma bir ölçek seti uygulaması içermektedir. Ölçeklerin doldurulması yaklaşık 10-15 dakika sürmektedir. İsteddiğiniz an anketi cevaplamayı bırakıp, çalışmadan ayrılabilirsiniz. Çalışmadan ayrılmak size herhangi bir sorumluluk getirmemektedir. Çalışmadan ayrılırsanız doldurduğunuz hiçbir ölçeğin verileri araştırmada kullanılmayacaktır. Ölçekler ve bu form aracılığıyla sizden elde edilen bilgiler tamamen gizli tutulacak yalnızca bilimsel amaçla kullanılacaktır. Çevrimiçi olarak dolduracağınız anket bilgileri sadece araştırmacı/lar tarafından görülebilecektir. Sorularınızı cevaplandırmak ya da bu araştırma hakkında daha ayrıntılı bir açıklama almanız için sorumlu araştırmacının iletişim bilgilerine aşağıda yer verilmiştir.

Katılımcı Beyanı

Yüksek lisans tezi olarak Doç.Dr. Nilüfer Koçtürk danışmanlığında Psi. Dan. Sibel Maral tarafından yürütülen ve katılımcısı olmam teklif edilen araştırma ile ilgili yukarıdaki bilgileri dikkatli bir şekilde okudum. Bu çalışmaya katılmam durumunda ilgili bilgilerin gizliliğine büyük bir özen ve saygıyla yaklaşılacağına inanıyorum. Toplanan verilerin bilimsel amaçla kullanımı sırasında kişisel bilgilerin özenle korunacağı konusunda araştırmacılar tarafından bana yeterince güven verildi.

Yukarıda yapılan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anlamış durumdayım ve tek başıma belirli bir düşünme süresi sonucunda araştırmaya katılmam için yapılan daveti memnuniyet ve gönüllülük içerisinde kabul ediyorum.

Araştırmaya katılmak istiyorsanız lütfen ölçek maddelerini eksiksiz şekilde doldurunuz. Bu formun, araştırmada kullanılacak ölçeklere vereceğiniz cevaplarla herhangi bir ilgisi yoktur. Bu çalışmaya gösterdiğiniz ilgi ve ayırdığınız zaman için teşekkür ederiz.

Sorumlu Araştırmacı

Araştırmacı

Doç.Dr. Nilüfer Koçtürk

Psi. Dan. Sibel Maral

Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fk.

Ayvacık İmam Hatip Ortaokulu

[Redacted]

[Redacted]

[Redacted]

[Redacted]

EK-C: Ölçekler**EK-C1. Kişisel Bilgi Formu**

Değerli katılımcılar,

Bu form sizin kişisel ve eğitsel bazı özellikleriniz ile ilgili bilgi toplamak amacıyla hazırlanmıştır. Lütfen her metni dikkatle okuyup, size uygun gelen seçeneğin başındaki parantezin içine çarpı işareti (X) koyunuz. Verdiğiniz yanıtlar toplu olarak değerlendirileceğinden formun üzerine adınızı ve adresinizi yazmayınız. Duyarlılığınız için teşekkür ederiz.

Psi. Dan. Sibel MARAL

Doç. Dr. Nilüfer KOÇTÜRK

Hacettepe Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı

Kimlik cinsiyetiniz : () Kadın () Erkek

Yaşınız :

Evlilik Yılı:

Öğrenim Durumunuz: () İlkokul Mezunu () Ortaokul Mezunu () Lise Mezunu

() Lisans Mezunu () Yüksek Lisans Mezunu () Doktora Mezunu

Çalışma Durumunuz: () Evet () Hayır

Mesleğiniz:

Çocuk Sayınız:

EK-C2. Aile Uyumu Ölçeği

Aşağıdaki ifadelerin her birini aynı evde yaşadığınız ailenizi düşünerek ailenize ne derecede uyduğunu, yanındaki kutucuklarda yer alan “1= Kesinlikle katılmıyorum” ile “5= Kesinlikle Katılıyorum” arasındaki rakamlardan yalnızca birinin üstüne (X) işareti koyarak gösteriniz.

1	Ailemdeki herkes için aile yaşamımız sağlıklıdır.	1	2	3	4	5
2	Günlük yaşamda aile ilişkilerimiz huzur içindedir.	1	2	3	4	5
3	Aile üyeleri birbiriyle iyi geçinir.	1	2	3	4	5
4	Ailemle gurur duyarım.	1	2	3	4	5
5	Ailem uyum içindedir.	1	2	3	4	5

EK-C3. Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği

	Hiç uygun değil	Uygun değil	Biraz uygun	Uygun	Tamamen uygun
1. Sıkıntılı zamanlardan sonra kendimi çabucak toparlayabilirim.	1	2	3	4	5
2. Stresli olayların üstesinden gelmekte güçlük çekerim.*	1	2	3	4	5
3. Stresli durumlardan sonra kendime gelmem uzun zaman almaz.	1	2	3	4	5
4. Kötü bir şeyler olduğunda bunu atlatmak benim için zordur.*	1	2	3	4	5
5. Zor zamanları çok az sıkıntıyla atlatırım.	1	2	3	4	5
6. Hayatımdaki olumsuzlukların etkisinden kurtulmam uzun zaman alır.*	1	2	3	4	5

* Bu maddeler tersten kodlanmaktadır.

EK-C4. Anne Baba Stres Ölçeği

ANNE BABA STRES ÖLÇEĞİ					
	<p>Sevgili Anne Babalar</p> <p>Aşağıda sizlerin anne babalığa ilişkin duygu ve düşünceleriniz ile ilgili ifadeler yer almaktadır. Lütfen aşağıdaki her ifadeyi okuyunuz ve size en uygun gelen seçeneği işaretleyiniz. Lütfen hiçbir soruyu boş bırakmayınız. Teşekkürler.</p>	Her zaman	Sık sık	Bazen	Hiçbir zaman
1.	Çocuğumu mutlu etmek benim için çok zor.				
2.	Çocuğumun bakımı ile ilgili sorumluluklarım beni öyle yoruyor ki başka bir şey yapmaya isteğim olmuyor.				
3.	Anne/ Baba olmanın zor olduğunu düşünüyorum.				
4.	Çocuğumun bazı şeyleri beni kızdırmak için yaptığını düşünüyorum.				
5.	Çocuk sahibi olduğumdan beri kendime zaman ayıramıyorum.				
6.	Anne/Baba olduğumdan beri kendimi daha yaşlı hissediyorum.				
7.	Çocuğum bir hata yaptığında bundan kendimi sorumlu tutuyorum.				
8.	Çocuğuma kızdığımında davranışlarımı kontrol etmekte zorlanıyorum.				
9.	Anne/Babalığa ilişkin sorumluluklarım beni psikolojik açıdan zorluyor.				
10.	Çocuğumun diğer çocuklara göre daha zor bir çocuk olduğunu düşünüyorum.				
11.	Hayal ettiğim gibi bir anne/baba olamadığımı düşünüyorum.				
12.	Çocuğumun istekleri karşısında tutarsız davranabiliyorum.				
13.	Çocuğumun ihtiyaçlarını yeterince karşılayamadığımı hissediyorum.				
14.	Hayatımdaki en temel stres kaynağı, çocuk sahibi olmaktır.				
15.	Çocuğumu eğitmek konusunda kendimi yetersiz buluyorum.				
16.	Başarısız bir anne/baba olduğumu düşünüyorum.				

EK-C5. İlişkisel Yılmazlık Ölçeği

İYÖ

Değerli Katılımcı, evlilik yaşamınız içerisinde başınıza gelmiş olan yaşam olaylarını (zorluk, sıkıntı, güç durumlar) düşününüz. Eşinizle birlikte sıkıntılı, zor zamanlarınızda ilişki süreciniz nasıl ilerlemektedir? Evlilik yaşamınızda böyle durumlar karşısında birbirinize karşılıklı olarak nasıl davranırsınız? İlişkinizi koparmayıp, evlilik ilişkinizi daha da güçlendiren durumları düşünerek aşağıdaki maddeleri cevaplayınız.

Asla (1) Çok Nadir (2) Nadiren (3) Bazen (4) Genellikle (5) Sık sık (6) Her zaman (7)		1	2	3	4	5	6	7
1	Başımıza gelen olumsuz olaylarda bir hayır olduğunuza inanırız.	1	2	3	4	5	6	7
2	Eşim ile her türlü zorluğa birlikte katlanacağımızı biliriz.	1	2	3	4	5	6	7
3	Eşime, başımıza gelenlerin kaderimiz olduğunu söylerim.	1	2	3	4	5	6	7
4	Başımıza daha kötü bir şey gelmemesi için Allah'a sığınırız.	1	2	3	4	5	6	7
5	Eşim güçlükler karşısında yaşadığımız zorluğu anlamaya çalışır.	1	2	3	4	5	6	7
6	Bir olumsuzluk yaşandığında eşim ile birbirimize duygu ve düşüncelerimizi açıkça ifade ederiz.	1	2	3	4	5	6	7
7	Eşim ile dışardan bize sunulan desteğin birlikte farkındayızdır.	1	2	3	4	5	6	7
8	Eşim zorlukların üstesinden gelme konusunda bana güvendiğini hissettirir.	1	2	3	4	5	6	7
9	Sıkıntılı ve zor zamanlarımızda eşim her şeyin daha iyi olacağına beni inandırır.	1	2	3	4	5	6	7
10	Eşim bana yaşama tekrar tutunma enerjisi verir.	1	2	3	4	5	6	7
11	İlişkimize dönük farkındalığımız bu güçlüğü yenmeye yeterlidir.	1	2	3	4	5	6	7
12	Eşim ile karşılıklı olarak duygularımızı önemseriz.	1	2	3	4	5	6	7
13	Zor günlerimde eşimin içten yakınlığını görürüm.	1	2	3	4	5	6	7
14	Eşim ihtiyaç hissettiğinde ona her türlü bakımı sunarım.	1	2	3	4	5	6	7
15	Zor günlerimizde eşime karşı içten ve samimi davranırım.	1	2	3	4	5	6	7
16	Zorluklarla mücadelede eşim gerçekten kendi varlığını hissettirir.	1	2	3	4	5	6	7
17	Eşim ile güçlükler karşısında pes etmeyiz.	1	2	3	4	5	6	7
18	Yaşamımızdaki değişiklikler neyi gerektiriyorsa eşim ile ona göre davranmaya çalışırız.	1	2	3	4	5	6	7
19	Eşime her şeyin daha iyi olacağına dair umut veririm.	1	2	3	4	5	6	7
20	Yaşadığımız zorlukların üstesinden gelmek için eşim ile işbirliği yaparız.	1	2	3	4	5	6	7
21	Zor zamanlarımızda birbirimizi anlamaya çalışırız.	1	2	3	4	5	6	7
22	Eşim bir sıkıntı yaşadığında kendimi onun yerine koymaya çalışırım.	1	2	3	4	5	6	7
23	Eşime durumun kolay üstesinden gelmesi için işe yarar bir destek veririm.	1	2	3	4	5	6	7
24	Eşimden her şeyin daha iyi gitmesi için dua etmesini isterim.	1	2	3	4	5	6	7
25	Her şey daha da kötüye gitmediği için şükrederiz.	1	2	3	4	5	6	7
26	Zor zamanlarımızda birbirimize destek olmaya çalışırız.	1	2	3	4	5	6	7
27	Eşimi gerçekten anladığımı davranışlarımla ona hissettiririm.	1	2	3	4	5	6	7

EK-C6. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ölçeği

Değerli katılımcı,

Bu ölçek, erkek ve kadının toplumdaki konumu hakkındaki siz gençlerin görüşlerini belirlemek için hazırlanmıştır. Sizden beklenen, ölçekteki her bir ifadeyi (maddeyi) okumanız ve ifadeye (maddeye) katılma düzeyinizi “Kesinlikle Katılmıyorum”, “Katılmıyorum”, “Kısmen Katılıyorum”, “Katılıyorum” ve “Kesinlikle Katılıyorum” seçeneklerinden size uygun olanını çarpı işaretiyle (X) belirtmenizdir. Elde edilen veriler yalnızca bilimsel bir araştırmada kullanılacaktır. Gerçek görüşlerinizi belirleyebilmemiz araştırmanın güvenilirliği bakımından önemlidir. Bu nedenle ölçeğe adınızı yazmayınız.

Sıra	İfadeler	Kesinlikle Katılmıyorum (1)	Katılmıyorum (2)	Kısmen Katılıyorum (3)	Katılıyorum (4)	Kesinlikle Katılıyorum (5)
1	Erkek kadına göre olaylara daha mantıklı yaklaşır.					
2	Kadının erkekten çok para kazanması kadın erkek arasındaki ilişkiyi bozar.					
3	Kadın görüşeceği kişiler için kocasının onayını almalıdır.					
4	Ailenin parasal harcamaları erkeğin kontrolünde olmalıdır.					
5	Evle ilgili dışarıda yapılması gereken işler (fatura yatırma gibi) erkeğin sorumluluğudur.					
6	Erkek zeki olduğu için kadından daha başarılı olur.					
7	İş yaşamında erkeğe öncelik verilmelidir.					
8	Ev işleri (ütü, bulaşık, evin toplanması, temizliği, çocuk bakımı gibi) kadının sorumluluğudur.					
9	Siyaset “erkeksi” bir alandır.					
10	Kadının özgürlüğü her zaman erkeğin denetiminde olmalıdır.					
11	İş yaşamında üst düzey görevler erkeğe göredir.					
12	Erkek kadından her zaman bir adım öndedir.					
13	Erkek matematik ve fen alanındaki mesleklerde kadından daha başarılıdır.					

EK-Ç: Etik Komisyonu Onay Bildirimi

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Rektörlük

Sayı : E-35853172-300-00001484066
Konu : Sibel MARAL (Etik Komisyon İzni)

8.03.2021

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi: 28.01.2021 tarihli ve E-51944218-300-00001421871 sayılı yazı.

Enstitünüz Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık tezli yüksek lisans programı öğrencisi Sibel MARAL'ın Dr. Öğr. Üyesi Nilüfer KOÇTÜRK danışmanlığında yürüttüğü "Pandemi Sürecinde Evli Ebeveynlerin Aile Uyumunu Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi" başlıklı tez çalışması Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun 23 Şubat 2021 tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, ekte belirtilen eksiklikler tamamlandıktan sonra başvurunun yeniden değerlendirilmesi mümkün olacaktır.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim.

e-imzalıdır
Prof. Dr. Vural GÖKMEN
Rektör Yardımcısı

EK-D: Etik Beyanı

Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada,

- * tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- * görsel, işitsel ve yazılı bütün bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- * başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- * atıfta bulunduğum eserlerin bütününe kaynak olarak gösterdiğimi,
- * kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- * bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

29/09/2022

(İmza)

Sibel MARAL

EK-E: Yüksek Lisans/Doktora Tez Çalışması Orijinallik Raporu

29/09/2022

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Başkanlığına,

Tez Başlığı: Covid-19 Pandemisinde Evli Ebeveynlerin Aile Uyumu

Yukarıda başlığı verilen tez çalışmamın tamamı (kapak sayfası, özetler, ana bölümler, kaynakça) aşağıdaki filtreler kullanılarak **Turnitin** adlı intihal programı aracılığı ile kontrol edilmiştir. Kontrol sonucunda aşağıdaki veriler elde edilmiştir:

Rapor Tarihi	Sayfa Sayısı	Karakter Sayısı	Savunma Tarihi	Benzerlik Oranı	Gönderim Numarası
29/09/2022	174	326664	16/09/2022	14	1911921127

Uygulanan filtreler:

- Kaynaklar hariç
- Alıntılar dâhil
- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarını inceledim ve çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan eder, gereğini saygılarımla arz ederim.

Ad Soyadı: Sibel MARAL

Öğrenci No.: N19134066

Ana Bilim Dalı: EĞİTİM BİLİMLERİ

İmza

Programı: REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK

Statüsü: Y.Lisans Doktora Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

(Unvan, Ad Soyadı, İmza)

EK-F: Thesis/Dissertation Originality Report

29/09/2022

HACETTEPE UNIVERSITY
Graduate School of Educational Sciences
To The Department of Institute of Education Sciences

Thesis Title: Family Cohesion of Married Parents During The Covid-19 Pandemic

The whole thesis that includes the *title page, introduction, main chapters, conclusions and bibliography section* is checked by using **Turnitin** plagiarism detection software take into the consideration requested filtering options. According to the originality report obtained data are as below.

Time Submitted	Page Count	Character Count	Date of Thesis Defense	Similarity Index	Submission ID
29/09/2022	174	326664	16/09/2022	14	1911921127

Filtering options applied:

1. Bibliography excluded
2. Quotes included
3. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Educational Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Name Lastname: Sibel MARAL

Student No.: N19134066

Department: EDUCATIONAL SCIENCES

Program: GUIDANCE AND PSYCHOLOGICAL COUNSELING

Status: Masters Ph.D. Integrated Ph.D.

Signature

ADVISOR APPROVAL

APPROVED
Assoc. Dr. Nilüfer Koçtürk

EK-G: Yayınlama ve Fikrî Mülkiyet Hakları Beyanı

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan "**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**" kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü/Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihinden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü/Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihinden itibaren ... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

..... / /

(imza)

Sibel MARAL

"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezinerişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
 - (2) Madde 6.2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internette paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç; imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanın önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
 - (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir*. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
- Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir
- *Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.